

Jaroslav Malina
editor

Panoráma biologické a sociokulturní antropologie

Modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných“ oborů

Josef Kolmaš

První Evropané ve Lhase (1661)

(Kircherovo résumé Grueberovy cestovní zprávy.
Latinský text a český překlad)

16

NADACE UNIVERSITAS MASARYKIANA
EDICE SCIENTIA

V našem pojetí je antropologie vědecká disciplína, která studuje lidský rod (*Homo*) a jeho dosud známé druhy: *Homo habilis*, *Homo erectus*, *Homo sapiens*. Zaměřuje se na člověka jako jednotlivce, všímá si jeho četných seskupení (etnické skupiny, populace) a zahrnuje do svých výzkumů též celé lidstvo. Na rozdíl od kontinentální Evropy, která antropologii mnohdy pokládá jen za přírodní vědu (morfologie člověka a porovnávací anatomie a fyziologie člověka a lidských skupin), považujeme ji na Katedře antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, podobně jako antropologové v anglosaském prostředí, za vědu celostní, sociokulturní i biologickou, integrující poznatky přírodních a společenských věd. Pomocí syntézy obou pohledů se pokoušíme vysvětlit celistvost lidských bytostí a lidskou zkušenost z hlediska biologického a sociokulturního ve všech časových údobích a na všech místech, kde se děl vývoj našich předků. Ačkoli antropologie objasňuje evoluci našeho druhu *Homo sapiens*, přesahuje svým rozsahem tento cíl. Zkoumá hluboce naše předky (rané hominidy) a nejbližší příbuzné lidoopy, zkoumá prostředí, v kterém náš vývoj probíhal, a zároveň se všeobjímajícím studiem našeho chování pokouší odhadnout naše budoucí konání v ekosystému Země.

Současný stav poznání představíme postupně v „modulových“ učebních textech nazvaných *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie*, které nakonec zahrnou látku bakalářského a magisterského studia. Osnova každého z modulů je obdobná: vlastní učební text, doporučená studijní literatura, výkladové rejstříky důležitějších jmen a pojmů, medailon autora, zaostření problému (studie o aktuálních teoretických, metodologických či empirických inovacích v dané tematice), rozvolnění problému (uvedení tematiky do širšího filozofického nebo kulturního rámce).

Nevelký rozsah jednotlivých modulů, jakýchsi stavebních prvků v podobě ucelených témat kurzů a přednášek, umožní snadno publikovat revidovaná a doplněná vydání těch modulů, kde bude třeba reagovat na nové objevy a trendy oboru. Vznikají tak skripta nikoli „zkamenělá“ v jednom okamžiku, ale neustále „živě pulzující“, skripta pružně reagující na revalorizaci univerzitních učebních plánů, uspokojující aktuální potřeby společnosti a studentů a vycházející vstříc zavádění obecně platného kreditového systému (na základě tzv. European Credit Transfer System – ECTS), který umožní účinnější spolupráci mezi jednotlivými katedrami, ústavami a fakultami,lepší orientaci studentů a zvýší průhlednost na úrovni národní i mezinárodní.

Texty jsou kolektivním, editorem metamorfovaným dílem autorů z Masarykovy univerzity a z dalších českých a zahraničních institucí. V uváděné podobě představují pouhý „zkušební preprint“, který bude po zkušenostech z výuky a recenzním řízením výrazně přepracován a doplňován. Již v této chvíli však editor vyjadřuje poděkování všem spolupracovníkům za jejich neobyčejnou vstřícnost a velkorysou snahu představit nejnovější výsledky, z nichž mnohé pocházejí z jejich vlastních, často ještě nepublikovaných výzkumů.

NADACE
UNIVERSITAS
MASARYKIANA

EDICE
SCIENTIA

Roman Wenzel, *V nebi jak párek ptáků roztoužený ...*, 1998, keramika, technologie raku, výška 170 cm.

Roman Wenzel: „K tomuto sousoší mě inspirovaly verše (v překladu Josefa Kolmaše a přebásnění Jany Štroblové) *V nebi jak párek ptáků roztoužený, / na zemi jako spolu rostlé kmeny / chceme být navěky, / navěky chceme být*‘ z básně Píseň o věčném žalu slavného čínského básníka z období dynastie Tchang – Po Tü-iho (772–846). Báseň zpracovává milostný vztah tchangského císaře Süan-cunga (vládl 712–756) a jeho nejmilejší konkubíny Jang Kuej-fej, jenž vedl až k císařově abdikaci a popravě Jang Kuej-fej ... Po celý zbytek života nedokázal Süan-cung na Jang Kuej-fej zapomenout, ještě ve stáří se obklopoval taoistickými mnichy a žádal po nich, aby mu alespoň na okamžik přivolali zpět duši milované ženy.

Dílo vytvořené pro projekt knihy a výstavy: *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy.*

Jaroslav Malina
editor

Panoráma biologické a sociokulturní antropologie

Modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných“ oborů

16

Josef Kolmaš

První Evropané ve Lhase (1661)

(Kircherovo résumé Grueberovy cestovní zprávy. Latinský text a český překlad)

NADACE UNIVERSITAS MASARYKIANA, BRNO
AKADEMICKÉ NAKLADATELSTVÍ CERM V BRNĚ
MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
NAKLADATELSTVÍ A VYDAVATELSTVÍ NAUMA V BRNĚ
2003

Text © Josef Kolmaš, Jaroslav Malina, 2003

Editor © Jaroslav Malina, 2003

Obálka, grafická a typografická úprava © Josef Zeman, 2003

Ilustrace © Roman Wenzel, Archiv Josefa Kolmaše, 2003

Vydaly Nadace Universitas Masarykiana v Brně, Akademické nakladatelství CERM v Brně, Masarykova univerzita v Brně, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA v Brně, 2003

Tisk a knihařské zpracování FINAL TISK s. r. o., Olomučany

Pořadové číslo 3728-17/99

Ilustrace na přebalu: Roman Wenzel, *V nebi jak párek ptáků roztoužený ...*, 1998, keramika, technologie raku, výška 170 cm. Dílo vytvořené pro projekt knihy a výstavy: *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy.*

Tato publikace ani jakákoli její část nesmí být přetiskována, kopírována či jiným způsobem rozšiřována bez výslovného povolení vydavatele.

ISBN 80-7204-277-7 (Akademické nakladatelství CERM)

ISBN 80-210-3096-8 (Masarykova univerzita v Brně)

ISBN 80-86258-43-2 (NAUMA)

„V tom kruhu nebes, který spíná kolébku i hrob,
nepozná nikdo začátek či konec dob
a nepoví ti také žádný filozof,
odkud jsme přišli a kam zajdem beze stop.“

Omar Chajjám (1048–1131), perský básník, matematik, astronom a filozof. Je autorem čtyřverší *rubáí*, aforisticky zachycujících filozofické ideje, náboženské názory a životní pocity.

Citované čtyřverší stejně jako mnohá další z Chajjámových zamyšlení souvisí s tématy, jimiž se zabývá antropologie. V našem pojetí je antropologie vědecká disciplína, která studuje lidský rod (*Homo*) a jeho dosud známé druhy: *Homo habilis*, *Homo erectus*, *Homo sapiens*. Zaměřuje se na člověka jako jednotlivce, všímá si jeho četných seskupení (etnické skupiny, populace) a zahrnuje do svých výzkumů též celé lidstvo. Na rozdíl od kontinentální Evropy, která antropologii mnohdy pokládá jen za přírodní vědu (morfologie člověka a porovnávací anatomie a fyziologie člověka a lidských skupin), považujeme ji na Katedře antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, podobně jako antropologové v anglosaském prostředí, za vědu celostní, sociokulturní i biologickou, integrující poznatky přírodních a společenských věd. Pomocí syntézy obou pohledů se pokoušíme vysvětlit celistvost lidských bytostí a lidskou zkušenost z hlediska biologického a sociokulturního ve všech časových údobích a na všech místech, kde se děl vývoj našich předků. Ačkoli antropologie objasňuje evoluci našeho druhu *Homo sapiens*, přesahuje svým rozsahem tento cíl. Zkoumá hluboce naše předky (rané hominidy) a nejbližší příbuzné lidoopy, zkoumá prostředí, v kterém se náš vývoj odvíjel, a zároveň se

všeobjímajícím studiem našeho chování pokouší odhadnout naše budoucí konání v ekosystému Země.

Na rozdíl od Omara Chajjáma se domníváme, že o rodu *Homo leccos* víme, a současný stav poznání představíme postupně v „modulových“ učebních textech nazvaných *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie*, které nakonec zahrnou látku bakalářského a magisterského studia. Osnova každého z modulů je obdobná: vlastní učební text, doporučená studijní literatura, výkladové rejstříky důležitějších jmen a pojmů, medailon autora, zaostření problému (studie o aktuálních teoretických, metodologických či empirických inovacích v dané tematice), rozvolnění problému (uvedení tematiky do širšího filozofického nebo kulturního rámce).

Nevelký rozsah jednotlivých modulů, jakýchsi stavebních prvků v podobě ucelených témat kurzů a přednášek, umožní snadno publikovat revidovaná a doplněná vydání těch modulů, kde bude třeba reagovat na nové objevy a trendy oboru. Vznikají tak skriptá nikoli „zkamenělá“ v jednom okamžiku, ale neustále „živě pulzující“, skriptá pružně reagující na revalorizaci univerzitních učebních plánů, uspokojující aktuální potřeby společnosti a studentů a vycházející vstříc zavádění obecně platného kreditového

systému (na základě tzv. European Credit Transfer System – ECTS), který umožní účinnější spolupráci mezi jednotlivými katedrami, ústavami a fakultami, zlepši orientaci studentů a zvýší průhlednost na úrovni národní i mezinárodní.

Texty jsou kolektivním, editorem metamorfovaným dílem autorů z Masarykovy univerzity a z dalších českých a zahraničních institucí. V uváděné podobě představují pouhý „zkušební preprint“, který bude po zkušenostech z výuky a recenzním řízení výrazně přepracováván a doplňován. Již v této chvíli však editor vyjadřuje poděkování všem spolupracovníkům za jejich neobyčejnou vstřícnost a velkorysou snahu představit nejnovější výsledky, z nichž mnohé pocházejí z jejich vlastních, často ještě nepublikovaných výzkumů.

Následující čtyřverší Omara Chajjáma, díky poučením z biologické a sociokulturní antropologie, přijímáme bez výhrad, jako dobrý návod k uchování demokratického uspořádání společnosti i života na naší planetě:

*„Když s jednou plackou chleba vyjdeš na dva dny
a s jedním douškem z puklé nádoby,
nač podřízen být lidem menším než ty sám
nebo nač sloužit lidem stejným jako ty?“*

Snad trochu přispějí i tyto učební texty ...

Brno, červen 2003

Jaroslav Malina

KATEDRA
ANTROPOLOGIE

PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Alois Mikulka, *Logo Katedry antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně*, 1999, kresba tuší na papíře, 16x9,7 cm.

Roman Wenzel, *Mužský (jab) a ženský (jum) princip v tělesném spojení*, 1999–2003, z cyklu *Sexeso*, keramika, technologie *raku*, kompozice deseti reliéfních destiček s erotickými motivy, rozměry každé destičky 12,5x12,5x2,1 cm.

Roman Wenzel: „K vytvoření cyklu *Sexeso* mě inspirovala filozofie indického hinduismu a tibetského buddhismu, pozoruhodná otevřenost obou učením ve výtvarném zpodobení sexuálního obcování muže a ženy a naopak naprostá odlišnost v jeho výkladu: Například erotické výjevy zdobící kamenné stěny hinduistických „chrámů milostné rozkoše“ v indickém Khadžuráhu z 10.–11. století bývají vysvětlovány jako pozůstatek zaniklého tantrického rituálu, spojeného s pěstováním sexuality a tělesné rozkoše na cestě k odstranění pozemských strastí a konečnému vysvobození, jako názorná učebnice milostného umění, jakási *Kámasútra* v kameni, anebo prostě jako výsledek snahy dávných umělců zobrazit radostnější stránky života. Naproti tomu asketický tibetský buddhismus nepřipouští ztvárňování tělesného obcování muže a ženy ani jiné vyobrazování projevů milování; ale exotický buddhismus, známý též jako tantrajána („vůz tanter“) či vadžrajána („diamantový vůz“), značně již vzdálený původní praxi Buddhova učení, přinesl do tibetského buddhismu též kult ženských božstev (*jum*, „matka“) představovaných v sexuálním spojení s jejich mužskými božskými protějšky (*jab*, „otec“). S výjevy těchto spojení se velmi často setkáváme v tibetské náboženské ikonografii a sochařských dílech. Původním smyslem však není zobrazování prokreativního poslání sexu, nýbrž symbolické vyjádření mohutného účinku plynoucího ze spojení obou elementů, mužského a ženského, na duchovní soustředěnost těch, kdo o takových kopulujících dvojicích meditují. Sexuální spojení božstev *jab-jum* a síla z něho prýstící je metaforickým vyjádřením onoho ušlechtilého meditačního záměru.“

Dílo vytvořené pro projekt knihy a výstavy: *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy.*

První Evropané ve Lhase (1661)

(Kircherovo résumé Grueberovy cestovní zprávy. Latinský text a český překlad)

Josef Kolmaš

Roman Wenzel, *Tantra*, 1995, glazovaná kamenina, výška 45 cm.

Roman Wenzel: „Proud ezoterického a rituálního indického myšlení, vznikající již na přelomu 2. a 1. tisíciletí př. n. l. a označovaný jako *tantrismus* (od sanskrtského pojmu *tantra*, „osnova“, přeneseně „traktát, nauka“), usiluje o integraci osobnosti jednotlivce se všemi jejími složkami, včetně citů, tělesných funkcí a procesů, do všeobecného tkaniva (*tantra*) vesmírné skutečnosti. Za svrchovaný prostředek k dosažení jednoty individuálního a univerzálního tantrická tradice považuje milostné spojení mužské (ve své niterné podstatě inertní) a ženské (dynamické, aktivní a útočné) polarity, které představuje zdroj veškerého tvoření i svrchovaného poznání. Toto učení a jeho ztvárnění v indickém a tibetském výtvarném umění bylo pro mě inspirací.“

Dílo vytvořené pro projekt knihy a výstavy: *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy.*

Obsah

1. JOHANNES GRUEBER A ALBERT D'ORVILLE – PRVNÍ EVROPANÉ VE LHASE	13
2. ATHANASIVS KIRCHER S. J.	19
2.1. Život a dílo	19
2.2. <i>China Illustrata</i>	20
3. GRUEBEROVA RELACE V PODÁNÍ A. KIRCHERA	25
3.1. Paralelní latinský text a český překlad části, týkající se Grueberovy a d'Orvillovy cesty	25
3.2. Poznámky a vysvětlivky	35
4. ILUSTRACE	37
5. ZAOSTŘENÍ PROBLÉMU	41
5.1. Marco Polo: <i>Milión, neboli o zvycích a poměrech ve východních krajích</i> (1298)	41
5.2. Odorico de Pordenone: <i>Popis východních krajů světa</i> (30. léta 14. století)	43
5.3. Jean de Bourgoigne, řečený Mandeville: <i>Cestopis tzv. Mandevilla</i> (po roce 1356)	43
5.4. Antonio de Andrade: <i>Novo Descobrimento do Gram Cathayo, ou Reynos de Tibet</i> (1626)	44
6. ROZVOLNĚNÍ PROBLÉMU	47
Helmut Uhlig: <i>Potála</i>	47
7. O AUTOROVÍ	51
8. O AUTOROVÍ VÝTVARNÝCH DĚL	53
9. LITERATURA (CITOVANÁ, POUŽITÁ, DOPORUČENÁ)	57
9.1. Práce k Johannesu Grueberovi	57
9.1.1. Grueberovi předchůdci a následovníci	58
9.1.1.1. Předchůdci	58
9.1.1.2. Následovníci	58
9.2. Práce Athanasia Kirchera	60
9.2.1. Práce vydané	60
9.2.2. Práce do tisku po roce 1667 zadané či připravované	61
9.3. Práce k Athanasiu Kircherovi	62
9.4. Práce k <i>China Illustrata</i>	63
10. VÝKLADOVÝ REJSTŘÍK DŮLEŽITĚJŠÍCH JMEN A POJMŮ	65

Roman Wenzel, *Salome*, 1998, keramika, technologie raku, výška 120 cm.

Roman Wenzel: „Salome (hebrejsky *Šalome*, ‚pokojná‘), podle tradice dcera Herodiady a Heroda Filipa, tančila před tetrarchou Herodem Antipou a tolik se mu zalíbila, že jí slíbil dát, o cokoli požádá. Na popud své matky královny Herodiady ho požádala o hlavu uvězněného Jana Křtitele. Herodes se zdráhal, ale nakonec dal Jana usmrtit a jeho hlavu přinést na stříbrné mise. Dramatický příběh mladé křehké princezny, která se stává nástrojem v rukou krásné a ctižádostivé matky, inspiroval vznik mnoha literárních, výtvarných a hudebních děl. Umělci zpodobovali Salome v mnoha variantách: od chladné krásky, schopné neuvěřitelného sebeovládání, po nevinnou, nezralou ženu, která nad příšernou zástavou omdlévá hrůzou; v představách autorů je Salome i zvláštní směsí zkaženosti a nevinny. Její příběh má mysticko-erotický podtext, u některých děl bývá interpretován jako metafora frigidní ženy dychtící po uspokojení, ale zároveň proklínající předmět své touhy; lze v něm spatřovat též výraz mužského strachu z kastrace, i když Salome Jana Křtitele sama nepopraví (na rozdíl od Júdit). Ve svém pojetí jsem ze všech možných variant akcentoval polohu chladné krásky.“

Dílo vytvořené pro projekt knihy a výstavy: *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy.*

1. Johannes Grueber a Albert d'Orville – první Evropané ve Lhasě

Návštěva Lhasy, „Místa božího“, hlavního města Tibetu a vůbec celého lamaistického světa, patří dodnes k nejcennějším cestovatelským trofejím a není mnoho těch, kdož se mohou touto trofejí pochlubit. Aniž bychom riskovali, že náš výčet za posledních 300 let bude neúnosně dlouhý, můžeme hned některé z nich jmenovat, alespoň ty, kteří o svém dobrodružství zanechali písemné svědectví.¹ Tak v 18. století to byli pouze Italové, jezuita Ippolito Desideri (a spolu s ním méně známý Portugalec Emmanoel Freyre) a Francesco Orazio della Penna v čele dvanáctičlenné skupiny kapucínů a Holanďan Samuel van de Putte, kteří se dostali až do Lhasy. V 19. století za nimi následovali Angličan Thomas Manning, francouzští lazarisťe Joseph Gabet a Evariste-Régis Huc, Nain Singh a další indiští pandité-výzkumníci a Bengálec Sarat Čandra Dás, autor celé řady tibetanistických prací. V první polovině 20. století jejich řady dále rozmnožili Burjat Gonbožab Cebekovič Cybikov, Japonci Ekai Kawaguči a Tókan Tada, dále L. A. Waddell v Younghusbandově vojenské družině, francouzská spisovatelka a badatelka Alexandra David-Néelová, Charles Bell, známý tibetolog, Ernst Schäfer z Německa, Američané Ilya Tolstoy a otec a syn Thomasové, Rakušané Heinrich Harrer a Peter Aufschnaiter, italský tibetolog Giuseppe Tucci, britští diplomaté David Macdonald a Hugh E. Richardson a někteří další. Od

padesátých let 20. století, od připojení Tibetu k Čínské lidové republice v roce 1951, byla Lhasa po nějaký čas přístupná zejména oficiálním novinářským a filmařským delegacím ze socialistických zemí a též několika novinářům tzv. pokrokového západního tisku. V té době měli možnost navštívit Lhasu i první naši krajané, filmaři Vladimír Sís a Josef Vaniš (1954–1955), publicista Karel Beba a někteří další. Pro mnoho, přemnoho dalších cestovatelů a badatelů zůstává Lhasa i nadále nesplněným snem.

Na samém začátku této skrovné řady stojí a primát v pronikání do „Svatého města“ lamaismu drží dva jezuité-misionáři, Rakušan Grueber a Belgičan d'Orville, kteří vkročili do Lhasy před více než třemi sty lety (8. října 1661), zdrželi se tam skoro dva měsíce a zanechali první popis města i s náčrtem hlavní jeho architektonické památky, dalajlamovského sídla Potály.

Johannes Baptista Grueber pocházel z hornorakouského Lince, kde se 28. října 1623 narodil. Když prošel obvyklým řádovým školením, rozšířeným navíc o speciální studium matematiky, byla mu učiněna atraktivní nabídka, aby se místo původně zamýšlené práce v Sedmíhradsku připojil raději k tehdy zkvétající misii čínské. Grueber ani na okamžik nezaváhal, pozvání přijal a ihned se vypravil do Říma (1656) učinit poslední přípravy k daleké cestě. Pro obstrukce, působené tehdy Portugalci námořnímu spojení s Indií,

Obr. 1. Titulní list spisu Athanasia Kirchera *China Illustrata*, jak bývá zkráceně uváděno Kircherovo dílo s barokním titulem *China, monumentis qua sacris qua profanis, nec non variis naturae et artis spectaculis aliarumque rerum memorabilium argumentis illustrata*, z prvního vydání u Johanna Janssona van Waesberga (237 stran) v Amsterdamu v roce 1667. (Současně vyšel tamtéž její jiný tisk u Jacoba Meurse [XIV+246 stran].)

bylo rozhodnuto nepodnikat cestu na Dálný východ tradiční trasou, totiž z Lisabonu kolem mysu Dobré naděje do Góy, ale vyzkoušet možnost nového spojení po souši. Právě pro tento úkol se Grueber výborně hodil, neboť si během studií osvojil i potřebné vědomosti z matematiky, astronomie a kartografie, a kromě toho vynikal neobyčejně zdatnou tělesnou konstitucí.

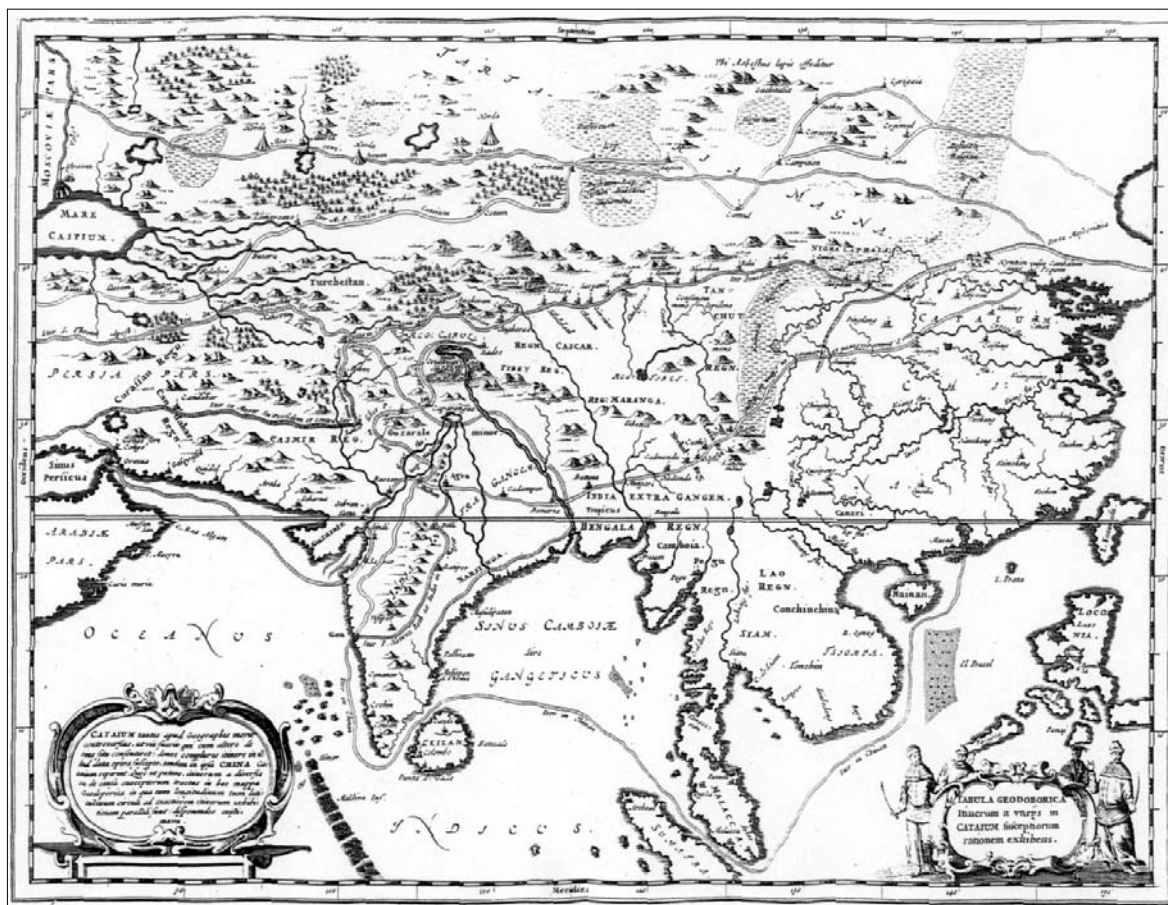
Koncem roku 1656 se jeho cesta započala. V doprovodu řádového spolubratra P. Bernharda Diestela (1623–1660 v Ťi-nanu) opustili Benátky a přes Smyrnu v Malé Asii zamířili pěšky do Arménie a dále na jih až dorazili na Hormoz v Perském zálivu. Na tehdejší dobu to byl výkon jistě obdivuhodný, i když nikoli ojedinělý.

Z Hormozu pluli lodí do Súratu poblíž Bombaje (příjezd v květnu 1657), kde se zdrželi deset měsíců,

během nichž Grueber prováděl cenná topografická měření. Na další plavbu je pak vzala kterási anglická loď, jež je bez pohromy koncem července 1658 dopravila do Macaa, vstupní brány Čínské říše.

Grueberův pobyt v Macau byl velmi krátký. Brzy po příjezdu byl povolán do Pekingu, kde se stal na tamní observatoři asistentem známého hvězdáře P. Adama Schalla (1591–1666 v Pekingu). Ale ani zde se dlouho nezdržel. Vystaly totiž v tamní jezuitské kolonii jakési spory a bylo kolem toho mnoho nejasností. Bylo třeba o všem neprodleně zpravit Řím a vyžádat si od řádových představených pokyny. A protože na písemný styk mezi Pekingem a Římem nebylo dobrého spojení, bylo rozhodnuto vyslat s poselstvím do Říma Gruebera, u něhož, také díky jeho fyzické zdatnosti, byly nejlepší předpoklady zdárného splnění úkolu. Jediný problém představovala pouze volba trasy zpáteční cesty. Plavba po moři nepřicházela v úvahu, neboť portugalské lodě z Macaa byly pod blokadou Holanďanů v Batávii. Zbývala pouze některá z cest po souši. Trasa přes Čínský Turkestán, po níž kdysi v opačném směru kráčel a kde našel svou smrt slavný Bento de Goes (1562–1607 v Kan-su), jehož památka byla v Pekingu dosud živá, byla příliš riskantní. Trasa jižní Čínou, přes Tonkin, Siam a Pegu v sobě rovněž skrývala bezpočet nebezpečností. O možném spojení přes Sibir se tehdy ještě nevědělo. A tak zbývala jediná alternativa: cesta přes Tibet, i když touto trasou do té doby ještě žádný Evropan neprošel. Grueber si vymínil toliko, aby mu byl přidělen spolehlivý druh, s nímž by mohl snáze zdolat všechna nebezpečství i nástrahy neznámé cesty. Volba padla na P. Alberta d'Orville, působícího rovněž u Schalla na observatoři.² Ten také vymohl u císaře Šun-č' (1643–1661) pro oba poutníky průvodní list, jenž jim měl usnadnit cestování po „západních zemích“ čínského impéria.

Když byly všechny přípravy skončeny, mohli se Grueber s d'Orvillem v doprovodu domorodého průvodce znalého jazyků západních končin vydat na cestu (13. dubna 1661). V Kircherově *China Illustrata* (Amsterdam 1667), kde se poprvé objevila zpráva o Grueberově a d'Orvillově cestě, existuje stručný itinerář (*Iter e China in Mogor*), sestavený Kircherem z výpovědí samotného Gruebera (obr. 2). Z něho vyplývá, že naši poutníci zvolili obvyklou trasu z Pekingu přes Si-an a Si-ning k jezeru Kóke-núr (Čching-chaj), kde Čínská říše tehdy končila, přičemž jim bylo podvkráte překonat tok Žluté řeky. Si-ning zapůsobil na

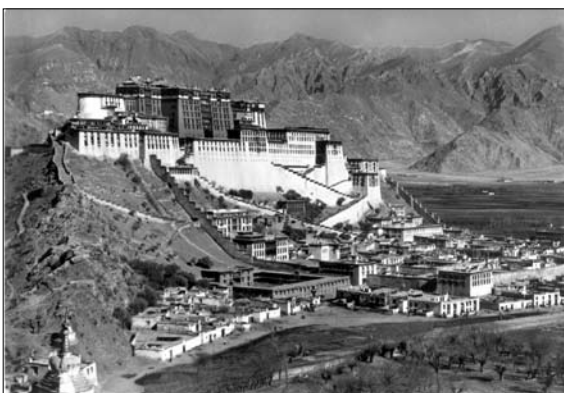

oba svou rozlohou a lidnatostí, a stejně tak byli ohromeni i obrovitostí zbytků nedaleké Čínské zdi. Dále pokračovali nehostinnou krajinou Tibetské náhorní plošiny přes pohoří Burchan-buda a Dangla do Nagčukhy, odkud to měli do Lhasy už jen kousek. Celý tento téměř dva tisíce kilometrů dlouhý a nesmírně namáhavý úsek zdolali za poměrně krátkou dobu tří měsíců, a to Grueber stačil ještě zachytit v náčrtcích celou sérii cenných vyobrazení oděvů domorodců, jejich stanových příbytků-jurt, kultovních předmětů (kupříkladu první vyobrazení lamaistického modličního válečku) atd. – Za poznamenání stojí, že toutéž trasou a i zhruba stejnou dobu kráčeli do Lhasy o dvě stě let později i francouzští lazarisé Huc a Gabet, kteří nám své zážitky vylíčili s nenapodobitelným půvabem v knize *Souvenirs d'un voyage dans la Tartarie et le Thibet pendant les années 1844, 1845 et 1846* (česky poprvé v roce 1887 pod názvem *Cesty misijnářské, které Mongolskem, Tibetem a říší Čínskou vykonali Huc a Gabet*, nově pak v Mladé frontě v roce 1971 pod názvem *Cesta do Lhasy*; v roce 2002 v nakladatelství Argo vyšlo další vydání s pozměněným názvem

Obr. 2. „Mapa s vyznačením různých cest do Kathaje“ (odshora dolů): a. Moskevská cesta do Číny přes Sibiř; b. Cesta Benátčana Marka Pola do Kathaje (1271–1291); c. Cesta sv. apoštola Tomáše do Indie (1. století n. l.); d. Cesta Benta de Goes S. J. z Mughalska do Číny (1603–1607); e. Cesta Antonia de Andrade S. J. z Hormuzu do Tibetu (1624–1625); f. Cesta jezuitů Alberta d'Orville a Johanesa Gruebera z Pekinga do Lhasy (Barantola), Ágry a dále do Góy (1661–1662); g. Cesta Heinricha (Henryho) Rotha S. J. z Góy do Ágry (1662); h. Námořní cesta z Góy do Macaa v Číně.

Putování Tibetem, L. P. 1845–1846), a o něco později, v letech 1899–1902, tudy šel i Burjat Gonbožab Cebekovič Cybikov (1873–1930), autor znamenitého cestopisu *Buddist-palomník u svjatyň Tibeta* (vyšlo v Petrohradě roku 1919; česky *Cesta k posvátným místům Tibetu*, Vyšehrad 1987 a Argo 2001). Dnes tudy vede proslavená Čchingchajsko-tibetská silnice, postavená Číňany v roce 1956.

Dne 8. října 1661 vstoupili naši poutníci jako první Evropané do Barantoly, jak „po tartarsky“, tj. mongolsky, nazývají Lhasu a zemi, v níž toto město leží (staromongolské baragun-tala, v dnešní mongolštině barún-tal, znamená „pravá aneb západní pláň či step“). Nezdrželi se v ní nijak dlouho, necelé dva měsíce, nicméně

Obr. 3. Fig. XVIII. Arcis BIETALA in qua habitat Magnus LAMA. / Hrad Potála (BIETALA), ve kterém přebývá Velký LAMA. (In: *China Illustrata.*) Potála – současný stav. Foto: Josef Vaniš.

zanechali nám o tomto městě velmi cenné svědectví. Píší, že ve Lhasě mají dva krále, z nichž jeden obstarává správu země a zove se „Deva“, tj. depa, „guvernér“ (Dajan-chán, 1655–1668), kdežto druhý, zbaven všech starostí o světské záležitosti, oddává se nečinnosti v tajných komnatách svého paláce a je přitom všemi uctíván jako bůh (pátý dalajlama Ngawang Lozang Gjamccho, 1617–1682). Zaznamenali rovněž známou lamaistickou formuli „O Manipe mi hum“, tj. Óm, mani padmé, húm (po tibetsky vysloveno Óm, mani páme, húm), jež v jejich překladu znamená „Manipe, salva nos“ (Manipe, spas nás) a je prý určena božstvu Manipe (tento výklad, jak dnes víme, je ovšem mylný).

Jejich pozornosti neunikl ani rozestavěný tehdy ještě dalajlamovský palác Potála (Bietala), jehož zobrazení Grueberem bylo na dalších 250 let, až do začátku 20. století, jediným známým obrazem této významné a pro Lhasu tolik typické architektonické

památky (obr. 3). Grueber provedl též první topografické měření města a určil poměrně velmi přesně jeho zeměpisnou polohu na 29°6' severní zeměpisné šířky (dnes se udává 29°39' severní zeměpisné šířky).

Avšak Tibet nebyl konečným cílem našich poutníků. Proto se zde dlouho nezdrželi a jen co se zformovala jakási karavana do Nepálu, připojili se k ní a na zimu (koncem listopadu 1661) se vydali po trase Lhasa – Cangpo (Brahmaputra) – Žikace – Dingri – Ňalam (Kuti) – Nesti do hlavního města nepálského království, Káthmándú. Cestou jim bylo překročit nejvyšší horstvo světa Himálaj, nazývaný jimi Langur, s jeho řídkým vzduchem a jedovatými výpary. Nepál shledali nadmíru krásnou a bohatou zemí, s hojností vod teplých i studených, s množstvím ryb i bohatých pastvišť. V Nesti bylo dokonce možno koupit za jeden tolar (*scutum*) 30 až 40 slepic! Podle Gruebera naléhal na něj tamní král, aby u něj zůstali a odchod jim povolil teprve tehdy, když mu slíbili, že se do Nepálu zase vrátí. Grueber daroval panovníkovi kukátko a některé měřické přístroje.

Z Káthmándú je cesta vedla přes Baddan (Patán), Hedondu (pravděpodobně Hitaura) a Mutgarí (nejspíše Mótiharí) do Battany (Patny) na řece Ganze. Odtud přes Váránasí a Kánpur dorazili po 26 dnech cesty do Ágry, hlavního města Mughalské říše (v druhé polovině března 1662). Celkem jim cesta z Pekingu do Ágry trvala jedenáct měsíců. Pro d'Orville zde další pouť navždy skončila, neboť – jak praví Kircher – „*Itinerum fractus laboribus, intra paucos dies meritum cumulo plenus, relicta terrestri, in Coelestem patriam, uti pie credimus, abiit*“ („Zlomen útrapami pochodu, ale naplněn zásluhami, opustil zakrátko vlast pozemskou, aby se, jak zbožně věříme, odebral do vlasti nebeské“). D'Orville zemřel v Ágře 8. dubna 1662 a byl tamtéž i pochován.

Na Grueberovu žádost se stal jeho novým společníkem bavorský jezuita P. Heinrich (Henry) Roth (1620–1668), působící v Indii tou dobou už dvanáctým rokem. Bez dlouhých průtahů se tato nová dvojice neohrožených cestovatelů vydala na další pochod. Jejich trasa vedla přes Dillí do Láhauru, pak člnem po Sindhu do přístavu Tatta a dále přes Makránské hory a Kermán na Hormoz (zde, jak víme, Grueber už jednou byl) a odtud přes Persii, Mezopotámii a Malou Asii do Smyrny a dále přes Messinu do Říma (20. února 1664).

Nevíme, jak Grueber v Římě pořídil, pokud šlo o jeho zvláštní poslání. Zdá se však, že vše tam mělo

hladký průběh a oba poutníci obdrželi obratem povolení vrátit se znovu na Východ. V květnu téhož roku 1664 už oba v Benátkách čekali na loď ... Protože ale bylo nebezpečí, že Turci jejich loď na otevřeném moři zajmou či potopí, bylo jim doporučeno cestovat přes Polsko s cílem dostat se do Persie přes Rusko. Jejich cesta (pro Gruebera druhá pěší výprava do Číny za posledních osm let) tentokrát vedla přes Vídeň (zde byl Roth přijat na audienci u císaře Leopolda I., jež oběma také vystavil doporučující listy pro knížata litevská a moskevská) a dále přes Vratislav a Gdaňsk na Litvu. Tady se ke svému zklamání dovídají, že spojení na Astrachaň a tím i do Persie je v rukou Tatarů, což je nutí znovu měnit trasu cesty: vracejí se do Vídně a odtud pak pokračují přes Benátky do Cařihradu.

Zde však železná zdraví Grueberovo už nevydrželo. Roth pokračoval do Indie sám (zemřel v Ágře 20. června 1668), kdežto Grueber s podlomeným zdravím se musel vrátit do Livorna a posléze do Florencie (v lednu 1666).

Další osudy Grueberovy až do jeho smrti v roce 1680 bude teprve třeba objasnit na základě studia archivních pramenů, z nichž mnohé se možná nacházejí na území bývalého Československa. Údaje o jeho osobě, činnosti a pohybech v tomto období, jež jsou nám zatím k dispozici, jsou velmi skoupé.

Z Florencie, když se byl jaksepatří zotavil, se Grueber vrátil do rakouské řádové provincie a po dva roky sloužil jako polní kaplan u císařských vojsk v Transylvánii (to bylo období vleklých válek s Turky). Od září 1669 pak působil v jezuitských domech v Trnavě a Trenčíně, dále v Győru a snad i jinde. Z dalších pramenů se dovídáme toliko, že Grueber zemřel ve věku 57 let dne 30. září 1680 v Blatném Potoku (Sárospatak) v Uhersku.

Nás z celého Grueberova života zajímá v této souvislosti především jeho cesta do Lhasy, v čemž, jak už řečeno, má spolu s d'Orvillem světové prvenství, což už samo o sobě jim oběma zajišťuje trvalé místo v každé serióznější práci o Tibetu a zejména o dějinách jeho výzkumu. Jediné, co nám na jejich výkonu chybí, je vlastní souvislé a detailní vyprávění o průběhu jejich cesty a bezprostřední dojmy a pozorování z jejich téměř dvouměsíční návštěvy Lhasy. Grueberovo vyprávění o Tibetu a Lhase, jak nám je Athanasius Kircher (1602–1680) v jím převyprávěné a přestylizované podobě zachoval, je suché a vyprahlé, jako krajina, kterou naši poutníci procházeli. Žádný obdiv k velehorám, nic o jeho společnících, o dojmech

ze Lhasy jen nejstručnější údaje. Byl snad Grueber tak málo sdílný, nebo mu chyběl vypravěčský talent? Odevzdal snad do tisku pouze první, ještě značně neúplnou a nedokonalou verzi svého Itineráře (a na definitivním znění teprve pracoval), anebo mu vydavatel Kircher svévolně „upravil“ původní text jeho relace do neúnosně krátké a tím i zkrácené podoby? Vše, co se nám z Grueberovy a d'Orvillovy cesty zachovalo, je arci nesmírně cenné, má to dokonce pečeť unikátnosti a světového prvenství, ale je toho pohříchu příliš málo. Navíc, vše co o jejich cestě víme, známe pouze ve zprostředkované podobě Kircherova zhuštěného podání (*China Illustrata*: Itinerář, str. 64–66; Vylíčení domorodých krajů, mravů a obyčejů, str. 66–77 včetně jedenácti půlstránkových vyobrazení). Jistou úlohu tu zřejmě hrála i časová tíseň, do níž se oba dostali, neboť Grueberovi na předání informací a Kircherovi na jejich zaznamenání zbyly vlastně pouhé dva měsíce (únor–duben 1664) a ostatní styk mezi autorem a vydavatelem už se musel omezit jen na zdlouhavou korespondenci (od května 1664 byl Grueber už znova na cestách do Číny).

Jak vyplývá z Grueberovy korespondence s tímto učeným německým jezuitou (celkem deset dopisů z let 1664–1671, z toho pět psáno v Trnavě a po jednom z Benátek, Vratislavi, Gorici, Győru a Trenčína; jejich originály jsou uloženy v Ústředním archivu jezuitského řádu ARSI v Římě), nebyl Grueber spokojen s tím, v jaké podobě mu Kircher jeho relaci vydal. V dopise datovaném 20. září 1669 v Trnavě píše, že Kircherovo dílo se mu dostalo poprvé do rukou teprve nedávno v Leopoldově a poznamenává:

„Utinam mihi vel saltem titulos ante impressionem misisset, certe plura suggessissem non parvi momenti, quae etiamnum reservo fortasse brevi Vestrae Reverentiae transmittenda una cum toto meo itinerario, quod hactenus ob continuas occupationes inter milites absolvere non potui. Sunt quidem aliqua in China Illustrata quae maxime quoad delineationem emendatione indigerent, sed melius est sic permittere, mittam tamen veram correctionem Vestrae Reverentiae, ut, si forte opus reimprimeretur, emendari possit“ („Byl bych rád, kdybyste mně zaslal alespoň názvy jednotlivých kapitol, dříve než to šlo do tisku; mohl jsem Vám k tomu tehdy dodat ještě některé další cenné údaje. Pošlu Vám své dodatky později, snad už brzy, spolu s celým svým Cestopisem, který se mně zatím nepodařilo dokončit pro nepřetržitou službu u vojáků [v Transylvánku v letech 1667–1669 – poznámka JK]. Ve Vaší

knize jsou totiž některá místa zasluhující si korektur, zejména pokud jde o vyobrazení“).

Grueber tedy pracoval na svém definitivním Cestopise, jenž měl pravděpodobně obsahovat soustavné a detailní vylíčení jeho rozmanitých cest s vlastním ilustračním doprovodem, a snad už měl i některé části hotovy. Vyplývá to alespoň z dalšího jeho dopisu Kircherovi (Trnava, 13. prosince 1669), v němž svého vydavatele informuje, že mu zasílá k náhledu první kapitolu a druhou, že pošle za týden a kresby že pro nedostatek času pošle až najednou („*Mitto primum caput, sequenti septimana secundum; delineationes facere non potui, quia tempus non habui; mittam plures simul*“).

V dalším dopise (Trnava, 13. ledna 1670) Grueber naznačuje, že v případě Kircherova nezájmu má možnost vydat svůj Cestopis u některého vídeňského nakladatele (dokonce s finanční podporou samotného císaře) a tento svůj úmysl znovu opakuje v dopise z 23. prosince 1670 odeslaném z Győru, v němž uvádí, že svůj Cestopis hodlá napevno vydat už v příštím roce, tj. 1671.

Z uvedeného je patrné, že Grueber, nespokojený s dosavadním svým vydavatelem, uvažuje o možnosti vydat si své vlastní dílo sám. Zatím se mu to sice pro nedostatek času nedaří, ale přesto se této myšlenky nevzdává. V dopise, který je datován 2. května 1671 v Trenčíně, píše:

„*Ego interim maximis continuisque laboribus inter milites occupatus opus meum inceptum adhuc perficere non potui; spero tamen iam ubi maior quies mihi datur cum gratia Dei ante autumnum totum perficiendum*“ („Jsa až dosud zaměstnán nálehavou prací u vojáků, nemohl jsem dokončit započaté dílo, ale teď, když budu mít více času, doufám je s pomocí Boží celé dopsat do konce podzimu [1671]“).

Toto je poslední známý Grueberův dopis Kircherovi a zároveň i poslední známý dokument, v němž se činí zmínka o Grueberově úmyslu vydat svoje cestovní zápisky, jejichž rukopis měl tou dobou z největší části asi již hotov. Uběhlo však ještě devět let, než se Grueber v maďarském Sárospataku rozloučil s tímto světem, tedy dostatečně dlouhá doba, aby se mohlo naplnit ono očekávání, vyjádřené v dopise z Trenčína. Stalo se tak skutečně, anebo zůstal jeho unikátní Cestopis nikdy nevydaným rukopisným torzem? A co se stalo s první kapitolou, kterou v roce 1669 zaslal Kircherovi? Zatím nelze dát na tyto otázky uspokojivou odpověď, protože výše citovaný dopis z 2. května 1671 je posledním známým slovem v celé záležitosti. Odpověď by nám však pravděpodobně mohly poskytnout kompetentní slovenské či maďarské archivy, případně rukopisná oddělení příslušných knihoven a muzeí. Hledání by se tu určitě vyplatilo. Ten kdo jednou objeví Grueberův Cestopis či alespoň jeho torzo, pootevře zároveň dveře našemu poznání nejen Tibetu, nýbrž i ostatních částí Orientu v polovině 17. století.

Poznámky

¹ Zmínka u bratra Oldřicha, Čecha z Furlánska (Odorico de Por-denone, na cestách v letech 1316–1330), o Tibetu není natolik průkazná, aby z ní bylo možno usuzovat na první průchod Evropana vlastním Tibetem či dokonce Lhasou, jak činí kupříkladu vydavatelé Oldřichova *Popisu východních krajů světa* (Praha 1962, s. 47 a 114–116).

² Albert d'Orville se narodil 12. nebo 20. srpna 1621 v Bruselu. Po teologických studiích v Lovani (1654) odchází na dva roky do Říma a v roce 1656 se vydává do Číny. Zpočátku působí v provincii Šan-si a v letech 1660–1661 je na pekingské observatoři. Zemřel v Ágře 8. dubna 1662. H. Bosmans mu věnoval studii *Documents sur Albert Dorville de Bruxelles* (Lovaň 1911). – Stalo se už osudem poutníků cestujících ve dvou, že jeden obvykle zastihuje druhého a odsouvá ho jaksí do pozadí, pokud jde o veřejnou slávu a popularitu. Tento osud stihl d'Orvilla a o 200 let později potkal i Josepha Gabeta ze skupiny Huc a Gabet a nověji i Petera Aufschnaitera ze skupiny Harrer – Aufschneider (Kolmaš 2002b, s. 39–43).

2. Athanasius Kircher S. J.

2.1. Život a dílo

Athanasius Kircher patřil k nejpřednějším evropským polyhistorům a encyklopedistům 17. století. Narodil se v Ghysenu poblíž Fuldy dne 2. května roku 1602. Do jezuitského řádu vstoupil 2. října 1618 a po kratším působení jako profesor filozofie a matematiky v německém Würzburgu, odkud ho v roce 1632 vyhnala válka, se odebral do Avignonu ve Francii. V roce 1635 byl povolán do Říma, kde pak v ústředním sídle jezuitského řádu žil a pracoval až do své smrti dne 30. října (podle Sommervogela, sv. IV, sl. 1046, dne 27. listopadu) roku 1680 (obr. 4).

Šíře jeho odborných zájmů a pílě jsou ohromující. S nebývalým entuziasmem se pustil do studia téměř všech tehdy známých a pěstovaných věd a postupem doby získal udivující množství vědomostí. Jeho rozsáhlé dílo čítá na šedesát objemných svazků v latině (viz oddíl 9.2.1., obsahující 25 jeho prací k roku 1667 vydaných, a oddíl 9.2.2., obsahující dalších osm prací k témuž roku do tisku zadaných, respektive připravovaných; úplnou bibliografii Kircherových prací viz Sommervogel, sv. IV., sl. 1046–1077, sv. XII., sl. 225), z nichž jich bylo ještě za autorova života několik přeloženo do druhých jazyků. V nich pojednal snad o všech oblastech přírodních

Obr. 4. Dvašedesátiletý P. Athanasius Kircher S. J. z Fuldy v roce 1664.

a humanitních věd počínaje astronomií přes matematiku, fyziku, optiku, akustiku, magnetismus, mechaniku, geologii, geografii, přírodopyt, medicínu, psychologii, teologii, filozofii, archeologii, historii, filologii, orientalistiku, muzikologii až po alchymii, astrologii a vlastní hudební tvorbu a básnictví. Podle historika umění Miloše Vojtěchovského, působícího v Amsterdamu, „Kircher propojil všechny disciplíny v barokní fantastický systém univerzalizmu a pansofie“. (Zde se mimoděk nabízí srovnání s obdobnými pansofistickými snahami našeho „magistra gentium“ Jana Amose Komenského, 1592–1670, Kircherova jen o něco staršího současníka!)

2.2. China Illustrata

China Illustrata, jak bývá zkráceně uváděno Kircherovo dílo s barokním titulem *China, monumentis qua sacris qua profanis, nec non variis naturae et artis spectaculis aliarumque rerum memorabilium argumentis illustrata*,

Obr. 5. Titulní list spisu Athanasia Kirchera *China Illustrata* z vydání u Jakuba z Meursu v Amsterdamu roku 1667.

Při tom je pozoruhodné, že v každém ze studovaných oborů se Kircher dobral svým způsobem nezanedbatelných a inspirativních výsledků.

Díky systematické sběratelské činnosti si dokázal obstarat od jiných jezuitů a cestovatelů ohromné množství ústních či písemných informací, které pak editorsky zpracovával a vydával. Z podobných zdrojů vytěžil také informace o Číně, Indii, Tibetu a Nepálu, které pohotově zužitkoval ve svém monumentálním díle *China Illustrata*. Tato práce se v Evropě stala na dlouhou dobu standardní referenční encyklopedií o zemích východní a jižní Asie.

vyšla poprvé v Amsterdamu v roce 1667 u Johannesu Janssona van Waesberga (237 str.). Současně vyšel tamtéž její jiný tisk u Jacoba Meurse (XIV+246 str.). Exemplář námi použitý se nachází v knihovně Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze (signatura III 4738) a pochází z majetku hraběte Schlika z Kopidlna (31x20 cm, [18]+237+[11] s.) (obr. 5).

Krátce po vyjití latinského originálu následovaly tyto jeho překlady a edice: do holandštiny (Tooneel van China, 1668) a do francouzštiny (Dalquié, 1670) a ve výňatcích do angličtiny (Ogilby, 1669), němčiny (1669) a do holandštiny (Nieuhof, 1670).

Autor Kircher pojal toto své dílo jako kompilaci všech do té doby známých evropských poznatků o Předním a Dálném východě asijského kontinentu, nahlížených očima tehdejšího Evropana (a jezuitů!) včetně nezbytých dobových náboženských předsudků.

O celkové náplni a struktuře díla vypovídá níže uvedený jeho podrobný obsah.

V této práci zařadil autor do díla také od Gruebera získanou písemnou zprávu o jeho a d'Orvillově cestě z Pekingu přes Tibet a Nepál do Ágry v Indii. Učinil tak ovšem ve vlastním editorském résumé a zřejmě i textových úpravách, se kterými, jak již víme (viz oddíl 1., *passim*), nebyl Grueber plně spokojen. Původní vlastní Grueberův text cestopisné zprávy, pakliže vůbec kdy existoval, nebyl dosud nalezen.

Obě části v *China Illustrata*, pojednávající o Grueberově a d'Orvillově cestě, přetištěné zde v Kircherově podání, doplněném českým překladem a vysvětlivkami, si nečiní jiný nárok, než být skrovným příspěvkem

k zeměpisnému, etnografickému a antropologickému poznání Tibetu a okolních zemí v polovině 17. století.

Obsah *China Illustrata*

18 nečíslovaných úvodních stran:

Titulní listy (s. 1 a 3)

Souhlas generála jezuitského řádu Jana Pavla Olivy k vydání díla (Řím, 14. 11. 1664; 1 str.).

Kircherova dedikace řádovému generálovi Olivovi „Venerabili et religiosissimo Patri ... Servus humill. & obsequent. Athanasius Kircherus“ (Řím, 8. 12. 1666; 5 str.).

Předmluva ke čtenáři (3 str.).

Obsah (Index Capitum, 4 str.).

Seznam vyobrazení (Index Figurarum, 1 str.).

Kircherův portrét (IHS. P. Athanasius Kircherus Fuldensis e Societate Iesu Anno aetatis LXII. Anno MDCLXIV, 1 str.).

ČÁST I.

Výklad syrsko-čínské nápisy (s. 1–45).

Kapitola 1. Důvod a příležitost k vydání tohoto díla (s. 1–4; za s. 2 vlepená mapa Imperium Sinicum quindecupartitum).

Kapitola 2. Věrný, pravdivý a doslovný překlad čínsko-chaldejského monumentu postaveného zhruba před tisíci lety šířiteli křesťanského zákona v jistém čínském království zvaném Xemsi (Šen-si) a objeveného teprve v roce 1625 jako skvělý doklad křesťanského zákona (s. 4–10).

Kapitola 3. Trojí výklad čínských znaků na monumentu s výslovností v latinské abecedě (I., s. 10–21); Doslovný latinský překlad čínsko-chaldejského monumentu (II., s. 22–28); Parafráze čínského textu nejdříve přeloženého do portugalštiny, z ní do italštiny a z této posléze do latiny (III., s. 29–35).

Kapitola 4. O kříži vyrytém na samém vrcholu monumentu (s. 35–37).

Kapitola 5. O člancích víry a jiných obřadnostech a rittech obsažených v textu monumentu (s. 37–41).

Kapitola 6. Výklad syrských jmen, která se vyskytují na monumentu (s. 41–45). – Tam za s. 42 vložen na 2 nečíslovaných stranách „Syrský nápis, ukazující rok vztyčení monumentu“ s jeho latinským překladem.

ČÁST II.

O různých cestách uskutečněných do Číny (s. 46–128).

Kapitola 1. Proč a kým a kterými cestami bylo v různých dobách nejsvětější Kristovo evangelium přine-

neseno do nejvzdálenějších končin Orientu – do Indie, Tartarska, Číny a dalších zemí Asie (s. 46–52). – Tam za s. 46 vlepena na dvou stranách mapa Asie s vyznačením uskutečněných cest do Číny.

Kapitola 2. O hlásání evangelia sv. apoštolem Tomášem a jeho následovníky ve všech končinách východní Asie (s. 53–60). – Tam za s. 54 vlepena celostránková ilustrace, předvádějící hlásání evangelia v Mailápuru.

Kapitola 3. O Kathaji a jeho pravé zeměpisné poloze (s. 60–66). – Tam na s. 64–66 jako II: „Jiná cesta podniknutá našimi Otcí P. Albertem d'Orville a P. Janem Grueberem z Číny do Mughalu“ (latinský text a český překlad viz níže, oddíl 3.1.).

Kapitola 4. Oblečení, zvyky a obyčeje lidí těch království, kterými řečení Otcové Albert d'Orville a P. Grueber na své cestě procházeli a které viděli a popsali“ (s. 66–77; 11 půlstránkových ilustrací). – Latinský text a český překlad viz níže, oddíl 3.1.; Ilustrace viz níže, oddíl 4.

Kapitola 5. O království Mogor čili Mughal a jeho pozoruhodných věcech, spolu s různými cestami tam ať z Indie nebo z Číny, či odtamtud do Evropy, buďto vykonaných, nebo majících být vykonány (s. 78–87). – Tam za s. 78 vlepena 1 celostránková ilustrace Velkého Mughala a dále v textu 3 půlstránkové ilustrace indické zvířeny.

Kapitola 6. Cesta do Kathaje uskutečněná Benátčanem Markem Polem a Arménem Haythonem (s. 87–90).

Kapitola 7. O uvedení křesťanství do řečených zemí Tartarska a Kathaje po právě popsáných cestách (s. 90–96).

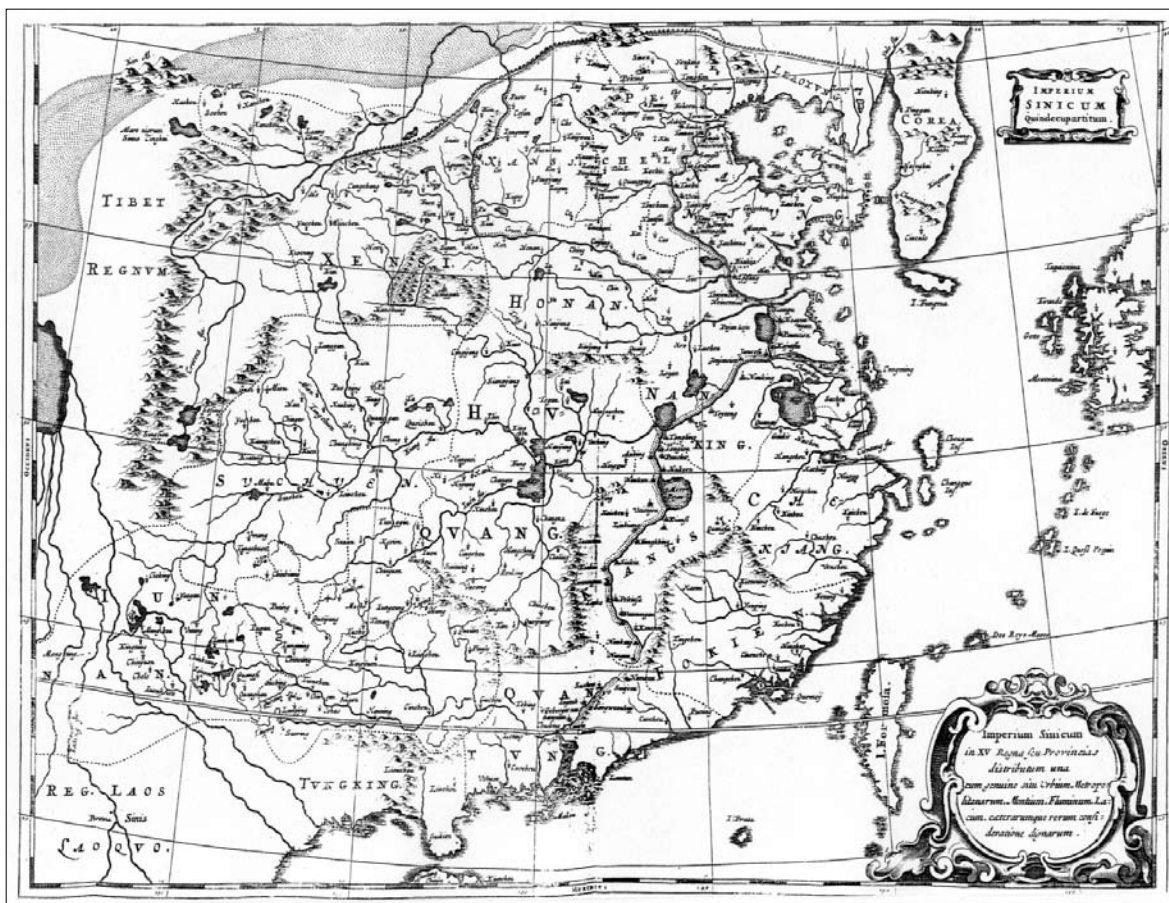
Kapitola 8. Nejnovější uvedení křesťanské víry do Číny (s. 96–107).

Kapitola 9. O opravě čínského kalendáře a jaké dobro z toho vzešlo (s. 108–115). – Tam za s. 114 vlepeny 3 celostránkové vyobrazení Mattea Ricci a čínského mandarína Paula Lü a dvou čínských dvorních dam.

Kapitola 10. O tom, jak naši Otcové postupují při obracení Číňanů (s. 115–128). – Tam za s. 120 vlepeny 4 celostránkové ilustrace čínského císaře, čínských úředníků, žen, rolníků, vojáků a německého jezuitu Johanna Adama Schalla.

ČÁST III.

O modlářství a jeho postupném pronikání ze Západu nejdříve do Persie a Indie a odtamtud do nejvzdá-

Obr. 6. Mapa Čínského císařství rozděleného na patnáct království či provincií, spolu se skutečným rozmístěním sídelních měst, hor, řek, jezer a ostatních věcí hodných pozornosti.

lenějších končin Východu – do Tartarska, Číny a Japonska (s. 129–163).

Předmluva (s. 129–130).

Kapitola 1. O modlářství Číňanů (s. 131–137). – Tam za s. 134 vlepena 1 celostránková ilustrace čínské devítiposchodové věže a za s. 136 schematický náčrt čínských božstev; dále 1 půlstránková ilustrace modly Menipe.

Kapitola 2. Modlářství Japonců a Tartarů podobná čínské idolatrii (s. 138–147). – Tam za s. 140 vlepena 1 celostránková ilustrace osmirukého bódhisattvy a dále 4 půlstránkové ilustrace různých japonských božstev a jiné formy bódhisattvy.

Kapitola 3. O modlářství Indů podobném čínskému (s. 147–151).

Kapitola 4. O učení a zvycích bráhmánů a jakým způsobem se pověrectví Egyptanů, a při jaké příležitosti, během doby skrze bráhmány dostalo do Persie, Indie a na Dálný východ do království Číňanů a Japonců (s. 151–154).

Kapitola 5. O směšné nauce bráhmánů ohledně původu lidí (s. 154–156). – Tam za s. 154 vlepena 1 celostránková ilustrace, zobrazující báji o čtrnácti světech.

Kapitola 6. O jiném vybájeném učení bráhmánů, a sice o deseti převtěleních boha, v které pohanští Indové za řekou Gangou i před ní věří (s. 156–162, s 10 čtvrtstránkovými ilustracemi z indického bájesloví).

Kapitola 7. O písmu bráhmánů (s. 162–163). – Tam za s. 162 připojeno 5 nečíslovaných stran „Základů sanskrtského (Hanscret) jazyka“.

ČÁST IV.

Čína ilustrovaná kuriózními divy její přírody a umění (s. 164–211).

Předmluva (s. 164).

Kapitola 1. O podivuhodné poloze Číny a jejím politickém systému (s. 164–166) (obr. 6).

Kapitola 2. O občanských rádech Číňanů (s. 166–168).

Kapitola 3. O městech Číny a o zvycích jejich obyvatel (s. 168–169).

Kapitola 4. O horách Číny a o úchvatných divech přírody, které jsou tam k vidění (s. 169–174, s 3 půlstránkovými ilustracemi v textu).

Kapitola 5. O obdivuhodnostech jezer, řek a hor (s. 174 až 175, s 1 půlstránkovou ilustrací jezera na s. 176).

Kapitola 6. O exotickém rostlinstvu Číny (s. 176–190, s 9 půlstránkovými ilustracemi v textu).

Kapitola 7. O exotickém zvířectvu Číny (s. 190–195). – Tam za s. 190 vlepena 1 půlstránková ilustrace kabara pižmového a dále 2 půlstránkové ilustrace hrocha a honičího psa(?) v textu.

Kapitola 8. O některém jiném ptactvu, které se mimo Čínu nevidí (s. 195–199, s 2 půlstránkovými ilustracemi v textu).

Kapitola 9. O mořských a říčních rybách Číňanů (s. 199–202).

Kapitola 10. O plazech Číny (s. 202–204, s 1 půlstránkovou ilustrací želvy na s. 205).

Kapitola 11. O obdivuhodných kamenech a minerálech Číny (s. 205–211, s 1 půlstránkovou ilustrací podzemního zdroje tepla v textu).

ČÁST V.

O stavitelství a jiných technických dovednostech Číňanů (s. 212–224).

Předmluva (s. 212–213).

Kapitola 1. O mostech a jiných pozoruhodných stavbách Číňanů (s. 213–224). – Tam za s. 214 vlepeno

vyobrazení klenutého mostu, na s. 217 půlstránkové vyobrazení Čínské zdi a na s. 224 vyobrazení dvou čínských zvonů.

ČÁST VI.

O písemnictví Číňanů (s. 225–236).

Úvod (s. 225).

Kapitola 1. Hieroglyfické znaky Číňanů (s. 225–226).

Kapitola 2. Rozbor starých čínských znaků (s. 227–228, s 1 dvouřádkovou ilustrací čínských znaků).

Kapitola 3. Výklad nejstarších čínských znaků (s. 228–232, s 16 doprovodnými vyobrazeními různých typů čínských znaků).

Kapitola 4. Rozdíl mezi čínskými znaky a egyptskými hieroglyfy (s. 233–235, s 1 půlstránkovým zobrazením způsobu psaní čínských znaků na s. 233 a s dalšími několika ukázkami čínských znaků s jejich výslovností a významy).

Kapitola 5. Slovo na konec (s. 235–236, s reprodukcí 5 čínských znaků s jejich výslovností a významy).

Závěr (s. 237).

Rejstřík pamětihodných věcí a míst (s. [238–245]).

Sdělení tiskaře čtenáři (s. [246]).

Seznam 25 Kircherových knih vydaných mezi roky 1630–1666 (s. [247–248]).

Seznam dalších 8 Kircherových knih připravených do tisku (s. [248]) se závěrečnou poznámkou pro čtenáře (Nota ad Lectorem).

* * *

Roman Wenzel, *Únos kentaura*, 1998, keramika, technologie raku, 47x31 cm.

Roman Wenzel: „K *Únosu kentaura* mě podnítila, podobně jako sochaře Zdeňka Macháčka v jeho sousoší *Léda s labutí* (1998), potřeba pravdivě reinterpetovat některé události z antické mytologie. Podle ní byli kentauři mytické bytosti s horní částí těla lidskou a spodní částí koňskou, obývající krajinu s posvátnou horou Olympem v řecké Thesálii. Vyznačovali se bezohlednou divokostí – ta podle Ovidiova líčení v *Metamorfózách* (Met. 12, 210n.) vyvrcholila při svatebním obřadu lapithského krále Peirithoa: Kentauři se v opilosti pokusili unést přítomné ženy Lapithů (polomytický kmen v Thesálii, od něhož thesálská šlechta z velké části odvozovala svůj původ), načež mezi Lapithy a únoscí vypukl zápas na život a na smrt (*kentauromachiá*), který skončil díky přispění boha Apollóna vítězstvím Lapithů. Podle mě (podobně jako se v pojetí Zdeňka Macháčka Zeus stal obětí milostné vášně neukojené Lédy) také ženy Lapithů hodlaly řešit únosem kentaurů problémy počínající sexuální nedostatečností svých mužů, dané jejich spěním k šlechtictví.“

Dílo vytvořené pro projekt knihy a výstavy: *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy.*

3. Grueberova relace v podání A. Kirchera

3.1. Paralelní latinský text a český překlad částí, týkající se Grueberovy a d'Orvillovy cesty

Latinský text

(*China Illustrata*, Caput III., II., Pag. 64–66)

**Iter aliud è China in Mogor à nostris Patribus
P. Alberto Dorville & P. Jo. Grubero expeditum.
De quo vide Mappam.**

[Pag. 64] 1. Ex *Pequino* itaque hi Patres anno 1661. mense Junio, in *Siganfù* triginta dierum, & hinc *Sining* sive *Siningfù*, totidem fere dierum decursu transacto bis croceo flumine, quod *Hoang* vocant, transito, confecerunt iter. Est autem *Sining*, sive *Siningfù* urbs magna & populosa ad vastos istos Regni *Sinarum* muros exstructa, per quorum portam primus in *Cathaium* sive *Chinam* aditus patet ex *India* negotiantibus, ubi & [Pag. 65] commorari coguntur usque dum ulterior à Rege introitus concedatur. Urbs haec sub elevatione poli 36. grad. min. 20. constituitur.

2. A *Sining* trimestri spatio per *Kalmak Tartariae* desertum usque ad initium Regni *Lassa*, quod & *Barantola Tartari* vocant, pervenerunt. Desertum vero partim montosum, partim planum, sabulo arenisque consitum, sterile prorsus & infoecundum, cui tamen subinde natura providit nonnullis rivis, quorum ripae jumentis herbarum virentium pascurumque sufficientem copiam destinant: caeterum desertum uti ab intimis *Indiae* mediterraneis originem ducit, ità quoque ex Meridie

Český překlad

(*China Illustrata*, Caput III., II., Pag. 64–66)

**Jiná cesta podniknutá našimi Otcí P. Albertem d'Orvillem a P. Janem Gruberem z Číny do Mughalu.
O tom viz mapu.¹**

1. Tito Otcové vyšli z Pekingu v červnu roku 1661.² Po třiceti dnech dorazili do Si-anu, odkud skoro po tolikéž dnech dorazili do Si-ningu aneb Si-ning-fu, dvakrát přitom překročili Žlutou řeku, které se říká Chuang-che. Si-ning aneb Si-ning-fu je velké lidnaté město, postavené při oné Dlouhé zdi Čínského království. Bránou v této zdi se otvírá lidem putujícím z Indie za obchodem první vstup do Kathaje³ aneb Číny. Tady musí všichni počkat, než se jim dostane od krále povolení k cestě dál do vnitrozemí. Město leží na 36° a 20' severní šířky.

2. Ze Si-ningu jim cesta tartarskou Kalmyckou pouští⁴ trvala tři měsíce, než dorazili k hranicím Lhaského království, které Tartaři nazývají Barantola.⁵ Poušť je částečně hornatá, částečně plochá, pokrytá pískem a drobným kamením, a je zcela neúrodná a neplodná. Nicméně příroda ji přesto čas od času obdarovává nemálo řekami, jejichž břehy skýtají dostatečnou zásobu vegetace a pastvy pro dobytek. Ostatní poušť, začínající v nejnvtnějším vnitrozemí

in Boream rectà extensum, qui ejus terminum in hunc usque diem exploraverit, inventus est nemo: putant multi illud ad mare usque glaciale extendi, de quo pluribus in *Mundo Subterraneo*. Habet autem varia nomina; *Paulus Marcus Venetus* illud desertum *Lop* vocat, diabolicis illusionibus spectorumque passim comparentium multitudine infame, de quo nihil nostri Patres memorant, cum semel atque iterum hujusmodi spectra comparuisse, non comprobet perpetuam eorundem omnibus semper comparentium continuationem. *Tartari* olim desertum *Belgian*, modò *Samo*, aut *Sinenses Kalmuk*, alii *Caracathai*, id est, *nigram Catajam* vocant, ubi praeter ingentis magnitudinis *Taurus Sylvestres* nullum caeteroquin animal reperias. *Tartari* tamen, desertis assueti, illud nullo non tempore vagabundi peragranti; hordas quoque suas, ubi rivum pascuis commodum reppererunt, ibidem fundant. *Hordae Tartarorum* sunt casae, hominibus pecoribusque recipiendis aptae, uti Figura indicat.

3. E *Lassa* sive *Barantola* sub 29. grad. 6. min. elevat. Poli constituta, usque ad radicem montis *Langur* quadriduo venerunt. Est autem *Langur* mons omnium altissimus, ità ut in summitate ejus viatores vix respirare ob aëris subtilitatem queant; neque is ob virulentas nonnullarum herbarum exhalationes aestivo tempore, sine manifesto vitae periculo transiri possit. Per hunc montem ob horrenda praecipitia & scopulosos tractus, neque currus, neque jumentum transire potest, sed pedestri itinere totum iter conficiendum est, spatio ferè menstruo usque ad *Cuthi* primam Regni *Necbal* urbem: quamvis autem hic montosus tractus sit transitu difficilis, providit tamen natura de magna aquarum undique ex montium cavernis erumpentium tam calidarum, quam frigidarum copia; nec non piscium pro hominibus, pascuorumque pro jumentis ubertate: hunc ego tractum eundem esse puto, quem *Ptolomaeus* sub *Caucaseorum* montium serie catenam, longè latèq[ue]; in Ortum suisque fimbriis in Meridiem & Boream protractam *Parapanisum* vocat. *Paulus Marcus Venetus Belor*, alii aliis nominibus pro diversitate nationum, per quas transit, nuncupant.

4. Ex *Cuthi* quinque dierum itinere pervenitur ad urbem *Nesti*, Regni *Necbal*, in quo omnes idololatriae tenebris involuti sine ullo Christianae fidei signo vivunt; abundat tamen rebus omnibus ad vitam sustentandam necessariis, ita ut 30. aut 40. gallinae pro uno scuto passim vendantur.

5. Ex *Nesti* in urbem metropolitanam Regni *Necbal*, quae *Cadmendu* dicitur, sub elevat. poli 27. grad. 5. min. constitutam, 6 dierum itinere pervenitur. ubi

Indie,⁶ se táhne od jihu k severu. Do dnešního dne její hranice leckdo zkoumal, žádný je však neobjevil. Mnozí soudí, že poušť se táhne až k Ledovému moři. Více o tom v knize *Mundus subterraneus*.⁷ Poušť má různé názvy. Benátčan Marco Polo ji nazývá Lob.⁸ Je známá zlopověstnými dábelskými přeludy a množstvím tu a tam se zjevujících klamných obrazů. O tom není u našich Otců žádná zmínka. Z toho, že se takové obrazy zjeví jednou nebo opětovně, nelze vyvozovat, že se budou trvale ukazovat vždy a všem. Tartari zvou poušť jednou *belgian*, jindy *ša-mo*,⁹ Číňané zase *Kalmuk* a jiní opět *Karakathaj*, to jest Černý Kathaj. Kromě obrovských lesních býků tu nenajdeš žádná jiná zvířata. Přesto se Tartari, přivyklí pouštním podmínkám, pouští neustále pohybují sem a tam a svá stanoviště zakládají všude, kde najdou řeku s příhodnou pastvou. Stany Tartarů jsou chýše, uzpůsobené k ubytování lidí a jejich dobytka.

3. Ze *Lhasy* aneb *Barantoly*, ležící na 29° 6' severní šířky, kráčeli čtyři dny až k úpatí hory *Langur*.¹⁰ Hora *Langur* je nejvyšší horou ze všech, je tak vysoká, že na jejím vrcholu mohou cestovatelé kvůli řídkému vzduchu jen stěží dýchat. V létě ji nelze překročit bez zjevného nebezpečí života kvůli výparům některých jedovatých bylin. Kvůli strašlivým propastem a skalnatému terénu nedokáží přes tuto horu projet ani vozy, ani je přejít dobytek. Celou téměř měsíc trvající cestu až do *Kuti*,¹¹ prvního města Nepálského království, třeba vykonat pěšky. Jakkoli však je tento hornatý terén těžko schůdný, přesto tu příroda poskytuje bohaté zásoby vod jak teplých, tak studených, prýstíciích všude z horských úžlabin. A také hojnost ryb pro lidi a pastvy pro dobytek. Myslí, že je to týž terén, který *Ptolemaios* zahrnuje do řetězu široko daleko se táhnoucích Kavkazských hor, jenž svými konci sahá na východ a táhne se odtud na jih a na sever a který nazývá *Parapanesus*. Benátčan Marco Polo jej nazývá *Bolor*¹² a jiní podle rozličností národů, kterými horstvo prochází, jej nazývají jinými jmény.

4. Z *Kuti* se po pěti dnech cesty přijde do města *Nesti*¹³ v království Nepálském. Tam všichni lidé žijí zahalení temnotou idolatrie, bez sebemenší známky křesťanské víry. Je tam však hojnost všeho potřebného k životu, takže za jeden *tolar* lze tu a tam koupit 30 nebo 40 slepic.

5. Z *Nesti* do hlavního města Nepálského království, zvaného *Káthmándú* a ležícího na 27° 5' severní šířky, trvá cesta šest dnů. Tam sídlí mocný král¹⁴

Rex potens, etsi gentilis, Christianae legi tamen haud contrarius residet.

6. Ex *Cadmenu* medii diei itinere ad urbem *Necbal* totius Regni sedem, quam & *Baddan* vocant, pervenitur.

7. Ex *Necbal* quinque dierum itinere urbs *Hedonda* occurrit, Regni *Marangae* colonia, sub altitudine Poli 26. grad. 36. min. constituta.

8. Ex *Hedonda* octiduo pervenitur usque in *Mutgari*, quae est prima Regni Mogorici civitas.

9. Ex *Mutgari* decem dierum iter [Pag. 66] est usque in *Battana*, quae est civitas Regni *Bengalae* ad *Gangem*, sub elevat. poli 25. gr. 44. min. constituta.

10. Ex *Battana* octo dierum spatio pervenitur in *Benares*, urbem populosam ad *Gangem*, & sub elevat. poli 24. gr. 50. min. constitutam, estque celebris ob *Brachmanum* Academiam, quae ibidem floret, in qua & omnes scientiae Regioni propriae, veriùs superstitiones inauditae docentur.

11. Ex *Benares* ad *Catampor* undecim dierum, & ex hac in *Agram* septem dierum iter est.

Ex *Peckino* itaque *Agram* usque, iter est continuatum, 214 dierum. Si moram spectas *Caravanarum*, iter est unius anni & duorum mensium circiter. Atque haec oretenus à supramemoratis Patribus accepi, qui illud, uti descripsimus, iter confecerunt.

Latinský text

(*China Illustrata*, Caput IV., Pag. 66–77)

De vario habitu, moribus & consuetudinibus hominum illorum Regnorum, per quae dicti Patres, Albertus Dorville & P. Gruberus transeuntes observarunt, depinxeruntque.

[Pag. 66] Uti Regna, quae dicti Patres, itinere hucusque à nemine Europaeorum tentato, transierunt, Geographis ignota fuerunt, ita quoque multa, haud indigna consideratione circa habitus, mores & consuetudines gentium observarunt, quae quà picturis, quà scriptis consignata mihi datà operà, ut confecto ab ipsi itineri insererentur, reliquerunt, quod modò opportunè praestandum duxi.

Ex *Pekino* itaque Metropoli Sinarum, & Imperiali Sede moventes, bimestris temporis spatio ad muros famosissimos pervenerunt, ad quos urbs ingens *Siningfù* sita, murorum veluti praesidium quoddam contra Tartaros tutissimum, ubi murorum tam cele-

a třebaže pohan, přesto není křesťanskému zákonu nepřátelsky nakloněn.

6. Z Káthmándú se po půl dne cesty doje do města zvaného Pátan,¹⁵ které je stoličním městem celého Nepálského království.

7. Pět dnů cesty z Nepálu leží město Hitaura,¹⁶ které je osadou Marangského království a nachází se na 26° 36' severní šířky.

8. Z Hitaury se po osmi dnech dojde do Mótiharí,¹⁷ které je prvním městem Mughalské říše.

9. Z Mótiharí trvá cesta do Patny¹⁸ deset dnů. Patna je město království Bengálského při Ganze a leží na 25° 44' severní šířky.

10. Z Patny se po osmi dnech cesty dorazí do Váránasí,¹⁹ lidnatého města na Ganze, ležícího na 24° 50' severní šířky. Město je proslavené Akademií bráhmanů, která tam vzkvétá a na níž se učí všem vědám (spíše neslýchaným pověrám), vlastním tomu kraji.

11. Cesta z Váránasí do Kánpuru²⁰ zabírá jedenáct dnů a odtud do Ágry²¹ sedm dnů.

A tak cesta z Pekingu až do Ágry trvá 214 dnů.²² Připočtou-li se k tomu zdržení karavan, pak cesta zabírá zhruba jeden rok a dva měsíce. Toto všechno jsem se dověděl ústně od výše zmíněných Otců,²³ kteří tu cestu, jak jsem ji zde vylíčil, vykonali.

Český překlad

(*China Illustrata*, Caput IV., Pag. 66–77)

Oblečení, zvyky a obyčje lidí těch království, kterými řečení Otcové Albert d'Orville a P. Grueber na své cestě procházeli a které pozorovali a popsali (obr. 7).

Protože království, kterými řečení Otcové procházeli – po cestě, o kterou se dosud žádný z Evropanů nepokusil²⁴ – byla zeměpisčům neznámá a také protože tam Otcové viděli mnohé, a nikoli nezajímavé věci ohledně odívání, mravů a obyčejů těch národů a protože tento materiál v podobě rukopisné a obrázkové u mne ochotně ponechali, aby byl pojat do Cestopisu, který sami psali, usoudil jsem, že bych měl tuto svoji povinnost co nejdřív splnit.

Vyšedše z čínské metropole a zároveň císařského sídla Pekingu, dorazili po dvou měsících k velebnému [Čínské] zdi, při které se rozkládá velké město Si-ning,²⁵ vypadající jako nějaká nejbezpečnější ochrana proti

Battana
urbs *Bengala*
25 gr.

Benares
urbs 24 gr.

est usque in *Battana*, quæ est civitas Regni *Bengala* ad *Gangem*, sub elevat. poli 25. gr. 44. min. constituta.

10. Ex *Battana* octo dierum spatium pervenitur in *Benares*, urbem populosam ad *Gangem*, & sub elevat. poli 24. gr. 50. min. constitutam, estque celebris ob *Brachmanum* Academiam, quæ ibidem floret, in qua & omnes scientiæ Regionis propriæ, veriùs superstitiones inauditæ docentur.

11. Ex *Benares* ad *Catampor* undecim dierum, & ex hac in *Agram* septem dierum iter est.

Ex *Peckino* itaque *Agram* usque, iter est continuatum, 214 dierum. Si moram spectas *Caravanarum*, iter est unius anni & duorum mensium circiter. Atque hæc oretenus à supramemoratis Patribus accipi, qui illud, uti descripsimus, iter confecerunt.

CAPUT IV.

De vario habitu, moribus & consuetudinibus hominum illorum Regnorum, per quæ dicti Patres, Albertus Dorville & P. Gruberus transeuntes observarunt, depinxeruntque.

V

Ti Regna, quæ dicti Patres, itinere hucusque à nemine Europæorum tentato, transierunt, Geographis ignota fuerunt, ita quoque multa, haud indigna consideratione circa habitus, mores & consuetudines gentium observarunt, quæ quâ picturis, quâ scriptis consignata mihi datâ operâ, ut confecto ab ipsis itineri infererentur, reliquerunt, quod modò opportunè præstandum duxi.

Murorum
Sinenfium
descriptio.

Ex *Pekino* itaque Metropoli Sinarum, & Imperiali Sede moventes, bimestris temporis spatium ad muros famosissimos pervenerunt, ad quos urbs ingens *Siningfu* sita, murorum veluti præsidium quoddam contra Tartaros turissimum, ubi murorum tam celebrium structuram, quantum istius loci ratio ferebat, diligentissimè ab ipsis observatam delineatamque in *Fine Libri* exhibuimus; addideruntque, muros tantæ latitudinis esse, ut sex equites eam commodè absque eo quod unus alterum impediat, in uno ordine constituti percurrant; unde ab indigenis *Siningfu* eos frequenter visitari aiebant, tum ad aëris saluberrimi, qui ex arenoso adiacente deserto perflat, fruitio-

nem, tum ad exercitia alia relaxandæ mentis gratia, peragenda, mirè opportunos; est enim ad eò altus, ut prospectu undique & undique patentissimo, nec non amœnissimo facilè indigenas ad se eliciat, tum ob dictas causas, tum ob summam scalarum, quæ ad eum ascensum præstant, commoditatem; Longitudinem verò latissimi muri usque ad alteram portam, per quam in civitatem *Sucien* transitur ex deserto, tantam esse, ut octodecim ferè dierum spatium vix transiri possit, quos multi non tam negotiorum conficiendorum necessitate, quàm curiositate ducti, obtentâ prius à Gubernatore *Siningfu* facultate, nec non comæatu sufficienti instructi conficiunt; ajunt enim innumeras ex eo habitationes intra murum obvias veluti ex alto monte spectari; extra verò in adiacente deserto, uti oretenus ab Indigenis sibi narrari audierant, omnis generis ferocious belluarum, uti sunt Tigrides, Leones, Elephantes, Rhinoceroses, Leopardi, Sylvestres Tauri, Monoceroses, (est ea Asinorum cornutorum species quædam) miris insolitisque spectaculis ex alta veluti turri ab omnibus insultantium bestiarum periculis immunes recreari.

Omnis generis belluarum in arenoso deserto certis anni temporibus stabulantes ex muri summate summa voluptate à curiosis impune spectantur.

brium structuram, quantum istius loci ratio ferebat, diligentissimè ab ipsis observatam delineatamque in *Fine Libri* exhibuimus; addideruntque, muros tantae latitudinis esse, ut sex equites eam commodè absque eo quod unus alterum impediatur, in uno ordine constituti percurrant; unde ab indigenis *Siningfù* eos frequenter visitari aiebant, tum ad aëris saluberrimi, qui ex arenoso adjacente deserto perflat, fruitionem, tum ad exercitia alia relaxandae mentis gratia, peragenda, mirè opportunus; est enim adeò altus, ut prospectu undique & undique patentissimo, nec non amoenissimo facilè indigenas ad se eliciat, tum ob dictas causas, tum ob summam scalarum, quae ad eum ascensum praestant, commoditatem; Longitudinem verò latissimi muri usque ad alteram portam, per quam in civitatem *Sucien* transitur ex deserto, tantam esse, ut octodecim ferè dierum spatio vix transiri possit, quos multi non tam negotiorum conficiendorum necessitate, quàm curiositate ducti, obtentâ prius à Gubernatore *Siningfù* facultate, nec non commeatu sufficienti instructi conficiunt; ajunt enim innumeras ex eo habitationes intra murum obvias veluti ex alto monte spectari; extra verò in adjacente deserto, uti oretenus ab Indigenis sibi narrari audierant, omnis generis ferocium belluarum, uti sunt Tigrides, Leones, Elephantes, Rhinocerotes, Leopardi, Sylvestres Tauri, Monocerotes, (est ea Asinorum cornutorum species quaedam) miris insolitisque spectaculis ex alta veluti turri ab omnibus insultantium bestiarum periculis immunes recrea [Pag. 67] ri, potissimum ex ea muri parte, quae in Austrum tendens ad regiones magis habitatas, ut *Quamsi*, *Junnam* & *Tibet* appropinquat; hinc enim ad fluvium croceum, murisque vicina loca, dumetis senticetisque conferta, certis anni temporibus, dum pabuli, tum venationis causa agminatim se conferre solent.

Egressi itaque hanc stupendi muri vastitatem dicti Patres, statim rivum piscibus refertum obvium invenerunt, quorum non exiguam copiam coenae in subdiali tentorio apparatus reservarunt. Transito quoque flumine croceo extra muros, statim vastissimum illud desertum *Kalmak*, desertum montibus & campis sterile, horridum & formidabile ingressi, ad *Barantolae* Regnum usque trimestri spatio confecerunt. Hoc desertum quantumvis squalidum sit, à *Tartaris* tamen, quos *Kalmuk* vocant, constitutis anni temporibus, ubi ad ripas fluminum major pasuorum copia est, per hordas, quae portatiles non incongruè civitates dici merentur, habitatur; *Tartaris* desertum hinc indè lon-

Tartarum. V závěru knihy je ukázána stavba té slavné zdi,²⁶ jak ji oni sami co nejpečlivěji prozkoumali a nakreslili, pokud jen jim to charakter toho místa dovolil. A dodali, že ta zeď je tak široká, že po ní pohodlně projede šest jezdců vedle sebe, aniž by jeden druhému překážel. Proto ji prý domorodci ze Si-ningu často navštěvují, ať už pro potěchu ze zdravého vzduchu, který tam vane z přilehlé písčité pouště, ať už k provozování jiných cviků sloužících k uvolnění mysli. K tomu je tato zeď báječně vhodná. Její stěny jsou totiž tak vysoké, že to ke zdi láká domorodce, kterým poskytuje snadný a velmi příjemný, ničím a nijak nerušený výhled. Přicházejí sem jednak z těchto důvodů, jednak pro velmi pohodlný výstup na ni, umožněný schodištěm vedoucím nahoru.

Délka nejdelšího hradebního úseku až k další bráně, kterou se vstupuje z pouště do města Su-čou,²⁷ je tak veliká, že tu vzdálenost lze sotva ujít za osmnáct dnů. Tuto cestu podnikají mnozí ani ne tak z potřeby provozování svých živností, jako spíše proto, že jsou vedeni zvědavostí – samozřejmě tak činí až poté, co byli napřed obdrželi souhlas od siningského guvernéra a poté, co se byli vybavili na cestu dostatečnými zásobami. Odtamtud prý mohou na vnitřní straně zdi jako z nějaké vysoké hory vidět četná obydlí, čekající je na cestě, která je před nimi. Ze strany vnější, která přiléhá k poušti mají – jak slyšeli vyprávět od domorodců – potěšení pozorovat všeho druhu divoká zvířata, jako jsou tygři, lvi, sloni, nosorožci, leopardi, lesní býci, jednorožci (to je jistý druh rohatých oslů). Jako z vysoké věže pozorují všechna ta neobyčejná a nezvyklá zvířata, jsou sami chráněni před nebezpečím útoků z jejich strany. Ta jsou ovšem nejvíce vidět na té straně zdi, která směřuje k jihu a blíží se k obydlenějším místům, jako jsou Kuang-tung, Jün-nan²⁸ a Tibet.

Dále odtud se cestující obvykle ubírají k Žluté řece, do míst poblíž zdi, která jsou porostlá houštím a křovisky. Tam se v jistých ročních obdobích dostávají v davech, a to ať už za účelem obstarání píce nebo kvůli lovu. Poté co řecení Otcové opustili tu úžasně rozlehlou zeď, narazili před sebou na řeku plnou ryb, z nichž si jich pro přípravu večere v otevřeném stanu nemalé množství ulovili. Za zdi a po překročení Žluté řeky se octli rovnou v oné nejrozsáhlejší poušti Kalmyk, pusté, bez hor a plání, drsné a děsivé. Po třech měsících cesty poté dorazili do království Barantola. Ta poušť, jakkoli nehostinná, je přesto obývána Tartary, které nazývají Kalmyky. V určitých ročních obdobích, kdy je na březích řek větší

gè latéque latrocinandi causa divagantibus; undè ad *Tartarorum* insultantium violentiam propulsandam valida manu *Caravanam* instructam esse oportet. Patres uti saepè in eorum habitacula per hoc desertum sparsa inciderunt, ita quoque singulorum habitus, eo modo, quo hìc exhibentur, delineantur.

Tartarus, quem Figura I. exhibet, habitu[m] gerit *Lamae*, qui sunt Tartaricae gentis *Kalmak* Sacrificuli, seu sacroru[m] praesides, pileo utuntur rubro colore [Pag. 68] tincto, toga alba retrò contorta, baltheo rubro, & tunica flava induuntur, ex cujus cingulo bursa dependet, uti I. Figura exhibet.

II. Figura Tartarum *Kalmak* exhibet, veste pellicea & cappa flava indutum. Figura III. foeminam Tartaram è *Kalmak* exprimit, veste ex pelle, vel ex viridi aut rubra materia indutam; singulae verò pentaculum quoddam seu amuletum collo appensum, utique ad malorum averruncationem gestant. Habitationem eorum Figura A. exprimit, estque tentorium Tartaricum intrinsecus ex parvis plicatilibus bacillis confectum, exterius verò rudi ex certae lanae materia funibusque constricta contextum. IV. Figura exhibet instrumentum, & est rota volubilis in sceptri formam, quae tempore, quo *Lamae* orant, ab adstantibus superstitionis circumagitur.

V. Figura veram effigiem exhibet *Han Regis Tanguth* demortui, quem dicunt quatuordecim habuisse filios, & ob insignem bonitatem & justitiam administratam, omnes indigenae eum veluti sanctum, cultu Deis suis proprio venerantur; fusca dicitur fuisse facie, barba castanei coloris & mixta [origo: mista] canis, oculis protuberantibus. Est autem *Tanguth* ingens Tartariae Regnum, cujus non exiguam partem transierunt Patres Re [Pag. 69] gemque, quem *Devam* vocant, ibidem sub ea forma, quam Figura VI. indicat, ipso Rege jubente, delineavit P. *Joannes Gruberus*: facies fusca est, caeterum vestitui ejus *Lamae*, quem I. Figurâ exhibuimus, prorsus similis est.

Erat tum temporis in Aula *Devae* Regis *Tanguth* foemina ex *Tartaria* Septentrionali oriunda, quae uti insolito habitu ornabatur, ita quoque non indigna visa fuit, quae à Patre ad vivum delinearetur: plexos gerit in modum funiculorum Capillos, conchis marinis in capite & cingulo exornata; vide Figuram VII. & VIII. anteriori, posteriorique parte exhibitam.

[Pag. 70] Erant & in eadem Regis curia Aulici quidam, quorum si habitum consideres, is totus foemineus est, nisi quod rubri coloris pallio *Lamarum* more utantur; vide Figuram X. & XI. caeterum popularem

zásoba píce, přebývají v jurtech, které si ne nevhodně zaslouží být zvané přenosnými městy. Tito Tartaři se pohybují pouští sem a tam, do široka a do daleka, za účelem lupu. Proto musí být karavana vybavena mocným doprovodem, aby dokázala odrazit útoky násilnických Tartarů. Jelikož se Otcové často dostávali do jejich sídel roztroušených v poušti, nakreslili způsobem, jak zde ukázáno, oblečení některých z nich.

Tartar, vyvedený na obrázku I,²⁹ nosí oděv lamů, to jest kněží či obřadníků tartarského národa Kalmyků. Ti nosí čepice červené barvy, bílou tógu přehazovanou dozadu, červený opasek a žlutou tuniku. U opasku jim visí měšec, jak je předvedeno na obrázku I.

Obrázek II ukazuje tartarského Kalmyka oděného v kožešinový šat a se žlutou čepicí na hlavě. Obrázek III představuje kalmyckou Tartarku v oděvu z kůže či z jakési zelené či červené látky. Některé z těchto žen nosí přívěšek či amulet, zavěšovaný na krku za účelem odvrácení všeho zlého. Písmenem A na obrázku je znázorněn jejich příbytek. Je to tartarský stan, uvnitř vyztužený krátkými svinovacími tyčemi a zvnějšku přikrytý hrubou vlněnou látkou, převázanou provazy. Obrázek IV ukazuje jisté náčiní. Je to otáčivý váleček v podobě žezla, jímž v době, kdy lamové vykonávají modlitby, jejich pohanští přísluhovači otáčejí.

Obrázek V ukazuje pravou podobu zesnulého tangutského krále-chana.³⁰ Ten prý měl čtrnáct synů a pro svou neobyčejnou dobrotivost a pro způsob, jakým vykonával spravedlnost, je všemi domorodci uctíván jako světec a jsou mu prokazovány zvláštní pocty, jaké projevují svým bohům. Říká se, že byl tmavé pleti, prošedivělých vousů kaštanové barvy a vystupujících očí. Tangutsko je veliké tartarské království, jehož nemalou částí Otcové procházeli. Jejich krále, jehož zvou *depa*,³¹ Otec Jan Grueber na místě a na pokyn samotného krále nakreslil v té podobě, jak je ukázáno na obrázku VI. Jeho tvář je snědá a na sobě má šat, který je naprosto stejný jako oděv lamy vyobrazeného na obrázku I.

Na dvoře krále-depy byla tehdy jedna žena Tangutka, pocházející ze severního Tartarska. Ta byla oděna v tak neobvyklý šat a byla rovněž tak velice pohledná, že ji Otec [Jan Grueber] podle skutečnosti vyobrazil: s vlasy spletenými na způsob provázků a s ozdobami mořských lastur na hlavě a na opasku. Její vyobrazení zepředu viz na obrázku VII a zezadu na obrázku VIII.

Byli v témž králově dvoře též někteří dvořané, kteří se oblékali zrovna tak jako ženy, až na to, že po způsobu lamů nosili plášť červené barvy. Viz obrázky

gentis Tanguticae utriusque sexus habitum exhibent Figuræ XII. & XIII.

Est in istiusmodi Regnis *Tanguth & Barantula*, astutia & fraude Satanae horrendus & execrandus mos introductus, is videlicet, qui sequitur: Puerum eligunt viribus robustum, cui potestatem dant, ut constitutis diebus anni, quemcunque obviam habuerint hominem cuiuscunque sexus & aetatis, nullo respectu aut discrimine habito, armis, quibus instruitur, conficiat; hoc enim pacto interfectos, mox veluti à *Menipe* Deastrà quam colunt consecratos, aeternos honores & felicissimum statum consequi, stolidè & amenter sibi persuadent. Puer mirè variegato amictu, gladio, pharetra, sagittisque instructus, nec non vexillorum trophaeis aggravatus, constituto tempore à daemone, cui consecratus dicitur, obsessus, maxima furia domo elapsus per compita & plateas divaga [Pag. 71] tur, omnes sibi obvios, nulla resistantia facta, pro libitu interficit; hunc patria lingua *Buth*, quod *interfectorem* significat, vocant, undè Patres eum eo prorsus modo, quo ipsi, dum eodem tempore ibi morarentur, viderant, depinxerunt, ut XIV. Figura docet.

Sunt intra vastissimum *Tanguticum* Regnum alia Regna inclusa, & sunt primò *Barantola*, quam etiam *Lassa* vocant, cum cognomine Metropoli Regni. Regem proprium habet, totum foedis gentilitatis erroribus intricatum, differentia Numinum Idola colit; inter quae principem locum obtinet, quod *Menipe* vocant, & novemplici capitum discrimine in conum monstroso fastigio assurgit, de quo in sequentibus, de Numinibus seu Idolis Sinensium *πολυκεφάλοιρ* uberius loquimur. Ante hoc stulta gens insolitis gesticulationibus sacra sua facit, identidem verba haec repetens: *O Manipe mi hum, O Manipe mi hum*; id est, *Manipe salva nos*. Quin & stulti homines varia ad Numen propitiandum cibaria ei apponunt, similiaque *είδωλοναρίαρ* abominanda specimina peragunt. Nostri Patres ad coecitatem harum gentium commiseratione & deploratione dignam demonstrandam, Idolum sub ea forma, quâ viderant ipsi, & quam Figura XVII. exhibet, quamvis illa quoque sub eo habitu, quem XXI. Figura ostendit, exhibeatur, mihi depingendam communicarunt.

[Pag. 72] Exhibetur & aliud in *Barantola* falsae divinitatis spectaculum, quod uti fidem ferè humanam excedere videtur, ità quoque singulari curâ dilucidandum est. Narrant Patres, dum *Barantolae* ad integros duos menses opportunitatem *Caravanae* operturi commorarentur, multa sese circa gentis mores & instituta observasse, quorum aliqua ridicula sunt, alia

X a XI.³² Jinak běžný domácí oděv tangutských lidí oběho pohlaví je předveden na obrázcích XII a XIII.

Démonovou lstivostí a podvodem mají v královstvích Tangutském a Barantolském rozšířený jeden odporný a zavrženíhodný zvyk, jak je uvedeno dále: vyberou totiž mezi sebou silného chlapce, kterému dají moc, aby v určených dnech roku bez jakéhokoli respektu či rozdílu zabíjel zbraněmi, kterými ho vybaví, kteréhokoli z lidí oběho pohlaví a věku, na kterého narazí. O takto zabíjených lidech pošetile a nerozumně věří, že se jim jakoby posvěceným od Manipa,³³ kterého uctívají jako boha, brzy dostane věčných poct a nejpožehnanějšího stavu. Chlapec je oděn v obdivuhodně pestré svrchní roucho a opatřen mečem, toulcem a šípky, jakož i obtěžkán praporci vítězství.³⁴ Ve stanovenou dobu ho posedá démon, kterému je prý zasvěcen. Poté, co se s velikou zuřivostí vyřítí z domu, pohybuje se po cestách a ulicích jako šílený a všechny, kdo mu přijdou do cesty, podle libosti zabíjí, aniž by se mu kdo jakkoli vzpíral. V jejich domorodé řeči ho nazývají *buth*,³⁵ což znamená „vrah“. Otcové ho nakreslili přesně tak, jak ho tehdy sami za svého pobytu viděli. Viz obrázek XIV.

Do rozlehlého Tangutského království jsou zahrnována i jiná království, z nichž nejpřednějším je Barantola, nazývaná též Lhasa podle jména hlavního města toho království. Lhasa má svého vlastního krále, zcela zapleteného do ohavných bludů místního pohanstva. Uctívají tam rozmanité podoby božstev. Mezi těmito idoly první místo zaujímá božstvo, které nazývají Manipe. Jeho socha se tyčí do nestvůrné výšky a má devět vrstev hlav, seskupených do tvaru kužele.³⁶ O něm povíme více v další části, týkající se mnohohlavých božstev Číňanů.³⁷ Pošetilí lidé konají před tímto božstvem své pobožnosti doprovázené nezvyklou gestikulací, přičemž neustále odříkávají tato slova: *O Manipe mi hum, O Manipe mi hum*, to jest „Manipe, spas nás“.³⁸ Ano, tito zabeďněnci přinášejí božstvu různé potraviny, aby si ho naklonili a provozují další podobné odporné projevy idolatrie. Aby naši Otcové ukázali zaslepenost toho národa, hodnou politování a slitování, nakreslili to božstvo v té podobě, v jaké ho sami viděli a jaké nám ho představili na obrázku XVII. Ačkoli bývá někdy též představováno i v podobě, jak ji ukazuje obrázek XXI a jakou mi předali k nakreslení.

V Barantole se vyskytuje ještě jiný příklad nepravého božství. Protože se to zdá téměř přesahovat lidskou představivost, bude to také třeba ozřejmit se zvláštní pečlivostí. Otcové sdělují, že za celé dva měsíce,³⁹ co pobývali v Barantole čekající na odchod karavany, viděli tam mnohé, týkající se zvyklostí a institucí toho

etiam execranda occurrunt. Duo hoc in Regno Reges sunt, quorum prior Regni negotiis rectè administrandis incumbit, & *Deva* dicitur, cujus effigiem VI. Figura refert; Alter ab omni negotiorum extraneorum mole avulsus, intra secretos Palatii sui secessus otio indulgens, Numinis instar adoratur, non solum ab indigenis, sed & omnibus *Tartariae* Regibus subditis, susceptà ad eum voluntarià peregrinatione; hunc veluti Deum verum & vivum, quem & Patrem aeternum & coelestem vocant, magna munera, quae eidem offerre solent, attestantione adorant. Sedet is in obscuro Palatii sui conclavi, uti Figura XIX. monstrat, auro argenteoque ornato, nec non multiplici ardentium lampadum apparatu illustrato, in eminenti loco supra culcitram, cui pretiosi tapetes substernantur; ad quem advenae capitibus humi prostratis advoluti, non secus ac Summo Pontifici pedes incredibili veneratione osculantur; ut inde Daemonis fraudulentia luculenter appareat, [Pag. 73] qua venerationem soli Vicario Christi in terris Romano Pontifici debitam, ad superstitiosum barbararum gentium cultum, uti omnia caetera Christianae Religionis mysteria, insitã sibi malignitate, in abusum transtulit; Unde uti Patrum patrem Pontificem Romanum Christiani, ita Barbari hunc Deastrum *Magnum Lamam*, id est, *Sacerdotem Magnum*, & *Lamam Lamarum*, id est, *Sacerdotem Sacerdotum* appellant, eò quod ab eo, seu à fonte quodam tota religionis, seu potius *ειδωλονανίαρ* ratio profluat, unde & eundem Patrem quoque Aeternum vocant. Veruntamen ne moriturus aeternitatis duratione exutus videri possit, hinc *Lamae*, seu *Sacrificuli*, qui soli ipsi perpetuò adsistent, ejusque necessitatibus summã cura & sollicitudine serviunt; Oracula ex ore ejus excerpta simplicioribus advenis mira fucatae divinitatis simulatione exponunt, hi, inquam, post mortem ejus ex universo Regno hominem, ipsi quoad omnia simillimum, inquirunt, quem inventum in solium surrogant: atque hoc pacto toti Regno doli fraudisque nesciis, Patris Aeterni ab inferis septies jam à centenis annis resuscitati, perpetuam durationem evulgantes, adeo firmiter Barbarorum animis diabolica illusionem excaecatis persuadent, ut de ejus fide nullus amplius illis scrupulus inhaereat; Unde tantis venerationis inditiis ab omnibus colitur, ut beatum ille se reputet, cui [Pag. 74] *Lamarum* (quos summis & pretiosis muneribus eum in finem, non sine magno eorum lucro corrumpere solent) benignitate aliquid ex naturalis secessus fordibus aut urina Magni *Lamae* obtigerit; ex hujus

národa. Něco z toho je směšné, něco zase zavrženíhodné. V tom království jsou dva králové, z nichž první se věnuje řádné správě záležitostí království a nazývá se depa (jeho podobu viz na obrázku VI). A ten druhý,⁴⁰ vzdálen všech starostí o vnější záležitosti, oddává se klidu a samotě v tajných komnatách svého paláce. Tento je uctíván zrovna jako božstvo netoliko od vlastních domorodců, ale i od všech poddaných králů Tartarska, kteří k němu konají dobrovolnou pouť. Uctívají ho jako pravého a živého boha, nazývajíce ho Věčným a Nebeským otcem, a projevují mu úctu přinášením mnoha darů, jež si zvykli mu obětovat. Sedí v temné, uzavřené místnosti svého paláce, jak je vyobrazena na obrázku XIX. Je zkrášlena zlatem a stříbrem a osvětlena složitou soupravou hořících lamp. Sedí na vyvýšeném místě na polštáři, pod kterým jsou rozprostřeny vzácné koberce. Návštěvníci k němu přistupují, majíce hlavy skloněné až k zemi a nejinak než Nejvyššímu veleknězi mu s neuvěřitelnou uctivostí líbají nohy. I v tom se okázale projevuje démonova lstivost. Neboť s vrozenou mu zlovolností zneužívá v pověrečném kultu barbarských národů úctu dlužnou toliko Zástupci Kristovu na zemi, římskému Veleknězi, jakož i všechna ostatní tajemství křesťanského náboženství. A tak, jako křesťané nazývají římského papeže Otcem otců, tak tito barbari to své ubohé božstvo nazývají Velkým lamou, to jest Veleknězem či Lamou lamů anebo Knězem kněžů. Z toho důvodu, že ho mají za zdroj, z kterého vyvěrá veškerá podstata jejich víry (či spíše modlářství), ho nazývají též Věčným otcem. Avšak přece, aby se jako umírající nemohl cítit zbaven své nesmrtnosti, lamové čili obřadníci, kteří jediní jsou neustále při něm a s největší péčí a starostlivostí mu posluhují v jeho potřebách, přebírají z jeho úst jeho věštebné výroky a tlumočí je prostoduchým návštěvníkům s obdivuhodným předstíráním Veleknězova falešného božství. Ti také po jeho smrti po celém království vyhledávají člověka, jemu co nejpodobnějšího, a když ho naleznou, dosadí ho na trůn. Tímto způsobem mezi lidem celého království, neznalým lsti a podvodu, že jejich Věčný otec v posledních stoletích již sedmkrát vstal z pekel, rozhláší jeho věčné přežívání. Tak dalece dokáží pevně přesvědčit touto démonskou iluzí zaslepené myslí barbarů, že v nich o jeho náboženství nezůstávají žádné pochybnosti.

Velký lama je od všech uctíván s takovými projevy úcty, že za šťastného se považuje ten, kdo laskavostí lamů obdrží něco z jeho výkalů anebo moči! (Lidé tyto věci získávají od lamů, které obvykle podplácejí hojnými

smodi enim collo portatis, urina quoque cibis commixta, ò abominandam foeditatem! contra omnium infirmitatum insultus tutissimos ac probè munitos se fore, stolidissimè sibi imaginantur. Haec ab Incolis urbis *Barantolae* Patres magno animi moerore, ex harum gentium caecitate concepto, audierunt; & quamvis Magnum *Lamam* (eò quod Christianae Religionis professione prohiberentur, neque ullus alius, nisi praevis caeremoniis Idolatris propriis Magno *Lamae* prius exhibitis, admitti posset) videre non potuerint, ejus tamen effigiem in vestibulo palatii Regii expositam (in quo accensus lampadibus ficto pictoque non minus, quàm vivo solitae caerimoniae exhibentur) exactè depinxerunt, sub eo habitu, quem Figura XIX. exprimit; Arcis quoque, quam *Bietala* vocant, ad finem urbis *Barantolae*, in qua Magnus *Lama* residet, schenographiam, quam Figura XVIII. refert, unà apponendam censuerunt: Tantaë autem autoritatis est in tota *Tartaria*, ut nullus Rex alicubi in auguretur, qui non prius missis Legatis cum inaeestimabilibus muneribus à Magno *Lama* benedictionem pro felici Regni auspicio postulet. Vide quae in praecedentibus C. VI. de honoribus huic *Lamae* ab Imperatore Sino-Tartarico exhibitis, fusius exposuimus, ubi & totum hunc superstitiosum Magni *Lamae* cultum, originem sumpsisse à ce [Pag. 75] libri illo presbytero Joanne, quem sedem suam in hoc *Tangutico* Regno habuisse, ibidem demonstravimus. Sed haec de Magno *Lama* sufficient.

Viderunt & *Barantolae* ex vicino Regno *Cò in* advenas mulieres, Juvenem & Vetulam hoc habitu, quem Figurae X. & XVI. exhibent; mulieres verò nobilitate conspicuae, omnes capillos per modum fasciculorum plectunt, & retrò contorquent, in fronte rubram fasciam per lis exornatam gestant; in summitate coronam argenteam per modum pyxidis *Turchesiis* & *Coralliis* distinctam portant; vide Figuram XXIII.

Relicto Regno *Lassa* seu *Barantola*, par altissimum montem *Langur*, quem paulò ante descripsimus, menstruo itinere ad Regnum *Necbal* pervenerunt; ubi nihil ad humanae vitae sustentationem rerum necessariorum deesse repererunt, exceptà fide in Christum, utpotè omnibus gentilitiae coecitatis caligine involutis. Sunt hujus Regni praecipuae urbes *Cuthi* & *Nesti*. Mos hujus gentis est, ut mulieribus propinantes, potum *Chà* vel vinum alii viri aut foeminae ter eisdem infundant, & inter bibendum tria butyri fragmenta ad amphorae limbum affigant, unde postea bibentes accepta fronti affigunt. Est & alius in hisce regnis mos

a vzácnými dary, což se zase neobejde bez jejich vlastního velkého obohacení.) Ty výměšky nosí pak zavěšené okolo krku a moč si přidávají do jídla. Ó, jaká odporná zvrácenost! Pošetile si představují, že tím budou nejbezpečněji chráněni proti všem nemocem! To vše Otcové s pocitý velkého smutku ze zaslepenosti těch národů vyslechli od obyvatel města Barantoly. Ačkoli samotného Velkého lamu nemohli spatřit, neboť jim to jednak zakazovalo křesťanské náboženství, jednak že se k Velkému lamovi nemohl nikdo dostat, leč po vykonání modlařských obřadů jemu příslušejících, přesto nám Otcové přesně vykreslili jeho podobu, vystavenou v předsáli královského paláce. Před touto podobou, ať už smyšlenou nebo nakreslenou, se konají obvyklé obřady s rozžatými lampami, a to o nic menší, nežli před samotným jím živým. Jeho podobu vyvedli tak, jak je zachycena na obrázku XIX. Otcové rovněž usoudili, že by měli připojit náčrt hradu, který se nazývá *Potála*⁴¹ a nachází se na konci města Barantoly. V něm přebývá Velký lama (k tomu viz obrázek XVIII), těšící se v celém Tartarsku takové autoritě, že žádný král [se neujme] nikde své funkce, dokud nebyl napřed vyslal k Velkému lamovi své vyslance se skvostnými dary a nevyžádal si od něho požehnání blahověstných znamení pro své království. Viz, co jsme o počtách tomuto lamovi od čínsko-tartarského císaře prokazovaných vyložili podrobněji v předchozí kapitole VI.⁴² Tamtéž jsme dovodili, že celý tento pověřčný kult Velkého lamy má svůj počátek u onoho slavného kněze Jana,⁴³ který měl své sídlo v tomto Tangutském království. – Ale dost již o Velkém lamovi.

V Barantole Otcové viděli také ženy, přišedší ze sousedního království *Kham*⁴⁴ – jednu mladou a jednu starou, oblečené tak, jak ukazují obrázky X a XVI. Obě tyto ženy byly nápadné svou urozeností. Všechny vlasy si splétají do copánků a stáčejí dozadu. Na čele mají uvázanou červenou stuhu, zdobenou perlami. Na temeni hlavy nosí stříbrnou korunku ve tvaru krabičky posázené tyrkysy a korály. Viz obrázek XXIII.

Opustivše království *Lhasu* neboli *Barantolu*, dorazili Otcové po měsíci cesty přes nejvyšší horstvo *Langur*, o kterém jsme se výše krátce zmínili, do království *Nepálského*. Zjistili, že jim tam nic z věcí potřebných k udržení lidského života nechybí, až na víru v Krista. Tam je vše obestřeno temnotou pohanské zaslepenosti. Předními městy toho království jsou *Kuti* a *Nesti*. Zdejší lidé mají ve zvyku, že když připíjejí ženám, ostatní muži a ženy jim třikrát dolévají čaj nebo víno. Při pití pak přidávají k okraji nádoby tři kousky másla, které si posléze během pití přilepují na čelo. Mají v těch krá-

immanitate formidandus: [Pag. 76] quo egros suos jam morti vicinos, & desperatâ salute, extra domum in camporum plenas morticinorum fossas projectos, ibidemque temporum injuriis expositos, sine ulla pietate & commiseratione interire. Post mortem verò partim rapacibus volucris, partim lupis, canibus, similibusque devorandos relinquunt; dum hoc unicum gloriosae mortis monumentum esse sibi persuadent, intra vivorum animalium ventres, sepulchrum obtinere. Foemina horum Regnorum adeò deformes sunt, ut diabolis similiores quàm hominibus videantur, nunquam enim religionis causâ aquâ se lavant, sed oleo quodam putidissimo; quo praeterquam quod intolerabilem foetorem spirent, dicto oleo ita inquinantur, ut non homines, sed lamias diceres.

Habitus hujus gentis exhibent Figurae XXIV, XXV, XXVI, XXVII. Caeterum Rex insignem Patribus benevolentiam exhibuit, praesertim ob tubum Opticum, de quo nihil iis unquam innotuerat, aliamque curiosam Matheseos supellectilem ipsi exhibitam, quibus adeò captus fuit, ut Patres prorsus apud se retinere constituerit, neque discedere inde passus sit, nisi ubi fide datâ illuc se reversuros spondissent; quod si facerent, domum inibi in Nostrorum usum & exercitum se exstructurum amplissimis redditibus instructam, unâ cum plena ad Christi Legem in suum Regnum introducendam facultate concessa, pollicitus est.

[Pag. 77] Ex *Necbal* discedentes ad confinia Regni *Marangae*, quod Regno *Tebet* insertum est, appulerunt; cujus Metropolis *Radoc*, ultimus itineris in Regnum *Tebet* olim à P. d'Andrada suscepti terminus, ubi multa Christianae fidei olim inibi plantatae indicia ex nominibus Dominici, Francisci, Antonii, quibus appellabantur homines, repererunt. Atque ex hinc tandem ad primam Mogolici Regni jam Orbi noti urbem *Hedonda*, & hinc *Battanam*, *Bengalae* ad *Gangem* sitam urbem, & *Benares* urbem Academia *Brachmanum* celebrem, ac tandem *Agram Mogoris* Regiam pertigerunt; ubi P. Albertus Dorville iterum fractus laboribus, intra paucos dies meritorum cumulo plenus, relictâ terrestri, in Coelestem patriam, uti piè credimus, abiit, mediâ *Europam* inter & *Chinam* viâ.

lovstvích ještě jiný zvyk, odpudivý svou krutostí, a sice že své nemocné, blízké již smrti, kdy už není naděje na jejich uzdravení, vynášejí z domu do venkovních příkopů plných mrtvol. Tam, vystaveni nepřízní počasí, hynou bez jakéhokoli milosrdenství a duchovní útěchy. Po smrti je pak nechají k sežráním ať už dravému ptactvu, nebo vlkům, psům či jiným podobným zvířatům. Tvrdí, že je pro ně jedinečným památníkem jejich slavné smrti, když obdrží hrob v útrokách živých zvířat. Ženy těchto království jsou tak ošklivé, že se zdají být více podobné démonům než lidem. Z náboženských důvodů se totiž nikdy nemýjí vodou, nýbrž natírají se pouze jakýmsi páchnoucím olejem. Tím, že vydechují nesnesitelný zápach, a také jsou znečištěny zmíněným olejem, nazval bys je spíše čarodějnicemi než lidmi.

Oděv tohoto národa je předveden na obrázcích XXIV, XXV, XXVI a XXVII. Přes to všechno však projevoval král k Otcům nápadnou laskavost, a to zejména poté, co mu předvedli okulár, o kterém dosud nikdy nic neslyšel, jakož i některé další vědecké přístroje. Byl tím vším tak zaujat, že si dokonce chtěl Otce u sebe ponechat. A nebyl by je odtamtud nechal odejít, kdyby mu nebyli poctivě slíbili, že se tam opět vrátí. Když tak učiní, král slíbil, že pro jejich potřeby a pro misijní působení našich [Otců] vystaví dům, nadaný hojným duchodem a také slíbil, že dá plný souhlas k šíření Kristova zákona ve svém království.

Vyšedše z Nepálu, dorazili k hranicím království Maranga, které je součástí Tibetického království a jehož hlavním městem je Ruthog.⁴⁵ To bylo kdysi konečným cílem cesty P. de Andradeho,⁴⁶ podniknuté dříve do Tibetického království. Tam našli mnohé stopy křesťanské víry, kdysi tam zanesené, jak dosvědčují jména Dominik, František, Antonín, která jsou tam lidem dáována. Odtud potom nakonec přišli do Hitaury, světu dosud známého prvního města Mughalského království. Odtud pak do Patny, města ležícího na Ganze v Bengálsku, dále do Váránasí, města proslaveného Akademií bráhmanů, a konečně do Ágry, sídelního města Mughalského království. Tady Otec Albert d'Orville, zlomen útrapami cest, avšak pln zásluh, po několika dnech opustil vlast pozemskou, aby se – jak zbožně věříme – odebral do vlasti nebeské, zrovna v půli cesty mezi Evropou a Čínou.

3.2. Poznámky a vysvětlivky

- ¹ Mapa s názvem „TABULA GEODOBORICA Itinerum a variis in CATAIUM susceptorum rationem exhibens“ je v *China Illustrata* vložena za str. 46. Její reprodukci viz zde obr. 2.
- ² Oba páteři vyšli z Pekingu 13. dubna 1661 a cesta do Lhasy, vedoucí přes Si-an, Si-ning a Tibetskou náhorní plošinou, jim podle toho trvala 178 dnů (13. IV.–8. X.). Časový rozvrh cesty J. Gruebera a A. d'Orville z Pekingu do Ágry podle Kircherova résumé je následující:
- Peking – Si-an (30 dnů)
 - Si-an – Si-ning (téměř 30 dnů)
 - Si-ning – Kalmycká poušť – Lhasa (3 měsíce)
 - Pobyt ve Lhasě (8. října – konec listopadu 1661)
 - Lhasa – k horstvu Langur (4 dny)
 - Langur – Kuti (1 měsíc)
 - Nesti – Káthmándú (6 dnů)
 - Káthmándú – Pátan (půl dne)
 - Z Nepálu do Hitaury (5 dnů)
 - Hitaura – Mótihari (8 dnů)
 - Mótihari – Patna (10 dnů)
 - Patna – Váránasí (8 dnů)
 - Váránasí – Kánpur (11 dnů)
 - Kánpur – (7 dnů)
 - Peking – Ágra dohromady 238 a půl dne.
- Na jiném místě v textu Kircher odhaduje trvání cesty z Pekingu do Ágry na 214 dnů, respektive po započtení zdržení v karavaně dokonce až na 1 rok a 2 měsíce (tj. přibližně 425 dnů).
- ³ Kathaj (Cathai), pod kterýmžto názvem byla severní Čína známa u obyvatel střední Asie a ve středověku také v Evropě. Název je odvozen od národa Kitanů, kteří měli v severozápadní Číně vlastní stát Liao (937–980). Slovo se zachovalo v ruském názvu Číny – Kitaj.
- ⁴ Kalmyckou pouští a jejími obyvateli Kalmyky (Kalmak, Kalmuk) se rozumí planiny severovýchodního Tibetu (Amdo, dnešní čínská provincie Čching-chaj) a její převážně mongolské a tibetské obyvatelstvo. V pozdějších dobách byli Kalmyci z Číny vytlačeni a část se jich usadila v Povolží.
- ⁵ Tartar, Tartarsko (Tartarus, Tartaria), tak se ve středověku v Evropě označovali obyvatelé mongolského, mandžuského, respektive tangutsko-tibetského původu, kočující v severní a severozápadní Číně. Tartarsko se prakticky krylo s Turkestánem a sousedními zeměmi (nezaměňovat se soudobým etnikem Tatarů v dnešním Tataristánu!). – Barantola, též Barantula, je mongolský název Lhasy. Etymologii slova viz výše, oddíl 1.
- ⁶ Kircherova mylná představa, že Kalmycká poušť začíná v indickém vnitrozemí a táhne se na sever pryč až k Severnímu ledovému moři.
- ⁷ *Mundus subterraneus, in quo universae Naturae Majestas et divitiae, summa rerum varietate exponuntur, abditorumque effectuum causae in totius Naturae ambitu duobus Tomis demonstrantur.* Amsterdam 1664 (viz níže odd. 9.2.1., pod čís. 20. a 21.). Dvoudílné Kircherovo dílo, ve kterém syntetizuje „podzemní svět“ na základě osobních poznatků ze sopky Etny, do jejíhož kráteru se krátce po jejím výbuchu nechal spustit.
- ⁸ Lob (Lop), východní výběžek Tarimské pánve v Čínském Turkestánu při úpatí horstva Altyntagh. Název přezívá v pojmenování jezera a lokality Lobnúr.
- ⁹ Belgian je podle Kirchera „tartarský“, tj. mongolský, název pro poušť, táhnoucí se severně od Tibetské náhorní plošiny a sahající až do oblasti jižního Sin-tiangu. Etymologie slova zůstává nejasná. Svým významem odpovídá obecnému čínskému termínu pro poušť – ša-mo (u Kirchera Samo).

- ¹⁰ Langur, jakožto označení nejvyššího horstva světa uvedli do evropské kartografie Grueber a d'Orville. Jde o nepálské slovo s obecným významem „hora“, již je v daném kontextu třeba rozumět horu a průsmyk Thung-la (5 899 m) na trase mezi Dingri v jižním Tibetu a Kuti v severním Nepálu.
- ¹¹ Kuti (Cuthi), pohraniční tibetsko-nepálské město, nazývané tibetsky Ňalam (na mapách též Nilam). Přechodu Languru a pobytu v Kuti věnuje Ippolito Desideri celou první kapitulu 4. knihy (Desideri 2001, s. 287–290).
- ¹² Kavkazské hory (Causasei montes). Slovem Kavkaz (Caucasus) se od antických dob označoval pás vysokých hor, o kterém se předpokládalo, že se táhne napříč Asií od západu na východ. Toto horstvo se u řeckého geografa Klaudia Ptolemaia (asi 90–160) nazývá buďto Paroparnasus, nebo Paropamisus. Kircher je uvádí ve tvaru Parapanesus. – Bolor či Bellor Marka Pola je dnešní území Belor severně od Kašmíru, zasahující do Pamiru a pohoří Karakoram. Tuto lokalitu zmiňuje již čínský cestovatel Süan-cang v 7. století pod názvem Po-luo-luo (*Zápisky o západních krajinách za Velkých Tchangů*. Praha: Academia, 2002, Kniha III, kap. 39).
- ¹³ Nesti (Nesti), též Listi, vzdálené asi pět dnů cesty z Kuti směrem do nepálského vnitrozemí. O něm o padesát let později psal Ippolito Desideri (Desideri 2001, s. 290.).
- ¹⁴ Nepálským králem v té době byl Pratap Malla (1641–1674). Jeho sídelním městem bylo Káthmándú (Cadmendu).
- ¹⁵ Pátan (Baddan), jedno ze tří tradičních sídelních měst Nepálského království (Regnum Necbal), ležící v Káthmánské kotlině v okrese Lalitpur v těsné blízkosti hlavního města Káthmándú.
- ¹⁶ Hitaura (Hedonda) v okrese Makwanpur byla osadou Marangského království (Regnum Marangae), náležejícího k Tibetu.
- ¹⁷ Mótihari (Mutgari), tehdy první město Mughalské říše (Regnum Mogoricum), dnes v indickém svazovém státu Bihár.
- ¹⁸ Patna (Battana), tehdy významné město Království Bengálského při Ganze (Regnum Bengalae ad Gangem). Dnes hlavní město indického svazového státu Bihár.
- ¹⁹ Váránasí (Benares), starobylé město na severním břehu Gangy (historické Káši), tehdy centrum bráhmanské vzdělanosti.
- ²⁰ Kánpur (Catampor), ležící na Ganze při cestě mezi Iláhábádem a Dillí, je dnes jedním z největších měst a průmyslových středisek indického svazového státu Uttarpradéš.
- ²¹ Ágra (Agra) na řece Jamuně v severní Indii, sídelní město mughalských panovníků. V té době byl na trůně slavný Aurangzéb (1658–1707). Ve městě se nachází proslulé mauzoleum Tádžmahal („Koruna paláců“).
- ²² Viz výše poznámku 2, kde je podána přesná délka trvání Grueberovy a d'Orvilovy cesty z Pekingu do Ágry, tj. 238 a půl dne.
- ²³ Výše uvedené informace mohl Kircher získat pouze od Gruebera, neboť Grueberův společník d'Orville krátce po příchodu do Indie v Ágře zemřel (8. 4. 1662).
- ²⁴ Zde třeba Kirchera opravit a doplnit. O zemích Vysoké Asie, tj. o Mongolsku a částečně i Tibetu, podali Evropanům dávno před Grueberem zprávy Giovanni dal Piano dei Carpini (1182–1252), Vilém Rubruk (zemřel ca 1270), Marco Polo (1254–1324), Odorico de Pordenone (1286–1331), Giovanni Marignolli (ca 1290–1359), jakož i Antonio de Andrade (1580–1634). Některá z jejich svědectví viz níže, oddíl 5.
- ²⁵ Si-ning(-fu) (Siningfu). Kircher mylně soudí, že město Si-ning (dnešní hlavní město provincie Čching-chaj) leží při Čínské zdi. Ve skutečnosti je od zbytků Čínské zdi v této části země značně vzdáleno. Bylo však ještě donedávna obehnané čtvercovými hradbami o rozměrech 4000x2000 stop.

- ²⁶ Viz první kapitulu 5. části *China Illustrata*, která celá je věnována „pozoruhodným stavbám“ Číňanů. Tam je také vyobrazení Čínské zdi (s. 171).
- ²⁷ Su-čou (Sucien) je město na jižních výběžcích pouště Gobi na trase z Lan-čou do Jü-menu v provincii Kan-su, značně vzdálené od trasy Grueberovy cesty. Dříve zváno Ťiou-čchüan.
- ²⁸ Zde se Kircher opět mylí, když situuje dvě moderní jihočínské provincie Kuang-si (Quamsi) a Jün-nan (Junnam) do blízkosti Čínské zdi.
- ²⁹ Ilustrace I.–XXVII., tvořící součást Grueberova cestopisu, jsou zde reprodukovány včetně latinských a českých popisků v samostatném oddílu 4. Podle Grueberových předloh je měl do měděných desek vyřít český rytec Václav Hollar (Pinsker 1983, s. 290).
- ³⁰ Tangut (Tanguth), Tangutsko (Regnum Tanguticum, případně Tanguthicum). Tangutsko byla středověká říše v oblasti Ordosu a Alašanu v severozápadní Číně, nezávislá jak na Kitanech (od roku 990), tak na čínské Sungské dynastii (od roku 1006). Její smíšený kočovný mongolsko-tibetský kmen Tangutů si vytvořil vlastní stát Sia, respektive Si Sia („Západní Sia“, 1032–1227). Při jeho vyvrácení Mongoly v roce 1227 zemřel Čingischán.
- ³¹ Depa (Deva) je tibetské slovo (*sde-pa*) s významem administrátor, guvernér, správce (například okresu apod.). Zde zmíněným „zesnulým chanem“ se rozumí chošúdský (mongolský) vládce a dobyvatel Tibetu a zakladatel tamní dynastie mongolských králů Gušri-chan (1642–1655), který dopomohl 5. dalajlamovi Ngawang Lozang Gjamcchovi (1617–1682) k světské moci. V době pobytu Gruebera a d'Orvilla ve Lhase byl u moci jeho syn Dajan-chan (1655–1668).
- ³² Na obr. XI. je mimo jiné vyobrazen typický kultovní objekt, u Mongolů nazývaný *obó* a u Tibetanů *manidong* (doslova „zeď s modlitbičkou *Óm, mani padmé, húm*“). Modlitebním praporečkám vztyčovaným na takových kamenných hromadách se říká *lungta* („větrný kůň“), představující blahověstný symbol štěstí.
- ³³ Manipe (Menipe), viz níže poznámku 38.
- ³⁴ „Praporec vítězství“ (tibetky *gjalchän*) je jedním z osmera symbolů štěstí (*taši taggjä*).
- ³⁵ Buth (Buth). Zde se nabízí dvojitý výklad: 1. slovo je odvozené z perského *but* (bůžek), nebo sanskrtského *bhúta* (duch); 2. podle textu pod obrázkem XIV. „Podoba démonického chlapce, zvaného *buth* ...“ je pravděpodobnější etymologická souvislost s tibetským slovem *bu* („syn, chlapec“).
- ³⁶ Jedná se nepochybně o tibetské božstvo Avalókitéšvaru, nejčastěji zobrazovaného v jedenáctiruké či jedenáctioblíčejové podobě. Bódhisattva Avalókitéšvara, tibetky Čänräzig („Žřící ostrým zrakem“) je patron Tibetu, přetvářející se do dávných tibetských králů a později do dalajlamů. – O jeho mylném označení slovem Manipe viz níže v poznámce 38.
- ³⁷ *China Illustrata*, část III., kap. 1. „O modlářství Číňanů“ (s. 131 až 137, s 1 celostránkovou a 1 půlstránkovou ilustrací).
- ³⁸ O Manipe mi hum. První zmínku o nejznámější modlitběce tibetských buddhistů *Óm, mani padmé, húm* (v tibetské výslovnosti *Óm, mani päme, húm*) ve zkomoleném tvaru a překladu zaznamenal již Vilém Rubruk v roce 1253 při návštěvě chrámu v Karakorumu, a sice jako *On man baccam*, tj. „Ó bože, ty víš“. Antonio de Andrade zmiňuje tuto invokaci (mantru) v dopise řádovému generálu Mutiu Vitelleschimu z 15. srpna 1626, a to ve formě *Om mani patmeoni*, aniž by ovšem byl schopen podat její uspokojivý výklad (podle něho prý znamená tolik co „Senhor, perdoame meus peccados“ čili „Pane, odpusť mi mé hříchy“). U Gruebera v Kircherově podání má podobu *O Manipe mi hum*, což autor překládá jako „Manipe salva nos“ čili „Manipe, spas nás“. – Jak tedy správně interpretovat tuto mantru? S výjimkou slov *mani* (perla, skvost, klenot) a *padma* (lotos) jsou obě zbý-
- vající slabiky *óm* a *húm* bez plného významu a mají nanejvýš význam mystický. U slov *mani* a *padma* můžeme rozlišovat v podstatě dva různé výklady podle toho, jak se chápe koncovka *-e* ve slově *padme*, zda jako koncovka sanskrtského lokativu mužského rodu, nebo jako koncovka vokativu ženského rodu. V prvním případě se překládá „Óm, Klenote v lotosu, húm!“, přičemž „Klenotem v lotosu“ se nejčastěji rozumí sám Buddha. V druhém případě se překládá „Óm, Skvostný lotose, húm!“, přičemž vokativem „Skvostný lotose!“ se rozumí Maniapadma (doslova „Skvost-lotos či Klenot-lotos“), jinak též Padmapáni (doslova „S lotosem v ruce“), což jsou metaforická označení mystické družky bódhisattvy Avalókitéšvary. Podle tohoto výkladu by tedy šlo o invokaci bohyně Vysvoboditelky Dolmy (sanskrtsky Tára), duchovní družky a ženského protějšku Avalókitéšvarova, a vzhledem k jejich mystickému spojení a jednotě vlastně i o invokaci samotného Avalókitéšvary, jenž je hlavním božstvem a přímlyncem Tibetu.
- ³⁹ Ve skutečnosti Grueber a d'Orville pobývali ve Lhase necelé dva měsíce, totiž od 8. října do konce listopadu 1661.
- ⁴⁰ Oním „druhým králem, vzdáleným všech starostí ...“ byl tehdejší 5. dalajlama Ngawang Lozang Gjamccho (1617–1682), v Tibetu všeobecně zvaný „Velký Pátý“ (Ngapa čhenpo). Ten se s pomocí „mongolského krále“ Gušri-chana (viz výše poznámku 31) stal vedle duchovní také světskou hlavou Tibetu. Za jeho doby byla zahájena stavba pozdějšího dalajlamovského sídla Potály (viz následující poznámku). Není ovšem pravda, že v případě tohoto dalajlamy šlo již o sedmé dalajlamovské přetělení. Sedmý dalajlama Lozang Kalzang Gjamccho žil v letech 1708–1757.
- ⁴¹ Potála (Bietala) na „Červeném kopci“ Marpori v severozápadním předměstí Lhasy je tradičním sídlem tibetských dalajlamů, postaveným v místech dávné tvrže prvních tibetských králů v 7. století. Grueber viděl a nakreslil pozdější slavnou Potálu ještě v jejích začátcích. Jeho ilustrace v překreslení Václava Hollar (viz oddíl 4, obr. XVIII) byla téměř 250 let jediným známým vyobrazením tohoto architektonického skvostu.
- ⁴² Na tomto místě se v originálu jedná nejspíš o tiskovou chybu. „Předchozí kapitolou VI“ (2. části *China Illustrata*) třeba rozumět „kapitolu I“ téže 2. části (s. 46–52), v níž je skutečně pojednáno jak o knězi Janovi, tak o kultu tibetského dalajlamy u „čínsko-tartarského“ (tj. mandžuského) císaře Šun-č' (1644–1661). Ten dokonce 5. dalajlamu v letech 1652–1653 šest měsíců v Pekingu hostil a na jeho počest dal v hlavním městě postavit „Západní žlutý klášter“ Si-chuang-s'.
- ⁴³ Kněz Jan (Presbyter Joannes). K polovině 12. století se v západní Evropě zrodila legenda o mocném křesťanském vládcí knězi Janovi, která měla v následujících stoletích silný vliv na organizování jak křížových výprav do Svaté země, tak misijních poselstev do střední a východní Asie. Říše kněze Jana byla zprvu umístována do střední Asie a Tibetu, později do Indie a nakonec do Etiopie (tak ho například Portugalci ztotožňovali s Negusem Claudiem, etiopským císařem).
- ⁴⁴ Kham (Co in, Cain) je historický východní Tibet, pozdější čínská provincie Si-kchang. Po jejím zrušení se západní část Khamu stala součástí dnešní Tibetské autonomní oblasti a východní připadla k čínské provincii S'-čchuan.
- ⁴⁵ Ruthog (Radoc) v nejzápadnější části Tibetu, kde se krátce po zániku jezuitské misie v Cabrangu načas uchýtilo křesťanství.
- ⁴⁶ Antonio de Andrade (1580–1634) byl portugalský jezuita. Spolu s bratrem laikem Manoelem Marquesem založil v roce 1625 v Cabrangu v oblasti Guge v západním Tibetu misijní stanici. De Andrade je autorem první evropské autentické zprávy o Tibetu *Novo Descobrimento do Gram Cathayo, ou Reynos de Tibet* (Lisabon 1626).

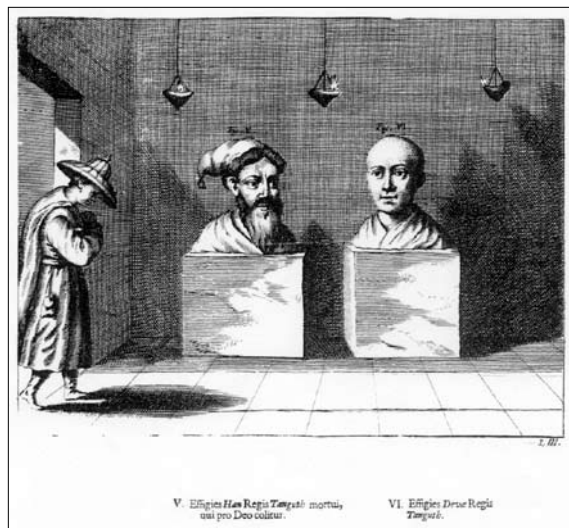
4. Ilustrace

- Fig. I. *Lama Tartarus*. / Obr. I. *Tartarský lama*. [Obr. 8].
 Fig. II. *Tartarus ex Kalmak*. / Obr. II. *Tartar z Kalmycka*. [Obr. 8].
 Fig. III. *Foemina ex Kalmak*. A. *Habitatio Tartarorum*. / Obr. III. *Žena z Kalmycka*. A. *Příbytek Tartarů*. [Obr. 8].
 Fig. IV. *Rota volubilis*. / Obr. IV. *Otáčivý váleček* [= modlicí váleček]. [Obr. 8].
 Fig. V. *Effigies Han Regis Tanguth mortui*, qui pro Deo colitur. / Obr. V. *Podoba zesnulého tangutského krále-chána*, uctívaného jako bůh. [Obr. 9].

- Fig. VI. *Effigies Devae Regis Tanguth*. / Obr. VI. *Podoba tangutského krále-depy*. [Obr. 9].
 Fig. VII. *Tartarae Septentrionalis anterior pars*. / Obr. VII. *Přední část oděvu severní Tartarky*. [Obr. 10].
 Fig. VIII. *Ejusdem pars posterior*. / Obr. VIII. *Zadní část oděvu téže Tartarky*. [Obr. 10].
 Fig. IX. *Trophaea, quae in summis Montium cum adoratione magno Lamae eriguntur*, pro conservatione Hominum & Equorum. / Obr. IX. *Pomníčky budované k počtě Velkého lamy na vrcholcích hor na ochranu lidí a koní*. [Obr. 11].

Obr. 8. Fig. I. *Lama Tartarus*. / Obr. I. *Tartarský lama*. Fig. II. *Tartarus ex Kalmak*. / Obr. II. *Tartar z Kalmycka*. Fig. III. *Foemina ex Kalmak*. Obr. III. *Žena z Kalmycka*. Fig. IV. *Rota volubilis*. / Obr. IV. *Otáčivý váleček* [= modlicí váleček]. A. *Habitatio Tartarorum*. / A. *Příbytek Tartarů*. (In: *China Illustrata*.)

Obr. 9. Fig. V. *Effigies Han Regis Tanguth mortui*, qui pro Deo colitur. / Obr. V. *Podoba zesnulého tangutského krále-chána*, uctívaného jako bůh. Fig. VI. *Effigies Devae Regis Tanguth*. / *Podoba tangutského krále-depy*. (In: *China Illustrata*.)

Obr. 10. Fig. VII. *Tartarae* Septentrionalis anterior pars. / Obr. VII. Přední část oděvu severní *Tartarky*. Fig. VIII. *Ejusdem* pars posterior. / Obr. VIII. Zadní část oděvu téže *Tartarky*. (In: *China Illustrata*.)

Obr. 11. Fig. IX. *Trophaea*, quae in summis *Montium* cum adoratione magno *Lamae* eriguntur, pro conservatione *Hominum & Equorum*. / Obr. IX. Pomníčky budované k počtě Velkého *lamy* na vrcholcích hor na ochranu lidí a koní. Fig. X. *Habitus Viri Aulici* sub *Habitu Foemineo*. / Obr. X. Vzezření dvořana v ženském úboru. Fig. XI. *Alius habitus Viri Aulici*. / Obr. XI. Jiné vzezření dvořana. (In: *China Illustrata*.)

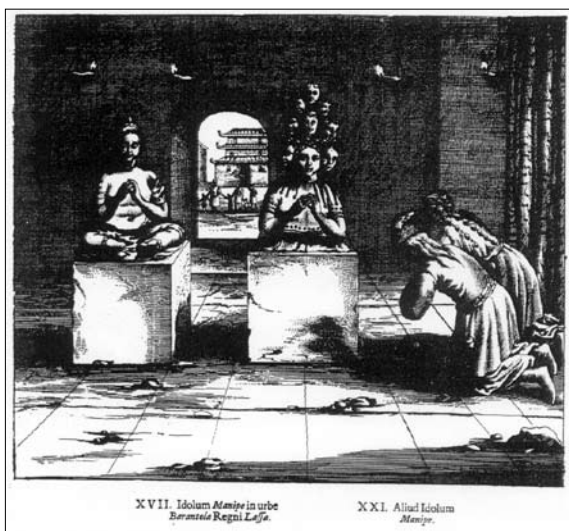
Obr. 12. Fig. XII. *Habitus communis* in *Regno Tanchuth*. / Obr. XII. Běžné domácí oblečení v *Tangutském* království. Fig. XIII. *Habitus ejusdem* *Gentis*. / Obr. XIII. Oblečení příslušníka téhož *tangutského* národa. Fig. XIV. *Effigies Pueri daemoniaci*, dum *mactat homines*, *Phut* nomine. / Obr. XIV. Podoba démonického chlapce, zvaného *buth*, usmrcujícího lidi. (In: *China Illustrata*.)

Obr. 13. Fig. XV. *Vetula*. / Obr. XV. Stará žena. Fig. XVI. *Juvenis*. / Obr. XVI. Mladá žena. / *Mulieres ex Regno Cain*. / Ženy z království *Kham*. (In: *China Illustrata*.)

Fig. X. *Habitus Viri Aulici* sub *Habitu Foemineo*. / Obr. X. Vzezření dvořana v ženském úboru. [Obr. 11].
 Fig. XI. *Alius habitus Viri Aulici*. / Obr. XI. Jiné vzezření dvořana. [Obr. 11].
 Fig. XII. *Habitus communis* in *Regna Tanchuth*. / Obr. XII. Běžné domácí oblečení v *Tangutském* království.
 Fig. XIII. *Habitus ejusdem* *Gentis*. / Obr. XIII. Oblečení příslušníka téhož *tangutského* národa. [Obr. 12].

Fig. XIV. *Effigies Pueri daemoniaci*, dum *mactat homines*, *Phut* nomine. / Obr. XIV. Podoba démonického chlapce, zvaného *buth*, usmrcujícího lidi. [Obr. 12].
 Fig. XV. *Vetula*. / Obr. XV. Stará žena. [Obr. 13].
 Fig. XVI. *Juvenis*. / Obr. XVI. Mladá žena. / *Mulieres ex Regno Cain*. / Ženy z království *Kham*. [Obr. 13].

Obr. 14. Fig. XVII. Idolum Manipe in urbe Barantola Regni Lassa. / Obr. XVII. Socha Manipe ve městě Barantole ve Lhaském království. Fig. XXI. Aliud Idolum Manipe. / Jiná socha Manipe. (In: *China Illustrata*.)

Obr. 16. Fig. XXIII. Habitus Mulierum nobilium Regni Tanguthici. / Obr. XXIII. Vzezení urozených dam Tangutského království. Fig. XXIV. Habitus Foeminae prope Cuti Urbem Regni Necbal. / Obr. XXIV. Ženský kroj z okolí města Kuti v Nepálském království. Fig. XXV. Habitus Regni Necbal. / Obr. XXV. Kroj v Nepálském království. (In: *China Illustrata*.)

Obr. 15. Fig. XIX. Effigies magni Lamae seu Patris aeterni. / Obr. XIX. Podoba Velkého lamy anebo Věčného otce. Fig. XX. Han mortuus Rex Tanguth divinis honoribus colitur. / Obr. XX. Mrtvý tangutský král-chán, uctíváný božskými poctami. (In: *China Illustrata*.)

Obr. 17. Fig. XXII. Tartarus Septentrionalis. / Obr. XXII. Severní Tartar. Fig. XXVI. & XXVII. Habitus Regni Necbal. / Kroj v Nepálském království. (In: *China Illustrata*.)

Fig. XVII. Idolum Manipe in urbe Barantola Regni Lassa. / Obr. XVII. Socha Manipe ve městě Barantole ve Lhaském království. [Obr. 14].

Fig. XVIII. Arcis BIETALA in qua habitat Magnus LAMA. / Obr. XVIII. Hrad Potála (BIETALA), ve kterém přebývá Velký LAMA. [Obr. 3].

Fig. XIX. Effigies magni Lamae seu Patris aeterni. / Obr. XIX. Podoba Velkého lamy anebo Věčného otce. [Obr. 15].

Fig. XX. Han mortuus Rex Tanguth divinis honoribus colitur. / Obr. XX. Mrtvý tangutský král-chán, uctíváný božskými poctami. [Obr. 15].

Fig. XXI. Aliud Idolum *Manipe.* / Obr. XXI. Jiná socha *Manipe.* [Obr. 14].
Fig. XXII. *Tartarus Septentrionalis.* / Obr. XXII. Severní *Tartar.* [Obr. 17].
Fig. XXIII. *Habitus Mulierum nobilium Regni Tanguthici.* / Obr. XXIII. Vzezření urozených dam *Tangutského* království. [Obr. 16].

Fig. XXIV. *Habitus Foeminae prope Cuthi Urbem Regni Necbal.* / Obr. XXIV. Ženský kroj z okolí města *Kuti* v *Nepálském* království. [Obr. 16].
Fig. XXV. *Habitus Regni Necbal.* / Obr. XXV. Kroj v *Nepálském* království. [Obr. 16].
Fig. XXVI. & XXVII. *Habitus Regni Necbal.* / Obr. XXVI. a XXVII. Kroj v *Nepálském* království. [Obr. 17].

5. Zaostření problému

Co si mohli Johannes Grueber, respektive Athanasius Kircher ve své době přečíst a vědět o Tibetu? Z dobové literatury o Tibetu, která jim byla v té době přístupná, to byly pouze čtyři práce, a sice Marco Polův *Milión* z konce 13. století, *Descriptio orientaliū partium* (Popis východních krajů světa) Odorika z Pordenone z roku 1330, smyšlený „Cestopis“ Jeana de Bourgoigne, zvaného Mandeville, z počátku 15. století, jakož i nevelký spisek portugalského jezuita Antonia de Andrade *Novo descobrimento do Gram Cathayo, ou*

Reynos de Tibet z roku 1626. Zatímco Marco Polo ani Odorico de Pordenone ve vlastním Tibetu nikdy nebyli a vše, co o něm napsali, měli pouze z druhé ruky, a tzv. Mandeville své informace o Tibetu opsal od Odorika, jediným, kdo v Tibetu (byť jen v jeho nejzápadnější části) skutečně byl a kdo nám o svém tamním pobytu a pětiletém působení zanechal první autentickou písemnou zprávu, byl Antonio de Andrade. Zde jsou tedy písemná svědectví těchto čtyř autorů.

5.1. Marco Polo: *Milión, neboli o zvycích a poměrech ve východních krajích (1298)*

Slavný středověký cestovatel Marco Polo (1254–1324) byl účastníkem druhé cesty svého otce Nicola a strýce Maffea Polových do Číny v letech 1271–1295. Během ní přišel do styku s řadou národů západní a střední Asie, navštívil mongolské sídelní město Karakorum a v Chánbaligu („Chánovo město“), jak se tehdy nazýval Peking, byl přijat do služeb chána Chubilaje. Po návratu z cest nadiktoval v roce 1298 v janovském vězení svému spoluvězni Rustichelovi text své slavné knihy *Milión*, která patří k nejcenějším pramenům o tehdejších poměrech ve východní a jižní Asii (do češtiny byl *Milión* z jeho latinské verze poprvé přeložen již kolem roku 1400). Toto dílo má mimořádný význam nejen

geografický, nýbrž také etnografický a antropologický. Cestovatel vlastní Tibet sice nenavštívil, avšak zapsal o něm cenné informace, získané od jeho čínských, respektive mongolských současníků. Tibetu věnuje dvě kapitoly (36. a 37.) v knize druhé svého cestopisu.

Kapitola třicátá šestá: Provincie Tibet

Pět dnů cesty odtud se nachází provincie Tibet, kterou velký chán zpustošil, když v ní vedl válku a dobyl ji. Je tam mnoho rozbořených měst a stržených hradů. Tato provincie se rozprostírá v délce dvaceti denních

pochodů, a protože je proměněna v poušť, musí si každý, kdo tudy cestuje, vzít s sebou potraviny na dvacet dní. Navíc se tam nadmíru rozmnožila divá zvěř, protože kraj je neobydlený, a je velmi nebezpečné tamtudy procházet, zejména v noci.

Kupci a jiní cestovatelé však proti tomu našli účinné opatření. V onom kraji roste hodně rákosí, jeden stvol je obvykle dlouhý pět kroků a v obvodu má tři pídě. Mezi dvěma sousedními kolínky je vzdálenost tři pídě. Když tedy chtějí cestovatelé v noci klidně spát, svazují z tohoto zeleného rákosí velké otepi, zapalují je a nechávají je celou noc hořet. Když se trochu rozhoří, krouť se žárem na všechny strany a pukají s takovým praskotem, že je to slyšet na kolik mil. Jakmile ty strašné zvuky uslyší divoké šelmy, jsou překvapeny a poděšeny, takže se okamžitě ze strachu dají na útěk a prchají co nejdál, kde už to hrozné praskání není slyšet. Tímto způsobem se kupci chrání v noci před zvěří, jinak by vzhledem k množství divoké zvěře nikdo v noci nemohl vyváznout.

I lidé, když slyší takový hluk poprvé, jsou zachvázeni velkou hrůzou. Koně a jiná zvířata cestujících, dřív než si na tento hřmot zvyknou, jsou tak silně poplašeni, že se ihned dají na útěk, a takto už četní cestovatelé méně předvídaví přišli o mnoho zvířat. Je tedy třeba koním napřed velmi pečlivě svázat nohy provazy. Stává se, že když zaslechnou, jak rákosí praská, pouta zpřetrhají a utečou, jestliže nebyli dost pečlivě svázáni (Polo, Marco 1989, s. 113–114).

Kapitola třicátá sedmá: Jiný kraj provincie Tibetu a jeden jeho hnusný obyčej

Po ukončení řečených dvaceti dnů cesty nalezneme mnoho hradů a měst provincie Tibetu, kde je rozšířen nesmyslný a velmi zavrženíhodný zlozvyk mající svůj původ v modlářské slepotě. V onom kraji se žádný muž nechce oženit s pannou, ale každý vyžaduje, aby jeho budoucí manželka už měla za sebou intimní styk s mnoha muži. Říkají, že jinak není žena vhodná pro manželství.

Když si obchodníci nebo jiní cestovatelé procházející oním krajem postaví v sousedství oněch městeček nebo měst své stany, ženy, které mají dcery na vdávání, přivádějí je tam s sebou v počtu dvaceti, třiceti nebo čtyřiceti, podle toho, zda je kupců málo, nebo mnoho, a prosí je, aby si každý z nich vzal jednu z těch dívek

a žil s ní po celou dobu svého pobytu. Oni si vyberou, kterou chtějí, a dokud tam zůstávají, drží je nepřetržitě u sebe.

Když pak odjíždějí, nedovolují žádné z nich, aby odešla s nimi, ale je třeba, aby je vrátili rodičům. Každý musí dívce, kterou měl u sebe, darovat nějaký šperk, aby měla v těchto špercích zjevný důkaz o tom, jak byla milá více mužům, takže se může snáze a výhodněji vdát.

Když se tedy jmenované dívky chtějí ukázat v slavnostním oblečení, navléknou si na krk všechny tyto šperky, které jim darovali cestující, a ukazují, jak sloužily cestujícím k jejich spokojenosti a čím víc takových důkazů mají na krku, za tím lepší jsou považovány a tím snáze se vdávají. Když se pak provdají za své muže, jsou velmi vážené a už se pak nedovoluje styk s nimi žádnému muži, ať cizinci, nebo domácím. Muži v tom kraji si dávají velký pozor na to, aby jeden druhého v té věci neurazili.

Obyvatelé toho kraje jsou modláři a nepovažují za hřích loupit a krást. Živí se zemědělstvím a obchodem. V tom kraji je mnoho zvířat poskytujících pižmo, jmenují se gudderi. Obyvatelé těch míst mají mnoho loveckých psů, kteří tato zvířata loví, a proto mají hojnost pižma. Oblékají se do zvířecích koží a kožešin nebo do buchiranu či hrubých konopných oděvů. Mají svou vlastní řeč i své vlastní peníze.

Patří k provincii Tibetu a sousedí s velkou provincií Mangu. Tato provincie Tibet je totiž velmi rozsáhlá a dělí se na osm království. Má mnoho měst a městeček, je velmi hornatá, jsou v ní jezera a řeky, v nichž se nalézá zlato, kterému se říká vyrýžované. Vyskytuje se tam korál, který slouží jako měna a kupuje se za velké peníze, protože všechny ženy v tom kraji nosí korály na krku a stejně tak je věší na krk všem svým modlám, protože to považují za znamení velké slávy.

V tomto kraji Tibetu jsou obrovští psi, velcí jako osli, a ti loví lesní zvěř. Mají také jiné lovecké psy různých ras a sokoly a žijí tam také četné nádherné volavky.

V této provincii se rovněž nalézá ve velkém množství skořice, aloe a jiné aromatické koření, které se k nám nedováží a ani nebylo v našich končinách vidět. Vyrábějí hodně látek zvaných sambelotti a jiné tkaničky ze zlata a hedvábí. Celá tato provincie je poddána velkému chánovi (Polo, Marco 1989, s. 114–115).

Polo, Marco (1989): *Milión, neboli o zvycích a poměrech ve východních krajích*. Z latiny přeložil Václav Bahník. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění (Klub čtenářů, 610).

5.2. Odorico de Pordenone: *Popis východních krajů světa (30. léta 14. století)*

Odorico de Pordenone, u nás známější jako bratr Oldřich, Čech z Furlánska (1286–1331), byl italský františkán, po otci, vojáku krále Přemysla Otakara II., však českého původu. V letech 1316–1330 vykonal jako papežský legát cestu do Číny, kde pobyl celkem tři roky (1322–1324). Zpět cestoval čínským vnitrozemím a dost možná že i přes východní okraje Tibetu, o kterém má ve své knize *Popis východních krajů světa* následující kapitolku.

Království Tybet, kde jest papež modloslužebníků

Opustiv provincii Kasan přišel jsem do velikého království jménem Tybet, které hraničí s vlastní Indií. Celé toto království Tybet patří pod svrchovanost Velikého Chána a jest v něm větší množství chleba a vína než kdekoli jinde na světě. Lid oné země žije ve stanech udělaných z černé plsti. Ale hlavní a královské město jest celé postaveno ze zdí černých a bílých a všechny jeho ulice jsou dobře dlážděné. V tomto městě nikdo se neodvází prolítí krev člověka ani zvířete; a to z úcty k jedné modle, která jest tam ctěna a vzývána. V onom městě dlí Lo Abassi, to jest papež v jejich řeči. On jest hlavou všech modloslužebníků, jako náš papež jest hlavou všech křesťanů. A on jim dává a přiděluje podle svého způsobu všechny statky, které mají. A v království tomto jest takový mrav: ženy nosí vlasy spletené do více než sta copánků či

pletenců a nosí jako ozdobu dva kly, jaké mají kanci nebo divocí vepři.

A dalším zvykem země Tybet jest toto: dejme tomu, že někomu zemře otec a ten syn řekne: chci uctít svého otce. I svolá kněze, mnichy a pištce z celého okolí, právě tak jako sousedy a příbuzné. S velkou slávou odnesou mrtvého za město a položí ho na velký oltář, který připravili. Na oltáři kněží odřežou mrtvému hlavu a dají ji synovi. Syn a všichni ostatní se dají do zpěvu a dlouho se modlí za zesnulého. Pak kněží rozřežou na kusy celé tělo, a když se tak stalo, vracejí se s celou společností do města a po cestě se modlí. Poté přilétají od hor orli a supi a každý uchvátí a odnese kus těla. A všichni lidé pak hlasitě volají řkouce: Slyšte, jaký člověk to byl, vždyť jest sám svatý; neboť přicházejí andělé boží a odnášejí ho do ráje. Když se toto takovým způsobem odehraje, považuje to syn za velikou čest pro sebe, vida, že jeho otec jest takto důstojně odnášen samými anděly, to jest oněmi ptáky. Poté vezme hlavu svého otce a bez meškání ji uvaří a sní. Z lebky si zhotoví pohár, z něhož on i celá rodina zbožně pívají na památku zesnulého otce. Tímto počínáním, jak se domnívají, prokazují svému otci velikou úctu. A mnohé jiné věci nezvyklé a nepěkné ve zvyku mají.

Bratr Oldřich, Čech z Furlánska (1962): *Popis východních krajů světa*. Z latiny přeložili a poznámkami opatřili František Gel a Rostislav Kocourek. Praha: Lidová demokracie, s. 47.

5.3. Jean de Bourgoigne, řečený Mandeville: *Cestopis tzv. Mandevilla (po roce 1356)*

Belgičan Jean de Bourgoigne (14. století), známý jako „Jean de Mandeville“, vydávající se za rytíře ze St. Albans (historické Verulamium asi 20 mil severozápadně od Londýna), vyplul v roce 1322 z Evropy a dal se do služeb egyptského sultána, s jehož doprovodem měl procestovat celý tehdy známý svět. Po prožití různých příhod se po 34 letech vrátil. Ve skutečnosti se však celou tuto dobu zdržoval v rodném Lutychu (francouzsky Liège, vlámsky Luik), kde působil jako

lékař. Tam také sepisoval (či spíše opisoval) své smyšlené příhody a poznatky ze zemí, které nikdy nenavštívil. Svůj proslulý a ve středověku v Evropě velmi populární „Cestopis“ sestavil na základě a s použitím cestopisů jiných autorů, mezi nimi také tehdy ještě ne všeobecně známého *Popisu východních krajů* italského františkána Odorika z Pordenone (viz výše, 5.2.). Mandevillův pseudocestopis převedl do češtiny kolem roku 1400 Vavřinec z Březové. Jeho překlad vyšel poprvé počát-

kem 16. století a v nové době toto dílo vydal František Šimek v pražském Nakladatelství Odeon v roce 1963.

Do jaké míry de Bourgoigne „vykradl“ Odorikův cestopis je nejlépe patrné z následující kapitoly o Tibetu (Bibech) v Šimkově vydání Vavřincova staročeského překladu.

Tibet (Bibech)

Potom jest jiná země, ješto slove Bibech, a ta všeka sluší pod velikého kána. A jestiť veliké a mocné království a města v něm jsou dobře a pevně ohrazena, ale málo domův v nich. A ten jest tu obyčej, že více v stanech přebývají nežli v domiech, a ti jsou přikryti černú plstí. Ale úhlanie město vzděláno jest černým a bílým kamením. A v tom městě není, byť kdo směl krev proliti anebo které zvíře neb hovado anebo koho jiného okrvavit; a to činie ke cti své bohyni,

jenž slove modla milosti, jíž se tu klanějí. A majíť tu biskupa svého, jehož jsou drahně poslušni, jako zde papeže, a ten světí chrám jich. A majíť tu obyčej, když kdo umře, vynesúť tělo jeho na vysokú horu a zsekají je u malé kusy a mečí je u povětří ptákóm; a oni přiletie vedlé obyčeje svého, a zberúce ty kusy, i jedie; a k kterémuž tělu najvíce ptákóm přiletí, ten má býti najsvětější. A v ta doby, když to tělo rozbierají, zpievají knězie stojec a řkúc: „Přidte, svatí boží, a doneste tohoto člověka do ráje.“ A mnie, by ti ptáci anjelé boží byli. A pak najstarší syn jeho anebo přetel najbližší vezme hlavu jeho a droby i zvaří a učiní sobě i přátelóm krmi a ze lbi hlavnie učiní sobě orudie ku pití, z něhož pie do své smrti.

Bourgoigne, Jean de (1963): *Cestopis tzv. Mandevilla*. Živá díla minulosti, 32. Překlad Vavřince z Březové k vydání připravil a poznámkami a slovníčkem opatřil František Šimek. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, s. 164–165.

5.4. Antonio de Andrade:

Novo Descobrimento do Gram Cathayo, ou Reynos de Tibet (1626)

Portugalský jezuita Antonio de Andrade (1580–1634) se odebral v roce 1600 do Góy v Indii. Jezuité tehdy ve snaze ověřit si pověsti, mezi křesťany v Indii hojně rozšířené, že v blíže neznámých zemích severně od Himálaje přežívají zbytky starých křesťanských obcí, rozhodli se vyslat tam s tímto úkolem pátera de Andrade. Ten podnikl do těch míst dvě cesty. První v roce 1624 do oblasti Guge při horním Satladži v západním Tibetu, druhou krátce nato v roce 1625, kdy jejím cílem bylo městečko Cabrang (psáno též Tsaparang či Chaparang), správní středisko dotyčné oblasti. Výsledkem této druhé cesty bylo založení první misijní stanice mezi Tibeťany, která se tam pak s nevalnými výsledky udržela až do roku 1635.

Z první de Andradeho návštěvy Guge vzniklo jeho proslulé dílko *Novo Descobrimento do Gram Cathayo, ou Reynos de Tibet* (Lisabon 1626), představující vůbec první autentickou zprávu o Tibetu z pera evropského autora. Tato jeho nevelká knížka byla záhy přeložena do několika evropských jazyků, mezi jinými také například do polštiny (*Tybet, Wielkie Panstwo w Azyey*, Krakov 1628). Mimořádně zajímavý a obsahově hodnotný je i de Andradeho dopis řádovému generálu

Mutiu Vitelleschimu z 15. srpna 1626 (Lettera del Tibet dell'anno MDCXXVI), ve kterém líčí svoje putování Tibetem a všímá si náboženských obyčejů Tibeťanů (*Lettere annue del Tibet del MDCXXVI e della Cina del MDCXXIV. Scritte al M. R. P. Mutio Vitelleschi, Generale della Compagnia di Gesu*, Roma 1628, s. 3–58).

Následující ukázka líčí de Andradeho strastiplné putování v červnu roku 1624 přes pět a půl tisíce metrů vysoký himálajský průsmyk Mana v doprovodu jeho druha, bratra laika Manoela Marquese.

Putování Tibetem

Útrapy, kterým jsme byli cestou vystaveni, byly vskutku obrovské. Brodili jsme se až po ramena sněhem, jindy nám sníh sahal až po prsa, vždycky však po kolena. Lze stěží vypsát, s jakým úsilím jsme se museli prodírat hlubokým sněhem. Studený pot nám běhal po zádech, mnohokrát jsme se dokonce ocitli v nebezpečí života. Nejednou jsme si museli lehnout na břicho a plazit se po zemi, jen abychom někde úplně nezapadli. Jedině tak jsme mohli v cestě pokračovat. V noci jsme spali na

sněhu, aniž bychom měli pod sebou cokoli jiného než plášť, který jsme si prostřeli na sníh a na něj ulehli, přikryti druhým pláštěm. To však nebylo ještě to nejhorší. Sníh nám připravil ještě daleko větší nepříjemnosti: ve čtyři hodiny odpoledne začal sníh padat a padal neustále po celou noc. Byl tak jemný a tak hustý, že jsme se navzájem skoro vůbec neviděli. K tomu foukal silný, velice ledový vítr. Nemohli jsme si jinak pomoci, než ho neustále ze svých pelerín setřepávat, abychom nebyli nakonec zavaleni pod masou sněhu.

Ruce, nohy a obličej nám tím krutým chladem ztratily nadobro jakýkoli cit. Mně se stalo, že jsem do čehosi narazil a přišel tak o kus prstu. Avšak bolest jsem vůbec necítil a dokonce jsem ani nepostřehl, že mi kus prstu chybí. Všiml jsem si toho teprve tehdy, když mně začala rána krváčet. Nohy jsem měl tak omrzlé, opuchlé a necitlivé, že jsem později už vůbec nevnímал ani žár sálajícího ohně, ani rozžhavené železo ... A takto jsme pokračovali v našem putování až k průsmyku Mana (Didier 1989, s. 30).

(O kraji Guge, kde de Andrade později pět let žil a mezi jeho lidem jako misionář působil, píše:)

Území Tibetu, jak můžeme doložit z vlastní zkušenosti, je vpravdě obrovské. Jak se zdá, je to krajina celkově studená, protkaná mnoha řekami. K obživě lidí je tu nadbytek obilí, rýže a dalších plodů, jako je hroznové víno, broskve a jiné druhy ovoce. Tak nám to aspoň říkali lidé znalí místních poměrů.

Královské město, ve kterém jsme se zdržovali a které je vlastně jediným městem v této části země, leží v nejneúrodnějším místě, které jsem ve zdejších kraji

viděl. Pouze tam, kde mohou být pole zavlažována nějakou řekou, roste trocha obilí. Dobytka tu mají mnoho, ale jsou to výlučně ovce, kozy a koně. Tam, kde půdu zavlažit nelze, není široko daleko vidět žádný strom ani trávu ...

Zdejší lidé jsou většinou laskaví, stateční a pobožní. Milují boj, pro který se neustále cvičí. Kromě toho jsou tito lidé také neobyčejně soucitní a nakloněni ke službě boží. Mají několik svých modliteb, které odřikávají obzvlášť po ránu. Všichni zdejší lidé, ať muži či ženy a rovněž děti, nosí u sebe miniaturní ostatkové škapulíře, zhotovené ze zlata, stříbra nebo mědi. Do nich si vkládají na papírcích napsaná svatá slova z jejich náboženských knih. Ta obdrží od svých lamů, které mají ve veliké úctě ...

Lamové jsou něco jako jejich kněží a je jich značný počet. Žijí částečně v mnišských společenstvích jako naši řeholníci, jiní zase mají svoje vlastní domky jako naši svěští kněží. Všichni však žijí v dobrovolné chudobě a protloukají se životem o milodarech. Vedou svatý život, nežení se ...

Chrámové sochy jsou ze zlata. V Cabrangu jsem viděl sochu jakési ženské postavy s pozvednutýma rukama, o níž mně říkali, že je to boží matka...

Zcela nepokrytě tu znají tajemství Nejsvětější Trojice, neboť praví, že bůh existuje v trojí a jediné podobě zároveň ... (Didier 1989, s. 42 a následující).

Didier, Hugues (1989): Die Jesuitenstation in Tsaparang. In: Aschoff, Jürgen C., *Tsaparang – Königsstadt in Westtibet*. Eching: Verlag J. Knips.

Roman Wenzel, *Žena-luk*, 1998, keramika, technologie raku, výška 37 cm.

Roman Wenzel: „Inspiraci představují vnější stěny hinduistického chrámu Khandárija Mahádéo (kolem roku 1000) v indickém Khandžuráhu, které zdobí několik set převážně ženských postav ve vysokém reliéfu, jež zaujímají svůdné pózy anebo spočívají v milostném objetí ...“

Dílo vytvořené pro projekt knihy a výstavy: *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy.*

6. Rozvolnění problému

Helmut Uhlig: *Potála*

(z knihy *Tibet. Tajemná země na střeše světa*, 2002)

Helmut Uhlig (1922–1997), německý historik umění, literát a etnolog, byl významnou osobností berlínského uměleckého a literárního života. Specializoval se především na dějiny umění, lidová umělecká řemesla a náboženství dávných i dnešních obyvatel východní Asie.

Potála

Lidé se mě často ptali, co na mne v Tibetu udělalo největší dojem. Odpovídal jsem pokaždé stejně: pohled na průčelí Potály. Pokládám ji za jednu z nejimpozantnějších staveb na světě, jež vzbuzuje obdiv vertikálním i horizontálním rozložením stavební hmoty. Ční zářivě bílá nad městem, podobná sněhem pokrytým vrcholům okolních hor, které určitě sloužily jako inspirace pro ty, kdo ji stavěli. Rezavě červená střední část, vládní trakt a dalajlamův byt člení spolu s ochrannými zlatými střechami hmotu rozsáhlé, rozložitě stavby a vytvářejí z ní jakýsi vzdušný zámek, který má spojitost s prostorem nebeským i pozemským, z něhož stoupají mohutná schodiště.

Často jsem stával na velkém náměstí a obdivoval toto jedinečné dílo tibetské architektury zdola, od jeho základny, dříve než jsem poprvé vstoupil do ne-

přehledného labyrintu palácového hradu. Chtěl jsem si nejprve vštípit dojem, kterým působí Potála na tisíce lidí, procházejících rok za rokem podél jejího úpatí, kteří však jen zřídka vstoupí dovnitř.

Úžasným dojmem působí zrcadlení stavby na hladině rybníka před Potálou, rybníka, který dodnes připomíná, spolu s jezerem krále nágů na opačné straně, problémy spojené se stavbou Džókhangu, a tedy i Lhasy, na zdejším promáčeném podloží. Obraz Potály nořící se pod vlnící se hladinu může v mysli věřících vyvolat představu spojení s říší nágů a vodních démonů, zatímco její střechy sahají až k nebi a navozují dotek božstev.

Stejně jako v minulosti i dnes přicházejí lhaské ženy a dívky k vodě, v níž se zrcadlí Potála, aby se zde očistily, umyly si vlasy, napojily dobytek a popovídaly si o všech novinkách. Rozhovor nahrazuje četbu denního tisku, lidé se smějí, vesele brebentí a pohled na jejich dobře naložené tváře vyvolává mimoděk otázku, zda si v tak těsné blízkosti bývalého dalajlamova sídla někdy vzpomenou na muže, na jehož kresle tam nahoře leží zlatožluté roucho přehozené tak, jako by odjel jen před malou chvílí.

Čiňané vyzvali čtrnáctého dalajlamu, který žil od roku 1959 v exilu v západoindickém Himálaji, k ná-

vratu a připravili všechno pro jeho přijetí. Byly vyslány tibetské delegace, aby projednaly podmínky, za nichž by byl ochoten se vrátit. Rozhovorů se zúčastnila také jeho sestra. Členové delegace dalajlamovi návrat nedoporučili. Vedly je k tomu jejich vlastní poznatky a také četné rozhovory s obyvateli. Čekali špatné zprávy, ale autentická vyprávění o krušných zážitcích obyvatel předčila i ta nejhorší očekávání. A tak tedy zůstává Potála odsouzena do role pouhého muzea a bude záležet na budoucí čínské politice, zda vůbec a kdy se tato situace změní.

Při pobytu ve Lhase jsem si často kladl otázku, kde hledat původ rozporů a protikladů, které jsou charakteristické pro Tibet a pro lidi, kteří zde žijí. Dívám se na obyvatele města, kteří už nevnímají jedinečnost Potály tak jako já: stala se pro ně už dávno něčím zcela všedním, co patří ke každodennímu životu.

Hledám odpověď na svou otázku ve výrazu jejich tváří. Usmívají se, žertují a nevypadají jako lidé trpící nouzí a útlakem. Jsou skutečně tak povrchní, nebo si zvykli?

Ptám se mladého muže na jeho názor na dalajlamu, ale nedočkám se odpovědi. Mladík se s úsměvem odvrací. Ostatní v hloučku, kteří zaslechli moji otázku, se do něj pustí, ale jejich bouchance nesvědčí o hlubokém pohoršení a vyjadřují spíš veselí. Jedna stará žena se vrhá v odpověď na mou otázku spontánně na zem. Nevím, co si mám o její reakci myslet. Je to výraz hluboké víry, nebo jen pouhá póza? Vyjadřuje takováto reakce jen opakování starých rituálů, které už nejsou zakázány? Jsou chrámové průvody, modlitby válečky, vrhání se na zem pouze milé staré zvyky, jejichž návrat umožnila pokračující liberalizace? Znamená to snad pro tyto lidi něco víc nebo dokonce všechno? A pokud je to pravda, potom se musím ptát: Co si pod tím představují, co očekávají, v co věří, jaké naděje se pojí s jejich vírou?

Těžko hledám odpověď, ale nakonec přece jen nacházím možné řešení. Inspiruje mne lidské hemžení na úpatí Potály a jeho konfrontace se vznešeností stavby, jejíž trůnní prostory a soukromé dalajlamovy místnosti jsou až na příležitostné návštěvníky bez života. Ta prázdnota však není úplná, je zde uchována představa toho, co patří ke kořenům Tibetu: představa o neustálých znovuzrozeních do vyšší formy bytí, která reprezentuje absolutní ideál lidské existence v podobě božského vládce.

Daleko odtud v indické Dharamsale žije ten, kdo jako jediný má podle tibetského pojetí právo bydlet v Potále. Žije ve velmi prostých poměrech, avšak v myš-

lenkách je nepochybně neustále spojen s tím, co představuje Potála i on sám: mytický pahorek, na němž sídlí bódhisattva Avalókitéšvara, jehož převtělením je dalajlama, a je lhostejné, zda pobývá tady ve Lhase nebo kdekoli jinde ve světě. V tom spočívá rozdíl mezi ním a ostatními panovníky zbavenými trůnu. O jeho postavení ho nemůže připravit žádná světská moc. Něco podobného mi řekl jeden mnich: „Dalajlama zůstává naším panovníkem, ať už se vlády nad naší zemí zmocní kdokoli.“

V tomto smyslu můžeme chápat výstup na Potálu také jinak. Nikoli jako pouhou cestu do zámku bývalého světského vládce. Podobá se výstupu k hradu, kde je strážěn svatý grál, jehož strážci však hrad opustili.

Někteří čtenáři se budou možná ptát, jak se mohou takové idealistické představy snášet se smutnou realitou, o níž jsem hovořil v předchozí kapitole, jak se mohou srovnat úvahy o nejvyšším božstvu a jeho strážcích s vraždami a nepředstavitelným násilím.

Nu, domnívám se, že tajemství působení této země navenek spočívá právě v protikladech tibetské reality a tibetské ezoteriky. Ba dokonce se odvažují tvrdit, že Tibet nabízí na rozdíl od velké části našeho světa věrný obraz situace našeho pozemského bytí, zatímco ostatní svět se přibližuje jeho pochopení mnohdy jen v náznaku. Tady v Tibetu se schopnost vnímat smysl naší existence ve spojení s něčím vyšším doposud neztratila.

Uvažuji o těchto věcech, zatímco zvolna obcháším pahorek Potály východním směrem. Přicházím k jezeru nágy, které obklopuje hradba starých stromů. Na břehu jezera táboří poutníci.

V malém chrámu – Lukhangu – dříve obětovali členové tibetské vlády jednou v roce stuhy, aby usmířili hadí božstva. Předávání dlouhých, většinou hedvábných stuh je součástí tibetské tradice a nesmělo chybět při žádné důležité návštěvě nebo velké slavnosti.

Prohlížím si Potálu ze zadu. Díky mohutným kulatým strážním věžím vypadá jako mocná pevnost. Po staré silnici, vinoucí se v četných zákrutech vzhůru, jezdí dnes auta. Přicházím k zadnímu vchodu, který je dnes otevřen pro poutníky a turisty.

Procházím několika branami a konečně vstupuji na první nádvoří. Nástěnnou malbu vedle vchodu chrání závěsy, pod malbou někdo zapálil obětní tyčinky. Na malbě jsou zobrazeny lotos a meč, jako symboly bódhisattvy Maňđušrího, pokládaného za ztělesnění nejvyšší moudrosti. Meč má oddělovat všechny světské myšlenky a vazby a tím osvobozovat od zdánlivých aspektů našeho bytí. Plní zde tak funkci jakéhosi strážce.

Ten, kdo vstupuje do Potály, by si měl uvědomit, že se mu za jejími zdmi otevírá svět, který v ničem nespočívá s naší všední existencí, s našimi povinnostmi a touhami. Obrazy tohoto světa jsou odrazem toho, co se podle názoru Tibeťanů skrývá pod vnější podobou věcí: odrážejí duchovní realitu kosmu, jehož pozemským obrazem má být vedle Džókhangu také Potála.

O Potále se říká, že je palácem deseti tisíc pokojů. To však nesmíme brát doslova. Tato charakteristika se týká prostoru mezi patnácti tisíci sloupy, které nesou mohutný strop devítiposchodové stavby.

Devět poschodí měla prý již první tibetská panovnícká tvrz Marpori krále Songcän Gampa, která stála na místě dnešní Potály. Na starých malbách je Marpori zobrazeno jako stupňovitá stavba, která se tyčí do výšky jako předchůdce amerických mrakodrapů. Připomíná typ starého jihoarabského osídlení, který je znám z Hadramautu.

Devítka je v Tibetu posvátné číslo. Najdeme ji v devíti hlavách osmirukého Avalókitéšvary. Jeho jednohlavá, čtyřruká podoba ztělesňuje bódhisattvu, jehož převtělením jsou dalajlamové.

Číselná mystika je součástí tibetské reality. Bez čísel, jimž je třeba se vyhnout, protože zahánějí štěstí nebo přinášejí utrpení, by tibetský život ztratil smysl. Tento přístup je patrný nejen v uspořádání svatých předmětů, v počtu buddhů, bódhisattvů a božstev na nástěnných malbách a thangkách, nýbrž také v životě obyčejných lidí. Pořadí dnů a měsíců rozhoduje o všech oblastech činnosti. Některé dny nejsou v žádném případě vhodné pro uzavírání sňatků nebo začátek cesty, jiné zase pro nákup a prodej.

Devítka patřila k nejvyšším číslům přinášejícím štěstí již v magických kouzelnických praktikách mnišů bön. Je to nejvyšší jednomístné číslo desítkové soustavy, které kromě toho obsahuje trojnásobek posvátného čísla tři, s jehož mnoha variacemi se setkáváme v buddhistickém učení a také v četných zpodobeních trojice nejvyšších bódhisattvů – Avalókitéšvary, Maňđušrího a Vadžrapániho, které jsou rozsety po celém tibetském území. Symbolika čísla tři se projevuje především v čhörtenech souvisejících s některým z těchto bódhisattvů. V Tibetu jich bylo v posledních desetiletích hodně zničeno, ale dosud je nacházíme ve velkém počtu před kláštery, v průsmycích a na křižovatkách v indickém Ladaku.

Vliv číselné symboliky můžeme vysledovat také na Potále a světě jejích obrazů, ať už jsou to velké kosmické nástěnné malby nebo seskupení soch v nadživotní

velikosti, shlížejících z vysokých odpočívadel na návštěvníka, který se v tomto barvitěm, zlatem zářícím cizím prostředí cítí maličký a ztracený.

Největším dojmem působí sině se zlatými čhörteny dalajlamů. Obklopeni vysokými lamy vyjadřují – stejně jako v životě – nepomíjitelnost jejich ideje. Ve světle blikajících máslových lampiček se neustále proměňuje vzhled předmětů; v tajemném svitu se vynořují obličejové tváře věřících, kteří se s posvátnou bázní tlačí dopředu.

V těchto prostorách se v mnoha podobách prolíná idea se skutečností. Vedle náhrobků a soch historických osobností je zde vystaven celý panteon tantrického buddhismu se všemi dobrými i zlými jevy jako symbol kosmu, jehož jsme my lidé pouze nepatrnou součástí.

Rozlehlý trůnní sál býval svědkem korunovace dalajlamů, kteří zde přijímali návštěvy a scházeli se se svými důvěrníky. Toto místo bývalo dříve centrem Tibetu.

Nedaleko trůnního sálu je malá kaple ve tvaru jeskyně s nástěnnými malbami a mnoha sochami, která patří k nejstarším dochovaným částem Potály. Ještě jednou se zde setkáváme s králem Songcän Gampem, který zde prý slavil svatbu se svou čínskou nevěstou, princeznou Wen-čcheng. Nízká místnost je vytesána ve skále a její stísněný prostor nás překvapí ve srovnání s obvyklou velikostí ostatních místností v Potále. Vévodí jí socha tisícirukého Avalókitéšvary. Má původ v Nepálu a pochází údajně ze sedmého století, tedy z doby, kdy byla založena nejstarší část Potály. Intimně působící malý prostor je prý podle kronik jediným zbytkem starého paláce, který byl v následujícím období až do devátého století několikrát napaden a rozbořen.

Poslední těžké ztráty utrpěla Potála v roce 1717, kdy se stala obětí plenění Džúngarů, západomongolských kočovníků, kteří se nezastavili ani před sídlem božských králů. Naopak Číňané se vyhýbali zničení Potály jak při své invazi, tak také v nejhrošších měsících kulturní revoluce. V roce 1959 dokonce začali s rekonstrukcí mohutné stavby. Stavební práce v částečně rozvaleném paláci trvaly dvacet let. Od roku 1979 se představuje navenek i zevnitř v nové kráse. Některé úpravy jsou v rozporu s představami znalců tradičního tibetského umění. Zářivé barvy nástěnných maleb, restaurovaných na náklady pančhenlamy, se liší od jemné, nevýrazné palety přírodních barev, které známe také z nástěnných obrazů.

Budova státní tiskárny před Potálou a tři mohutné brány s čhörtenu u západního vchodu musely ustoupit dopravě. Jejich zbouráním byly odstraněny podstatné

prvky duchovního i sakrálního významu. Podle tibetského mínění zde Číňané provedli hluboký zásah do kosmického systému tantrického buddhismu. Je možné, že si čínští plánovači neuvědomovali dosah svého činu. Když otevřeli Potálu znovu pro veřejnost, kladli velký důraz na to, aby ukázali oficiální i soukromý dalajlamův svět v neporušené podobě.

Ve srovnání se zcela neosobní atmosférou nesčetných sálů a místností v dolní části Potály, působí dalajlamovy soukromé pokoje domácí, ba až útulně. Na trůně leží zlatožluté roucho čtrnáctého božského krále a čeká na jeho návrat. „Může se kdykoli vrátit,“ říkají Číňané od roku 1980.

„Čekáme na návrat Jeho Svatosti,“ šeptá mi jeden z mužů, kteří hlídají dalajlamovy soukromé pokoje.

Dal jsem mu dalajlamovu fotografii z exilu v indické Dharamsale.

Příkrá schodiště vedou dolů na velký vnitřní dvůr, obklopený stavbami ve tvaru lichoběžníku. Na tomto dvoře předváděli tanečníci při velkých slavnostech posvátné tance, které jsou součástí lamaistických obřadů. Cesta pokračuje do nejvyššího schodištního traktu předního průčelí; odtud směřují široké klikaté schody dolů do města. Podíváme-li se nazpět, je dojem z mohutné stavby mnohem silnější než z velké vzdálenosti.

Uhlig, Helmut (2002): *Tibet. Tajemná země na střeše světa*. Z němčiny přeložila Stanislava Hřebíčková. Odbornou revizi provedl a bibliografii doplnil Josef Kolmaš. Praha: Ivo Železný, s. 108–114.

7. O autorovi

Kolmaš Josef (1933), prof. PhDr., DrSc., sinolog a tibetolog, sociokulturní antropolog, překladatel. Eméritní ředitel Orientálního ústavu Akademie věd České republiky v Praze (1994–2002).

Po gymnazijních studiích na Velehradě a v Kyjově (1945–1952) absolvoval v letech 1952 až 1957 obory čínština a dějiny Dálného východu na Filologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a v letech 1957 až 1959 tibetský jazyk a literaturu na Ústředním národnostním ústavu v Pekingu. Od roku 1959 působí v Orientálním ústavu, kde v letech 1961–1964 absolvoval interní vědeckou aspiranturu v oboru tibetanistiky.

Působil jako Visiting Lecturer na Australian National University v Canbeře (1966), byl profesorem tibetštiny na Státní jazykové škole v Praze (1975–1994). Je členem International Association for Tibetan Studies (1979), European Association of Chinese Studies (1990). V letech 1993–2001 byl členem Vědecké rady Akademie věd České republiky v Praze. Od roku 1998 je členem ediční rady Edice Scientia Nadace Universitas Masarykiana v Brně, od roku 2003 členem Vědecké rady Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

V odborné práci se zabývá sociokulturní antropologií a politickými a kulturními dějinami Číny a Tibetu, tibetskou historiografií, klasickou tibetskou a čínskou literaturou, tibetským buddhismem a bibliografií tibetského a tibetologického písemnictví. Překládá z čínštiny, tibetštiny a některých evropských jazyků.

Publikoval u nás i v zahraničí řadu vědeckých knih, překladů a odborných statí, mimo jiné *Bibliography of*

Prof. PhDr. Josef Kolmaš, DrSc. Foto: Archiv Nadace Universitas Masarykiana v Brně.

Sino-Tibetan Languages, sv. 2 (Wiesbaden 1963, spolu-vydavatel); *Tibet and Imperial China: A Survey of Sino-Tibetan Relations up to the End of the Manchu Dynasty in 1912* (Canberra 1967); *A Genealogy of the Kings of Derge (Sde-dge'i rgyal-rabs)* (Prague 1968); *Tibetan Ma-*

nuscripts and Blockprints in the Library of the Oriental Institute Prague (Prague 1969); *Prague Collection of Tibetan Prints from Derge, I–III* (Wiesbaden – Prague 1971–1996); *Mezinárodní konference o otázkách statusu a hranic Tibetu (Simla, 1913–1914)* (Praha 1975); *Tibetan Books and Newspapers (Chinese Collection) with Bibliographical Notes* (Wiesbaden – Prague 1978); *The Iconography of the Derge Kanjur and Tanjur* (New Delhi 1978, 2002); *ABC cestovatelů, mořeplavců, objevitelů* (Praha 1979, ve spolupráci s I. Hrbkem); *Ferdinand Stoliczka (1838–1874): The Life and Work of the Czech Explorer in India and High Asia* (Wien 1982); *Chinese Studies on Tibetan Culture* (New Delhi 1983); *The Ambans and Assistant Ambans of Tibet (A Chronological Study)* (Prague 1994); *Buddhistická svatá písma. Šestnáct arhatů* (Praha 1995); *Svět tibetského buddhismu* (Praha 1996, spoluautor); *Vzpomínka na Tibet / Recalling Tibet* (Oslo – Praha 1997, spoluautor); *Tibet z antropologické perspektivy* (Brno 2002); *Smrt a pohřbívání u Tibetánů* (Brno 2003); *První Evropané ve Lhasě (1661) (Kircheroovo résumé Grueberovy cestovní zprávy. Latinský text a český překlad)* (Brno 2003); *Tibet: dějiny a duchovní kultura* (Praha 2003).

Překlady z čínštiny: Po Ťü-i, *Drak z černé tůně* (Praha 1958, 1964, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); Fa-sien, *Zápisky o buddhistických zemích* (Praha 1972, 1995); Po Ťü-i, *Datlovník v meruňkovém sadu* (Praha 1996, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); Süan-cang, *Zápisky o západních krajinách za Velkých Tchangů* (Praha 2002).

Překlady z tibetštiny: *Bajka o ptácích a opicích* (Praha 1965); *Černý mrak v bílém. Tibetská lidová poezie* (Praha 1976, Ostrava 2000, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); *Tibet, v knize Prameny života. Obraz člověka a světa ve starých kulturách* (Praha 1982, 1997); Sakja-pandita, *Pokladnice moudrých rčení* (Praha 1984, 1988, v básnické spolupráci s J. Štroblovou); *Tibetská kniha mrtvých. Bardo thödol. Vysvobození v bardu skrze naslouchání* (Praha 1991, 1995, 1998, 2001; též ve slovenském překladu, *Tibetská kniha mrtvých*, Praha

1998); *Jádro transcendentální moudrosti* (Praha 1992); Nangsa Öbum, *Mystérium o životě a zmrtvýchvstání krásné paní Nangsy* (Praha 1993); Sönam Gjalchän, *Zrcadlo králů. Tibetská kronika 14. století* (Praha 1998).

Překlady z ruštiny: Čína, *Čínský jazyk* (Praha 1957, spolupřekladatel); G. C. Cybikov, *Cesta k posvátným místům Tibetu* (Praha 1987, 2001).

Překlady z angličtiny: XIV. dalajlama, *O Tibetu a tibetském buddhismu* (Praha 1992, spolupřekladatel); *Svoboda v exilu. Autobiografie 14. dalajlamy* (Praha 1992); Roy Willis, *Mytologie světa. Ilustrovaný průvodce* (Praha 1997, spolupřekladatel); W. D. Žagabpa, *Dějiny Tibetu* (Praha 2000).

Překlady z latiny a francouzštiny: Karel Slaviček, *Listy z Číny do vlasti a jiná korespondence s evropskými hvězdáři (1716–1735)*, Praha 1995 (překlad do čínštiny, Čung-kuo laj-sin [Listy z Číny], Čeng-čou 2002).

Překlady z němčiny: *Lexikon východní moudrosti. Buddhismus, hinduismus, taoismus, zen* (Praha – Olomouc 1996, spolupřekladatel).

Odborný editor cestopisných a jiných knih o Tibetu: Arnošt Černík, *Trůny bohů. K nebetyčným štítům Himálaje* (Praha 1964, 1972); Láma Yongden [Lama Jongdän] a Alexandra David-Néelová, *Mipam, lama s Paterou moudrostí* (Praha 1969, 1990, Kutná Hora 2000); Evariste-Régis Huc, *Cesta do Lhasy* (Praha 1971, s novým názvem *Putování Tibetem L. P. 1845–1846*, Praha 2002); Heinrich Harrer, *Sedm let v Tibetu. Můj život na dvoře dalajlamy* (Praha 1972, 1998); Ippolito Desideri, *Cesta do Tibetu* (Praha 1976, 2001); W. Y. Evans-Wentz, *Milaräpa. Velký tibetský jógin* (Praha 1996); Helmut Uhlig, *Tibet. Tajemná země na střeše světa* (Praha 2002).

Je držitelem medaile Kőrösi Csoma Sándora (Budapest, 1984), Zlaté plakety Františka Palackého (Akademie věd ČR, 1993), několika nakladatelských cen ad.

Adresa: Orientální ústav AV ČR, Pod Vodárenskou věží 4, 182 08 Praha 8, telefon: 266 052 484, e-mail: kolmas@orient.cas.cz.

8. O autorovi výtvarných děl

Wenzel Roman (20. 7. 1954, Brno), sochař.

Roman Wenzel se narodil 20. července 1954 v Brně. V letech 1969–1973 absolvoval Střední uměleckoprůmyslovou školu v Brně (obor sochařství u profesora Františka Navrátila) a v letech 1976–1982 Akademii výtvarných umění v Praze v ateliéru sochařství profesora Stanislava Hanzíka. Od roku 1982 se jako sochař a keramik ve svobodném povolání zabývá volnou tvorbou v různých materiálech, keramice, kameni, kovu, dřevě; často spolupracuje s architekty na realizacích soch, reliéfů, studánek a land-artů. Je členem Sdružení keramiků Brno.

Dílo: Igor Zhoř u příležitosti Wenzelovy brněnské výstavy v Galerii „Na bidýlku“ v roce 1988 o jeho tvorbě napsal: „Na samém konci osmdesátých let stále platí, co bylo řečeno na jejich počátku: umění se navrátilo k expresi, soustřeďuje se k výrazu, jak mu rozuměl Edvard Munch: skrze subjektivní prožitek světa má být vysloveno obecně platné poselství. To je stav, do něhož vstoupil i Roman Wenzel, když se rozhodl nepokračovat ve stopách svých akademických učitelů. Sám si vybral složitou a nesnadnou úlohu, kdy pocit života nemůže už vyjádřit nadosobní alegorií oslavující práci, rodinu, mateřství, zářný dnešek a šťastné zítřky. Musí nahlížet do sebe a svůj vlastní pohled nabídnout jako možnou alternativu; bez jednoznačnosti a bez záruky. (...)“

Roman Wenzel se však nevzdává pozitivních programů. Od prvních samostatných vystoupení (Bienále mladých v Křížové chodbě brněnské Nové radnice)

Akademický sochař Roman Wenzel u keramické „raku-pece“ v roce 1987. Foto: Hana Císařová.

vystupuje jako autor, který se na svět dívá s úsměvem a vtipu dává přednost před pouhou ironií. Pokud jsou jeho pohledy naplněny humorem, není v tom postoji

nic pohrdavého nebo zlehčujícího. Wenzel nechce být povrchně hravý, zajímá se intenzivně o duchovní svět různých kontinentů, poutá ho nauka indické jógy, hledající rovnováhu mezi krajními póly bytí. To, že maluje kruhové symbolické mandaly a že jednu ze svých výstav nazval ‚Zlomky sutty‘, je toho svědectvím.“

Sám Roman Wenzel se vyjádřil takto: „Každý má touhu svoje hranice překročit a být svobodný jak oceán. Ale moře má svá nebezpečí, a tak člověk touží též po bezpečí přístavu. To chci vyjádřit.“

Společné výstavy: Zúčastnil se mnoha kolektivních výstav v České republice a v zahraničí.

Samostatné výstavy: 1982 Galerie Dílo, Havířov, Muzeum Ivančice; 1984 Galerie Dílo, Brno; 1988 Galerie „Na bidýlku“, Brno; 1989 Galerie Centrum, Brno; 1990 Lidová škola umění, Olomouc; 1991 Galerie Villiegas, Barcelona (Španělsko); 1992 Galerie Eden, Vídeň (Rakousko); 1998 Galerie Lužánky, Brno; 2002 Blansko.

Realizace: 1983 *Stromy*, keramická stěna, Zbýšov; 1985 *Sova*, žula, studánka, Rozdrojovice; 1986 *Kolo života*, studánka, Brno-Kohoutovice; 1988 *Lovecké motivy*, reliéfy ve dřevě, Znojmo; 1989 *Brána*, žulový objekt, Lipsko (Německo); 1990 *Křídlo*, objekt z litého betonu, Borohrádek; 1995 *Cesta za sluncem*, glazovaná keramika, umělý kámen, bronz, tepaná měď, Brno-Kamenný vrch; 1996 *Starý a Nový zákon*, socha-kašna ze žuly, Brno-Komín; 2001 *Kamenné kompozice s vodním prvkem*, Brno-Vinohrady (Pálavské náměstí); 2001 *Kašna štíky*, žula, bronz, Rosice; 2001 *Prameník vody*, žula, Praha-Strašnice (Park Na vinici); 2001 *Sv. Florián*, kamenina, Sloup v Moravském krasu; 2002 *Márinka*, kašna, žula, bronz, průměr 3,5 m, výška 2 m, náměstí v Buchlovicích na Moravě; *Úsměv*, prameník vody, žula, 50x40x110 cm, park v Tuřanech u Brna.

Díla vytvořená pro *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy:*

Roman Wenzel, *Tantra*, 1995, glazovaná kamenina, výška 45 cm.

Roman Wenzel: „Proud ezoterického a rituálního indického myšlení, vznikající již na přelomu 2. a 1. tisíciletí př. n. l. a označovaný jako *tantrismus* (od sanskrtského pojmu *tantra*, „osnova“, přeneseně „traktát, nauka“), usiluje o integraci osobnosti jednotlivce se všemi jejími složkami, včetně citů, tělesných funkcí

a procesů, do všeobecného tkaniva (*tantra*) vesmírné skutečnosti. Za svrchovaný prostředek k dosažení jednoty individuálního a univerzálního tantrická tradice považuje milostné spojení mužské (ve své niterné podstatě inertní) a ženské (dynamické, aktivní a útočné) polarity, které představuje zdroj veškerého tvoření i svrchovaného poznání. Toto učení a jeho ztvárnění v indickém a tibetském výtvarném umění bylo pro mě inspirací.“

Roman Wenzel, *Salome*, 1998, keramika, technologie raku, výška 120 cm.

Roman Wenzel: „Salome (hebrejsky *Šalome*, ‚pokojná‘), podle tradice dcera Herodiady a Heroda Filipa, tančila před tetrarchou Herodem Antipou a tolik se mu zalíbila, že jí slíbil dát, o cokoli požádá. Na popud své matky královny Herodiady ho požádala o hlavu uvězněného Jana Křtitele. Herodes se zdráhal, ale nakonec dal Jana usmrtit a jeho hlavu přinést na stříbrné míse. Dramatický příběh mladé křehké princezny, která se stává nástrojem v rukou krásné a ctižádostivé matky, inspiroval vznik mnoha literárních, výtvarných a hudebních děl. Umělci zpodobovali Salome v mnoha variantách: od chladné krásy, schopné neuvěřitelného sebeovládání, po nevinou, nezralou ženu, která nad příšernou zástavou omdlévá hrůzou; v představách autorů je Salome i zvláštní směsí zkaženosti a neviny. Její příběh má mysticko-erotický podtext, u některých děl bývá interpretován jako metafora frigidní ženy dychtící po uspokojení, ale zároveň proklínající předmět své touhy; lze v něm spatřovat též výraz mužského strachu z kastrace, i když Salome Jana Křtitele sama nepopraví (na rozdíl od Júdit). Ve svém pojetí jsem ze všech možných variant akcentoval polohu chladné krásy.“

Roman Wenzel, *Únos kentaura*, 1998, keramika, technologie raku, 47x31 cm.

Roman Wenzel: „K *Únosu kentaura* mě podnítila, podobně jako sochaře Zdeňka Macháčka v jeho sousoší *Léda s labutí* (1998), potřeba pravdivě reinterpretovat některé události z antické mytologie. Podle ní byli kentauři mytické bytosti s horní částí těla lidskou a spodní částí koňskou, obývající krajinu s posvátnou horou Olympem v řecké Thesálii. Vyznačovali se bezohlednou divokostí – ta podle Ovidiova líčení v *Metamorfózách* (Met. 12, 210n.) vyvrcholila při svatebním obřadu lapithského krále Peirithoa: Kentauři se v opilosti pokusili unést

přítomné ženy Lapithů (polomytický kmen v Theálii, od něhož thezálská šlechta z velké části odvozovala svůj původ), nacež mezi Lapithy a únosci vypukl zápas na život a na smrt (*kentauiromachia*), který skončil díky přispění boha Apollóna vítězstvím Lapithů. Podle mě (podobně jako se v pojetí Zdeňka Macháčka Zeus stal obětí milostné vášně neukojené Lédy) také ženy Lapithů hodlali řešit únosem kentaurů problémy počínající sexuální nedostatečností svých mužů, dané jejich spěním k šlechtictví.“

Roman Wenzel, *V nebi jak párek ptáků roztoužený ...*, 1998, keramika, technologie *raku*, výška 170 cm.

Roman Wenzel: „K tomuto sousoší mě inspirovaly verše (v překladu Josefa Kolmaše a přebásnění Jany Štroblové) *V nebi jak párek ptáků roztoužený, / na zemi jako spolu srostlé kmeny / chceme být navěky, / navěky chceme být z básně Píseň o věčném žalu slavného čínského básníka z období dynastie Tchang – Po Tü-iho (772–846). Báseň zpracovává milostný vztah tchangského císaře Süan-cunga (vládl 712–756) a jeho nejmilejší konkubíny Jang Kuej-fej, jenž vedl až k císařově abdikaci a popravě Jang Kuej-fej ... Po celý zbytek života nedokázal Süan-cung na Jang Kuej-fej zapomenout, ještě ve stáří se obklopoval taoistickými mnichy a žádal po nich, aby mu alespoň na okamžik přivolali zpět duši milované ženy.*

Roman Wenzel, *Žena-luk*, 1998, keramika, technologie *raku*, výška 37 cm.

Roman Wenzel: „Inspiraci představují vnější stěny hinduistického chrámu Khandárijá Mahádéo (kolem roku 1000) v indickém Khadžuráhu, které zdobí několik set převážně ženských postav ve vysokém reliéfu, jež zaujímají svůdné pózy anebo spočívají v milostném objetí ...“

Roman Wenzel, *Mužský (jab) a ženský (jum) princip v tělesném spojení*, 1999–2003, z cyklu *Sexeso*, keramika, technologie *raku*, kompozice deseti reliéfních destiček s erotickými motivy, rozměry každé destičky 12,5x12,5x2,1 cm.

Roman Wenzel: „K vytvoření cyklu *Sexeso* mě inspirovala filozofie indického hinduismu a tibetského buddhismu, pozoruhodná otevřenost obou učení ve výtvarném zpodobení sexuálního obcování muže a ženy a naopak naprostá odlišnost v jeho výkladu: Například erotické výjevy zdobící kamenné stěny hinduistických „chrámů milostné rozkoše“ v indickém Khadžuráhu z 10.–11. století

bývají vysvětlovány jako pozůstatek zaniklého tantrického rituálu, spojeného s pěstováním sexuality a tělesné rozkoše na cestě k odstranění pozemských strastí a konečnému vysvobození, jako názorná učebnice milostného umění, jakási *Kámasútra* v kameni, anebo prostě jako výsledek snahy dávných umělců zobrazit radostnější stránky života. Naproti tomu asketický tibetský buddhismus nepřipouští ztvárnování tělesného obcování muže a ženy ani jiné vyobrazování projevů milování; ale exoterický buddhismus, známý též jako tantrajána („vůz tanter“) či vadžrajána („diamantový vůz“), značně již vzdálený původní praxi Buddhova učení, přinesl do tibetského buddhismu též kult ženských božstev (*jum*, „matka“) představovaných v sexuálním spojení s jejich mužskými božskými protějšky (*jab*, „otec“). S výjevy těchto spojení se velmi často setkáváme v tibetské náboženské ikonografii a sochařských dílech. Původním smyslem však není zobrazování prokreativního poslání sexu, nýbrž symbolické vyjádření mohutného účinku plynoucího ze spojení obou elementů, mužského a ženského, na duchovní soustředěnost těch, kdo o takových kopulujících dvojicích meditují. Sexuální spojení božstev *jab-jum* a síla z něho prýstící je metaforickým vyjádřením onoho ušlechtilého meditačního záměru.

Roman Wenzel, (*Mužský*) *Ádibuddha Samantabhadra se svou (ženskou) Pradžňou Samantabhadri v sexuálním spojení*, 1999–2003, z cyklu *Sexeso*, keramika, technologie *raku*, kompozice deseti reliéfních destiček s erotickými motivy, rozměry každé destičky 12,5x12,5x2,1 cm.

Roman Wenzel: „Inspirováno tibetskými tisky z dřevěného bloku a texty Josefa Kolmaše. Nejvyšší buddha Samantabhada (tibetsky *Küntuzangpo*), ve vadžrajánovém buddhismu chápáný jako „prabuddha“ (ádibuddha), je zde zobrazen ve spojení se svou božskou družkou Samantabhadri (tibetsky *Küntuzangmo*).“

Adresa: Roman Wenzel, akademický sochař, 679 13 Suchdol 25, telefon: 516 435 686, mobil: 737 358 295, e-mail: rwenzel@tiscali.cz.

Literatura

Malina, Jaroslav (1998): Roman Wenzel. In: Malina, Jaroslav, ed., *Láska a sex v životě a literatuře světa srdcem a rukama českých malířů a sochařů. Zpráva o postupu literární a výtvarné práce na knize*

a výstavě a katalog 3. předběžné výstavy obrazů a soch. (Vernisáž 7. 10. 1998.) Brno: Nadace Universitas Masarykiana – Nakladatelství a vydavatelství NAUMA, s. 152–155, 181.

Malina, Jaroslav (2001): Roman Wenzel. In: Malina, Jaroslav, ed., *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech*

českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy. Zpráva o postupu literární a výtvarné práce na knize a výstavě a katalog 6. předběžné výstavy obrazů a soch. (Vernisáž 15. února 2001.) Brno: Nadace Universitas Masarykiana – Nakladatelství a vydavatelství NAUMA, s. 142–145.

(Medailon Romana Wenzela napsal Jaroslav Malina.)

9. Literatura

(citovaná, použitá, doporučená – v chronologickém pořadí)

9.1. Práce k Johannesu Grueberovi

- Thévenot, Melchisedec (1663–1672): *Relations de divers voyages curieux, qui n'ont point esté publiées*. IV. Partie. Paris.
- Nieuhof, Joan (1670): *Het Gezantschap der Neerlandtsche Oost-Indische Compagnie aan den Grootten Tartarischen Cham*. Amsterdam. – Anglické vydání: Ogilby, John (1669): *An Embassy from the East India Company of the United Provinces to the Grand Tartar Cham*. London. – Německé vydání (1669): *Die Gesandtschaft der Ost-Indischen Gesellschaft in den Vereinigten Niederlanden an den Tartarischen Cham*. Amsterdam.
- Astley, Thomas (1745–1747): *A New General Collection of Voyages and Travels*. IV. (Travels from China to Europe in 1661. By John Grueber, Jesuit). London.
- Magalotti, Lorenzo (1779): *Relazione della Cina cavata da un regionamento tenuto col. P. Giovanni Grueber dall C. di G. nel suo passaggio per Firenze, l'anno 1665*. Venezia.
- Platzweg, Carl (1882): *Lebensbilder deutscher Missionäre in auswärtigen Missionen*. Paderborn.
- Huonder, Anton (1899): *Deutsche Jesuitenmissionäre des 17. und 18. Jahrhunderts*. Freiburg i. B.
- Tronnier, Richard (1904): Die Durchquerung Tibets seitens der Jesuiten Johannes Grueber und Albert de Dorville im Jahr 1661. *Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin*, Nr. 5, s. 328–361.
- Sandberg, Graham (1904; 1973): *The Exploration of Tibet*. Calcutta. – Reprint (1973), New Delhi: Cosmo Publications.
- Bosmans, Henry (1911): *Documents sur Albert Dorville de Bruxelles*. Louvain.
- Wessels, Cornelius (1924): *Early Jesuit Travellers in Central Asia 1603–1721*. The Hague.
- Weiser, F. X. (1927): *Pater Johannes Grueber*. Wien.
- Wessels, Cornelius (1940): New Documents Relating to the Journey of Fr. John Grueber. *Archivum Historicum Societatis Jesu* (Roma) 9, s. 281–302.
- Zimmel, Bruno (1953): Der erste Bericht über Tibets Hauptstadt Lhasa aus dem Jahre 1661. *Biblos*, 2, s. 127–145.
- Baumhauer, Otto (ed.) (1965): *Tibet und Zentralasien*. Mit einer Einleitung von Dr. Ernst Schäfer. Stuttgart: Henry Goverts Verlag (Dokumente zur Entdeckungsgeschichte, 2).
- McGregor, John (1970): *Tibet – A Chronicle of Exploration*. London: Routledge & Kegan Paul.
- van Tuyl, Charles D. (1970): Account of the Journey of the Jesuit Father Dorville and Grueber in 1661 from Peking through Tibet to Agra as Recorded in Athanasius Kircher's „*China Illustrata*“. *The Tibet Society Bulletin* (Bloomington), Vol. IV, No. 1, s. 4–27.
- Krämer, Walter (1971): *Die Entdeckung und Erforschung der Erde. Mit einem ABC der Entdecker und Forscher*. Leipzig: F. A. Brockhaus Verlag.

- Lipton, Barbara (1972): *The Western Experience in Tibet, 1327–1950*. Newark (N. J.): The Newark Museum.
- Kolmaš, Josef (1972): První Evropané ve Lhasě (1661). *Nový Orient*, roč. 27, č. 6, s. 180–184. 1 mapa, 3 obr.
- Hrbek, Ivan – [Kolmaš, Josef] (1979): *ABC cestovatelů, mořeplavců, objevitelů*. Praha: Panorama.
- Braumann, Franz (1980): *Der Ritt nach Barantola*. Würzburg.
- Kolmas [sic], Josef (1982): Johannes Grueber – The First European in Lhasa. *Tibetan Review* (New Delhi), Vol. XVII, No. 10, s. 11–14, 17. 1 ilustrace.
- Pinsker, A. (1983): Mitteilungen des Jesuiten Johann Grueber über Tibet. In: Steikellner, Ernst – Tauscher, Helmut (ed.): *Contributions on Tibetan Language, History and Culture* (Proceedings of the Csoma de Kőrös Symposium held at Velm-Vienna, Austria, 13–19 September 1981), Wien. Vol. 1, s. 289–302 (Wiener Studien zur Tibetologie und Buddhismuskunde, hrsg. von Ernst Steinkellner, Heft 10).
- Braumann, Franz (1985): Grueber, Johannes, *Als Kundschafter des Papstes nach China (1656–1664). Die erste Durchquerung Tibets*. Herausgegeben von Franz Braumann nach den Briefen Johannes Gruebers und den Berichten seiner Biographen Athanasius Kircher und Melchisedech Thevenot. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Taylor, M. (1985): *Le Tibet de Marco Polo à Alexandra David-Néel*. Paris: Payot.
- Kolmaš, Josef (1992): The First Europeans in Lhasa. In: Prosecký, Jiří (ed.): *Ex pede pontis. Papers Presented on the Occasion of the 70th Anniversary of the Foundation of the Oriental Institute Prague*. Prague: Czechoslovak Academy of Sciences, Oriental Institute, s. 101–110.
- Lindegger, Peter (1996): *Zur frühen Erkundungsgeschichte Tibets*. Kurzer historischer Überblick von der Antike bis zu den Missionsreisen der Jesuiten im 17./18. Jahrhundert. Rikon: Tibet-Institut Rikon (Schriften Nr. 7).
- Kolmaš, Josef (2002a): Evropské poznávání Tibetu. In: *Tibet z antropologické perspektivy*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, s. 33–39. (Jaroslav Malina, ed., *Panorama biologické a sociokulturní antropologie*, sv. 11.)
- Kolmaš, Josef (2002b): První Evropané ve Lhasě: Z dějin poznávání Tibetu. *Univerzitní noviny – List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas Masarykiana* (Brno), roč. 9, č. 4, s. 39–43. 4 obr.
- ### 9.1.1. Grueberovi předchůdci a následovníci
- #### 9.1.1.1. Předchůdci
- Andrade, Antonio de (1626; 1627): *Novo Descobrimento do Gram Cathayo, ou Reinos de Tibet*. Lisboa: Mattheus Pinheiro. [Francouzsky, Gand 1627, Paris 1627, Pont-a Monsson 1628; italsky, Napoli 1627, Roma 1627; německy, Madrid 1627; španělsky, Madrid 1627; polsky 1628.]
- Ponchioli, Daniele (ed.) (1954): *I libro di Marco Polo, detto Milione*. Torino (Nuova Universale Einaudi, 152).
- Bratr Oldřich, Čech z Furlánska (1962; 1998): *Popis východních krajů světa*. Z latiny přeložili a poznámkami opatřili František Gel a Rostislav Kouček. Praha: Lidová demokracie. – Nové vydání (1998): Bl. Oldřich Čech z Pordenone, *Cesta do říše Velkého chána (1316–1330). Popis východních krajů světa*. Praha: Nakladatelství Kvasnička & Hampl.
- Pordenone de, Odorico (1968): *Konrad Steckels deutsche Übertragung der Reise nach China des Odorico de Pordenone* (mit lat. Originaltext). Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Knust, Theodor A. (1972): *Marco Polo – Von Venedig nach China*. Tübingen – Basel: Horst Erdmann Verlag.
- Polo, Marco (1989): *Milión, neboli o zvycích a poměrech ve východních krajích*. Z latiny přeložil Václav Bahník. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění (Klub čtenářů, 610).
- Didier, Hugues (1989): Die Jesuitenstation in Tsaparang. In: Aschoff, Jürgen C.: *Tsaparang – Königsstadt in Westtibet*. Eching: Verlag J. Knips.
- Liščák, Vladimír (2002): Bratr Odorik – Oldřich z Furlánska. *Fenix* (Praha) 3, s. 19–34.
- #### 9.1.1.2. Následovníci
- Huc, Evariste-Régis (1857–58): *Le Christianisme en Chine, en Tartarie et au Tibet*, I–II. Paris: Garnier.
- Markham, Clements R. (1876; 1879; 1971): *Narratives of the Mission of George Bogle to Tibet and of the Journey of Thomas Manning to Lhasa*. London. – 2. vydání (1879), London: Trübner and Co. – Reprint (1971), New Delhi: Mañjuśrī Publishing House (Bibliotheca Himalayica, Ser. I, Vol. 6).
- Huc, Evariste-Régis – Gabet, Joseph (1887; 1971; 2002): *Cesty missionářské, které Mongolskem, Tibetem a říší Čínskou vykonali Huc a Gabet*. Z francouzštiny přeložil K. Jindřich. Praha. – Nové vydání (1971), *Cesta do Lhasy, kterou se svým druhem P. Josephem*

- Gabetem v letech 1884 až 1846 vykonal a podle vzpomínek vypsal P. Evariste-Régis Huc, někdejší misionář v říši Čínské.* Z francouzštiny přeložil Václav Durych. Předmluvu napsal Josef Kolmaš. Praha: Mladá fronta (Klasické cestopisy, 2). – 3. vydání (2002, pouze část o Tibetu) s názvem *Putování Tibetem L. P. 1845–1846.* Z francouzštiny přeložil Václav Durych. Předmluvu napsal Josef Kolmaš. Praha: Nakladatelství Argo.
- Bonvalot, Gabriel (1892): *De Paris au Tonkin à travers le Tibet inconnu.* Paris: Hachette.
- Bonvalot, Gabriel (1892?): *L'Asie inconnue: À travers le Tibet et la Chine.* Paris: Flammarion.
- Das, Sarat Chandra (1902; 1904; 1970): *Journey to Lhasa and Central Tibet.* London. – Reprint (1970), New Delhi: Mañjuśrī Publishing House (Bibliotheca Himalayica, Ser. I, Vol. 1).
- Waddell, Lawrence Austine (1905): *Lhasa and Its Mysteries.* London: J. Murray.
- Kawaguchi, Ekai (1909; 1979): *Three Years in Tibet.* London. – Reedice (1979), Kathmandu (Bibliotheca Himalayica, Ser. I, Vol. 22).
- Hedin, Sven (1910–1913): *Tibet: Výzkumy a dobrodružství v neznámé zemi, I–II.* Praha: J. Otto.
- Hedin, Sven (1911): *Dobrodružná výprava na Lhasu. Jak lidé pouští naložili se zvědy.* Praha: Josef Pelcl.
- Rijnhart, Susie Carson (1921): *Mezi tibetskými mnichy a kočovníky.* Přeložil J. Zeman. Praha.
- David Neel, Alexandra (1925): *Souvenirs d'une Parisienne au Thibet.* Pékin.
- McGovern, William Montgomery (1927): *V přestrojení do Lhasy. Zápisky o skryté výpravě tajemným Tibetem.* Praha.
- Roerich, George N. (1931): *Trails to Inmost Asia.* New Haven.
- David-Néelová, Alexandra (1931; 1996): *O žebrácké holi do Svatého města (Cesta Pařížanky do Lhasy).* Z francouzštiny přeložil H. Jost. Praha. – Nové vydání (1996) s názvem *Zakázanou zemí. Cesta Pařížanky do Lhasy.* Z francouzštiny přeložila Kateřina Sternbergová. Praha: Tichá Byzanc.
- de Filippi, Filippo (1932): *An Account of Tibet. The Travels of Ippolito Desideri of Pistoia, S. J., 1723–1727.* London: Routledge and Sons.
- Mirvald, Karel (1940): *V tajemném Tibetu. Misionářské cesty Huca a Gabeta do Lhasy, hlavního města Tibetu.* Olomouc.
- Cutting, Suydam (1940): *The Fire Ox and Other Years.* New York.
- Hedin, Sven (1943): *Tibet. Objevitelské výpravy.* Přeložila M. Stroffová. Praha: Odeon.
- Schäfer, Ernst (1943): *Geheimnis Tibet. Erster Bericht der Deutschen Tibet-Expedition Ernst Schäfer 1938/1939.* München: F. Bruckmann KG.
- Marquès-Rivière, Jean (1948; 1991): *Ve stínu tibetských klášterů.* Z francouzštiny přeložila D. Malá. – 2. vydání (1991), Brno.
- Petech, Luciano (ed.) (1952–1956): *I missionari italiani nel Tibet e nel Nepal, 7 sv.* Roma: Libreria dello Stato (Il Nuovo Ramusio, 2): – *I cappuccini marchigiani* (Il Nuovo Ramusio 2/1–4, 1952–53); *Notizie storiche del Thibet e memorie de'viaggi e missione ivi fatta dal P. Ippolito Desiderij della Compagnia di Gesu dal medesimo scritte e dedicate 1712–1733* (Il Nuovo Ramusio 2/5–7, 1954–1956).
- Harrer, Heinrich (1953): *Meine Tibet-Bilder.* Seebruck am Chiemsee: Im Heering-Verlag.
- Tucci, Giuseppe (1956; 1987): *To Lhasa and Beyond.* Roma. – Reedice (1987), Ithaca: Snow Lion Publications.
- Winnington, Alan (1957): *Tibet: Record of a Journey.* London. [Ruský překlad Uinnington, Alan (1958): *Tibet: Rasskaz o putěšestvii.* Přeložil V. L. Kon, úvod napsal V. P. Leontjev. Moskva: Izdatělstvo Inostrannoj literatury.]
- Sís, Vladimír – Vaniš, Josef (1958): *Tibet.* Praha: Naše vojsko.
- Sís, Vladimír – Vaniš, Josef (1959): *Země zastaveného času.* Praha: Mladá fronta.
- Blondeau, Anne-Marie (1960): *Les pelerinages tibétains.* In: *Sources Orientales* (Paris), III, s. 199–245.
- Harrer, Heinrich (1970; 1998): *Sedm let v Tibetu. Můj život na dvoře dalajlamy.* Z němčiny přeložil Arnošt Černík. Praha: Olympia. – 2. vydání (1998) s názvem *Sedm let v Tibetu. Můj život na dalajlamově dvoře.* Praha: Nakladatelství Ivo Železný.
- Woodcock, George (1971): *Into Tibet – The Early British Explorers.* London: Faber and Faber.
- Kolmaš, Josef (1973): *Gonbožab Cybikov a jeho tibetský cestopis.* *Nový Orient*, roč. 28, č. 2, s. 59–62.
- Desideri, Ippolito (1976; 2001): *Cesta do Tibetu.* Z italské štiny přeložil Josef Hajný. Předmluvu a vysvětlivky napsal Josef Kolmaš. Praha: Odeon (Živá díla minulosti, 79). – 2. vydání (2001), Praha: Nakladatelství Argo.
- Herrligkoffer, Karl M. (1976): *Mount Everest. Historie dobývání nejvyšší hory světa.* Z němčiny přeložil Gustav Bernau. Praha: Olympia.

- Peissel, Michel (1976): *Tajemný Mustang. Putování neznámou zemí v Himálaji*. Z francouzštiny přeložila E. Pilařová. Praha.
- Han, Suyin (1977): *Lhasa, the Open City. A Journey to Tibet*. London: Jonathan Cape.
- Narciss, Georg Adolf (ed.) (1978): *Im fernem Osten. Forscher und Entdecker in Tibet, China, Japan und Korea. Alte abenteuerliche Reiseberichte 1689–1911*. Tübingen – Basel: Horst Erdmann Verlag.
- Borin, F. (1979): *Le Tibet d'Alexandra David-Neel*. Paris: Plon.
- Kolmaš, Josef (1985): Po stopách objevovatelů Tibetu. *Nový Orient*, roč. 40, č. 10, s. 301–303.
- Cybikov, Gonbožab Cebekovič (1987; 2001): *Cesta k posvátným místům Tibetu. Podle deníků vedených v letech 1899 až 1902*. Z ruštiny přeložil, doslovem a poznámkovým aparátem opatřil Josef Kolmaš. Praha: Nakladatelství Vyšehrad. – 2. vydání (2001), Praha: Nakladatelství Argo.
- Plamínková, Jana (1989): Cesta k Everestu. *Lidé a země*, roč. 38, s. 216–220.
- Maraini, Fosco (1990): *Prima della tempesta. Tibet 1937 e 1948*. Shang-Shung Edizioni, Merigar – Arcidosso, GR.
- Harrer, Heinrich (1991; 1999): *Návrat do Tibetu*. Přeložila Stanislava Hřebíčková. Praha: Panorama. – 2., upravené vydání (1999), Praha: Ivo Železný.
- Tsybikov, Gonbojab Tsebekovitch (1992): *Un pelerin bouddhiste dans les sanctuaires du Tibet*. Traduction du russe de Bernard Kreise. Paris: Editions Peuples du Monde.
- Jan, M. (1993): *Le voyage en Asie central et au Tibet*. Paris: Laffont.
- Thoma, Zdeněk (1996): *Putování k posvátné hoře Kailás*. Pardubice: Nakladatelství Apolo.
- Kolmaš, Josef (1997): Ve šlépějích objevovatelů Tibetu. In: Vaniš, Josef – Sís, Vladimír – Kolmaš, Josef – Kvaerne, Per, *Vzpomínka na Tibet*, s. 7–14. Oslo – Praha: Nakladatelství Práh. [Souběžné anglické vydání (1997): In the Footsteps of the Discoverers of Tibet. In: *Recalling Tibet*. Praha: Nakladatelství Práh, s. 7–15.]
- Uhlig, Helmut (2002): *Tibet. Tajemná země na střeše světa*. Z němčiny přeložila Stanislava Hřebíčková. Odbornou revizi provedl a bibliografii doplnil Josef Kolmaš. Praha: Ivo Železný.

9.2. Práce Athanasia Kirchera

[Podle *Elenchus Librorum a P. Athanasio Kirchero, e Societate Jesu, editorum* v Dodatku na konci knihy *China Illustrata*.]

9.2.1. Práce vydané

1. *Magnesia sive Conclusiones experimentales de effectibus Magnetis*. Heliopoli 1630. in 4.
2. *Gnomonica Catoptrica, sive Horologigraphia reflexa, quò per specula totius Primi Mobilis doctrina, horarumque ductus in interioribus Domus parietibus delineati, radio reflexo demonstrantur*. Avenione 1634. in 4.
3. *Specula Melitensis Encyclica, hoc est, Syntagma novum Instrumentorum Physico-Mathematicorum*. Messanae 1638. in 8.
4. *Prodromus Coptus, in quo tum linguae Coptae, sive Aegyptiaca, quondam Pharaonicae origo, aetas, vicissitudo, inclinatio; tum hieroglyphicae literaturae* *instauratio, novà methodo exhibentur*. Romae 1636. in 4.
5. *Ars Magnetica, quò Magnetis natura, ejusque in omnibus usus explicatur, ac praeterea è viribus Magneticarum Motionum in Elementis, Lapidibus, Plantis, Animalibusque eluscescentium, plurima nova hucusque per varia experimenta recluduntur*. Romae primò in 4. deinde Coloniae. Ultimò iterum Romae pluribus aucta Anno 1654. in folio.
6. *Lingua Aegyptiaca restituta, quò Idiomatis primaevis Aegyptiorum Pharaonici, vetustate temporum paenè collapsi, ex abstrusis Arabum monumentis, instauratio continetur*. Romae 1643. in 4.
7. *Ars Magna Lucis, & Umbrae in II. Tomos divisa, quò Lucis, & Umbrae in Universa Natura Vires effectusque, nova reconditorum speciminum exhibitione, ad varios rerum usus panduntur*. Romae 1646. in folio; quae nunc Amstelodami receditur.

8. & 9. *Musurgia, sive Ars Magna Consoni, & Dissoni, quâ Musicae Theor[et]icae, & Practicae scientia traditur: Consonique & Dissoni vires effectusque mirabiles in Natura, in omni paenè facultate demonstrantur.* Opus in II. Tomos divisum. Romae 1650. in folio.
10. *Obeliscus Pamphilius in foro Agonali (vulgò Piazza Navona) erectus; in quo Veterum Theologia hieroglyphicis involuta symbolis detecta, è tenebris in lucem asseritur.* Romae 1650. in folio.
- Oedipus Aegyptiacus in quatuor Tomos divisus, quorum
11. *Primus dicitur Templum Isiacum, quo ad originis, progressus, durationis Aegyptiacae sapientiae, ac Hieroglyphicae institutionis notitiam portae referantur.* Romae 1652. in folio.
12. *Secundus dicitur Gymnasium Aegyptiacum, quo veterum Haebraeorum, caeterorumque Orientalium recondita sapientia, temporum injuria perditâ, per contextum sacrarum sculpturarum demonstrata instauratur.* Romae 1653. in folio.
13. *Tertius variarum Artium veteribus Aegyptiis usitatarum Classes continet, & sunt Arithmetica, Geometrica, Musica, Astrologia, Mechanica, Alchimia, Magia, Theologia Aegyptia hieroglyphicis exhibita.*
14. *Quartus dicitur Theatrum Hieroglyphicum, quod est Obeliscorum, caeterorumque Hieroglyphicorum monumentorum, quae tum Romae, tum in Aegypto, ac celebrioribus Europae Musaeis adhuc supersunt, interpretatio.* Romae 1654. in folio.
15. *Iter Exstaticum coeleste, sive Mundi Opificium, quo Coeli siderumque tam errantium, quam fixorum natura, vires, proprietates, compositio, & structura sub ficti raptus integumento ad veritatem exponitur.* Romae 1656. in 4. postea à P. Gaspare Schot variis commentationibus illustratum, prostat Norimbergae.
16. *Iter Exstaticum Terrestre, sive Geocosmi Opificium, quò Terrestris Globi structura, arcanarumque in ea partium constitutio, figmento ad veritatem composito exponitur.* Romae 1657. in 4.
17. *Scrutinium Physico-Medicum, sive de Peste, quo ejusdem origo, causae, signa, prognostica, insolentesque in malignantis Naturae effectus, & appropriata remedia demonstrantur.* Romae 1658. in 4.
18. *Diatribae de Crucibus Neapolitanis, quae ibidem tum supra vestes hominum, tum potissimum supra Lini supellectilem, paulò post ultimum Vesuvii incendium comparuerunt.* Romae 1661. in 8.
19. *Polygraphia sive Artificium linguarum, quo cum omnibus totius Mundi Populis & linguis, unusquisque, licet non alia quàm materna lingua instructus correspondere posse demonstratur: cum multis aliis ad Steganographiam Trithemianam pertinentibus arcanis.* Romae 1663. in folio.
20. & 21. *Mundus Subterraneus, in quo universae Naturae Majestas & divitiae, summa rerum varietate exponuntur, abditorumque effectuum causae in totius Naturae ambitu duobus Tomis demonstrantur.* Amstelodami 1664. in folio.
22. *Historia Eustachio-Mariana, qua Vita, Genealogia, & Locus Conversionis S. Eustachii, nec non Ecclesiae tam in Urbe, quam in eodem Conversionis loco, Deiparae, & S. Eustachio à Constantino Magno dedicatae describuntur.* Romae 1665. in 4.
23. *Arithmologia, sive de occultis Numerorum mysteriis, qua origo, antiquitas, & fabrica Numerorum exponitur, eorumque abditae proprietates demonstrantur, & fontes superstitionum hoc tempore currentium aperiuntur, & acriter confutantur.* Romae 1665. in 4.
24. *Obelisci Aegyptiaci praeterito anno intra rudera Minervae effossi Interpretatio hieroglyphica; novâ methodo tradita.* Romae 1666. in folio.
25. *China monumentis quâ sacris, quâ profanis, nec non de admirandis Artis & Naturae in triplici ejus regno spectaculis, aliarumque rerum memorabilium tum de China, tum de Tartaria, vicinaque India enarrationibus illustrata.* Opus ob incognitarum hucusque rerum novitatem, rarum, & curiosum. Amstelodami 1667. in folio.

9.2.2. Práce do tisku po roce 1667 zadané či připravované

26. *Ars Combinatoria sive Ars magna sciendi; qua Ars Lulliana restituitur, & ad omnes Artes & scientias facili methodo addiscendas, nec non de quocumque argumento proposito, discurrendi porta aperitur.* Amstelodami. II Tomi in folio.
27. *Ars Analogica, quae de quovis proposito themate, per rerum naturalium analogismos sive symbolicos conceptus, tum expeditè scribendi, tum amplè dicendi materia subministratur.* Amstelodami in folio.
28. *Iter Hetruscum, quo Hetruriae tum priscae, tum tempore Reip. Rom. tum posterae, origo, situs, natura, politica, Catastrophae, monumenta sacro-profana, nec non Naturae admiranda, triplici ratiocinio, Politico-Physico-Geographico describuntur & explanantur.* Amstelodami in folio.

29. *Latium Priscum, quo ejus origo, situs, Natura, urbes, montes, lacus, monumenta veterum, aequo cum praecedenti passu curiosè describuntur.* Amstelodami in folio.
30. *Splendor Domus Joanniae, quae est una ex perillustribus & antiquissimis Hispaniae familiis.*
31. *Geometria practicà combinata, in usum Principum elaborata.*
32. *Arca Noë, una cum Turri Babylonica; qua Architectura utriusque exponitur, prior in 3. libros distinguitur, & res ante diluvium, in diluvio, & post diluvium peractas curiosis quaestionibus exponit.*
33. *Ars Veterum Aegyptiorum hieroglyphica, qua Sacerdotum priscorum in Obeliscorum, simulacrorum, aliorumque monumentorum hieroglyphicis symbolis, disponendis, ordinandis, & singula cum singulis combinandis, ratio, modus & methodus, à nemine, quod sciam, hucusque tentato artificio verè & genuinè exponitur, & Hieroglyphica sapientia restituta, jure dici potest.*

9.3. Práce k Athanasiu Kircherovi

- (1684) *Fasciculus epistolarum ADM. R. P. Athanasii Kircheri Soc. Jesu, viri in mathematicis et variorum idiomatum scientiis celebratissimi, complectentium materias philosophico-mathematico-medicas.* Roma. 100 pp., octavo.
- Pfaff, Léonard (1831): *Vita Athanasii Kircheri, Giesani, insignis sui temporis philosophi et mathematici et orientalium linguarum peritissimi.* Fulda. 39 pp., octavo.
- „T. M.“ (překladatel) (1847): *Notice sur la vie du P. Athanase Kircher de la Compagnie de Jésus, écrit par lui-même et traduite pour la première fois en Français.* VII + 89 s., octavo.
- Rosenkranz, G. J. (1852): *Aus dem Leben des Jesuiten Athanasius Kircher, 1602–1680. Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Alterthumskunde (von Westfalen) XIII, s. 11–58.*
- Behlau, A. (1874): *P. Athanasius Kircher. Lebensskizze.* Heiligenstadt.
- Brischar, Ch. (1877): *Le P. Athanase Kircher, étude biographique.* *Katolische Studien* V.
- Sommervogel, Carlos (1893, 1932): *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus.* Vol. IV. (1893), Bruxelles – Paris, sl. 1046–1077, položky 1–38 (*China Illustrata* je položka 24 na sl. 1063–1064). – *Doplňky*, sv. XI. (1932), Paris, sl. 1762, položky 1–11.
- Marestaing, P. (1908): *Un Egyptologue du XVII Siècle. Le Père Kircher. Recueil de travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes et assyriennes XXX.* Paris.
- Reilly, Conor (1974): *Athanasius Kircher S. J., Master of a Hundred Arts, 1602–1680.* Edizioni del Mondo. Wiesbaden – Rom (Studia Kircheriana, Band I).
- Fletscher, John (ed.) (1988): *Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum gelehrten Europa seiner Zeit.* Wiesbaden: Harrassowitz (Wolfenbüttler Arbeiten zur Barockforschung, Bd. 17).
- Vojtěchovský, Miloš (1993): *Mistr zrcadel a ozvěn. Lidové noviny*, 5. 8. 1993. 1 portrét.

9.4. Práce k *China Illustrata*

- (1667) Athanasii Kircheri, e Soc. Jesu, *China Monumentis, qua Sacris qua Profanis, Nec non variis Naturae & Artis Spectaculis, Aliarumque rerum memorabilium Argumentis illustrata*. Auspiciis Leopoldi Primi, Roman. Imper. Semper Augusti, Munificentissimi Meaenatis. Amstelodami, Apud Ioannem Iansonium a Waesberge et Viduam Elizei Weyerstraet. Anno MD.C.LXVII. 237 pp. (na konci: Juxta exemplar Romae, typis Varesii).
- Týž titul (1667). Antwerpiae, apud Jacobum a Meurs. Anno M.DC.LXVII. XIV+246 pp.
- Týž titul (reprint 1979). Kathmandu: Ratna Pustak Bhandar (Bibliotheca Himalayica, Ser. I, Vol. 24)].
- van China, Tooneel (1668): *Door veel, Zo Geestelijke als Werreltlijke, Geheugteeken, Verscheide Vertoningen van de Natuur en Kunst, en Blijken van veel andere Gedenkwaardige dingen, geopent en verheerlykt. Nieuwelijks door d'E. Vader Athanasius Kircherus, Priester der Societeit Jesu, in 't Latyn beschreven, et Van J. H. la Glazemaker vertaalt. Met een groot getal von Kunstige Kopere Platen verciert*. T'Amsterdam, by Johannes Janssonius van Waesberge en de Wed^e. Wijlen Elizeus Weyerstraet. In 't Jaar MDCLXVIII. 286 pp.
- Dalquié, F. S. (1670): *La Chine d'Athanasie Kirchere De la Compagnie de Jésus, illustré De plusieurs Monuments Tant Sacrés que Profanes, Et de quantité de Recherches de la Nature et de l'Art. A Quoy on a adjousté de nouveau les questions curieuses que le Serenissime Grand Duc de Toscane a fait depuis peu au P. Jean Grubere touchant ce grand Empire. Avec un Dictionnaire Chinois et François, lequel est très-rare, et qui n'a pas encores paru au jour*. Traduit par F. S. Dalquié. A Amsterdam, Ches Jean Janssons à Waesberge, et les Héritiers d'Elizée Weyerstraet. 367 pp.
- (1672) *Monumenti sinici, quod anno Dom. 1625 terris in ipsa China erutum, seculo vero octavo sinice, ac partim syriace in saxo prescriptum esse videtur, lectio, versio, translatio*. P. Athanasius Kircherus edidit tonos addidit Andreas Mullerus Greiffenhagenus. Berolini, in 4.
- Anzi, Aurelio degli (1691–1692): *Il Genio Vagante Bibliotheca curiosa di cento, e piu Relazioni di viaggi stranieri de'nostri tempi*. III. Parma.
- Carlieri, Jacopo (1697): *Notizie varie dell'Impero della China*. Firenze.
- Vertue, Georg (1759): *A Description of the Works of Wenceslaus Hollar with Some Account of His Life*. London: For William Bathoe.
- Yule, Henry (1866): *Cathay and the Way Thither*. Vol. 1. London.
- Hedin, Sven (1909–1913): *Southern Tibet*. Vol. III. Stockholm.
- Graesse, Jean George Théodore (1922): *Trésor de livres rares et précieux ou Nouveau dictionnaire bibliographique*. Tome quatrième. K–N. Berlin: Josef Altmann.
- Parthey, Gustav (1963): *Wenzel Hollar. Beschreibendes Verzeichniss seiner Kupferstiche*. Reprint. Amsterdam: Meridian Publishing Co.
- Denkstein, Vladimír (1978): *Václav Hollar. Kresby*. Praha: Odeon.
- Walravens, Helmut (1987): *China Illustrata. Das europäische Chinaverständnis im Spiegel des 16. bis 18. Jahrhunderts*. Weiheim.
- Dogget, Rachel – Biggs, Julie L. – Brobeck, Carol (1996): *Impressions of Wenceslaus Hollar*. Washington: Folger Shakespeare Library (Katalog výstavy).
- Sheng Qing (2003): Yi De-guo Ye-su-hui jiao-shi Qi-er-xue (Athanasius Kircher) dui Zhong-guo zhi bao-dao lai tan-tao shi-qi – shi-ba shi-ji dong-xi jiao-liu xia zhi zi-ran-guan [The Philosophy of Nature in Cultural Exchange between East and West in the 17th and 18th Centuries]. Referát přednesený čínsky na mezinárodní konferenci „Fascination and Understanding: The Spirit of the Occident and the Spirit of China in Reciprocity“. Smolenice Castle (Slovakia), 21–25 February 2003.

Roman Wenzel, *(Mužský) Ádibuddha Samantabhadra se svou (ženskou) Pradžňou Samantabhadrí v sexuálním spojení*, 1999–2003, z cyklu *Sexeso*, keramika, technologie *raku*, kompozice deseti reliéfních destiček s erotickými motivy, rozměry každé destičky 12,5x12,5x2,1 cm.

Roman Wenzel: „Inspirováno tibetskými tisky z dřevěného bloku a texty Josefa Kolmaše. Nejvyšší buddha Samantabhadra (tibetsky *Küntuzangpo*), ve vadžrajánovém buddhismu chápaný jako ‚prabuddha‘ (ádibuddha), je zde zobrazen ve spojení se svou božskou družkou Samantabhadrí (tibetsky *Küntuzangmo*).“

Dílo vytvořené pro projekt knihy a výstavy: *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy.*

10. Výkladový rejstřík důležitějších jmen a pojmů

Ágra (Agra) na řece Jamuně v severní Indii, sídelní město mughalských panovníků. V době pobytu Johannese Gruebera (*viz*) a Alberta d'Orvilla (*viz*) byl na trůně slavný Aurangzéb (1658–1707). Ve městě se nachází proslulé mauzoleum Tádžmahal („Koruna paláců“).

Andrade Antonio de (1580–1634), portugalský jezuita. Spolu s bratrem laikem Manoelem Marquesem založil v roce 1625 v Cabrangu v oblasti Guge v západním Tibetu misijní stanici. De Andrade je autorem první evropské autentické zprávy o Tibetu *Novo Descobrimento do Gram Cathayo, ou Reynos de Tibet* (Lisabon 1626).

Aufschneider Peter (1899–1973), rakouský alpinista a cestovatel, Harrerův (*viz*) společník při jejich sedmiletém putování a pobytu v Tibetu v letech 1944–1951.

Avalókitéšvara, tibetské božstvo, nejčastěji zobrazované v jedenáctiruké či jedenáctiobličejové podobě. Bódhisattva (*viz*) Avalókitéšvara, tibetsky Čänräzig („Zřící ostrým zrakem“) je patron Tibetu, převtělující se do dávných tibetských králů a později do dalajlamů (*viz*).

Baddana, *viz* Pátan.

Barantola, též Barantula, mongolský název Lhasy (*viz*).

Battana, *viz* Patna.

belgian, podle Kirchera (*viz*) „tartarský“, tj. mongolský, název pro poušť, táhnoucí se severně od Tibetské náhorní plošiny a sahající až do oblasti jižního Sín-ťiang. Etymologie slova zůstává nejasná. Svým významem odpovídá obecnému čínskému termínu pro poušť – ša-mo (u Kirchera Samo).

Benares, *viz* Váránasí.

Bengálské království při Ganze (Regnum Bengalae ad Gangem), území při dolním toku řeky Gangy valící se Bengálskou pánví bylo ve své západní části zvané „Bengálskem při Ganze“ (zhruba dnešní indický svazový stát Západní Bengálsko).

Bibech, tak u Mandevilla v českém překladu Vavřince z Březové (*viz*) nazýván Tibet.

Bietala, *viz* Potála.

bódhisattva, tibetsky *čhangčhub-sempa*, ideál mahájánského světce, který se vzdává možnosti dosáhnout buddhovství, aby mohl pomáhat jiným na jejich cestě k vysvobození z koloběhu opakovaných znovuzrození.

Bolor (či Bellor Marka Pola), dnešní území Belor severně od Kašmíru, zasahující do Pamíru a pohoří Karakoram. Tuto lokalitu zmiňuje již čínský cestovatel Süan-cang v 7. století pod názvem Po-luo-luo (*Zápis-ky o západních krajinách za Velkých Tchangů*. Praha: Academia, 2002, Kniha III, kap. 39).

bön, původní náboženství Tibeťanů před přijetím buddhismu (*viz*), bönismus. V Tibetu dosud rozšířen.

Bourgoigne Jean de (údajně 1300–1372), s krycím jménem „Jean de Mandeville“ nebo (latinsky) „Johannes de Montevilla“, údajný rytíř ze St. Albans, autor smyšleného *Cestopisu tzv. Mandevilla* (po roce 1356).

z Březové Vařinec, *viz* Vavřinec z Březové.

buddha, doslova „osvícená či duchovně probuzená bytost“. Bytost dosáhnuvší stavu buddhovství, spočívající již v nirváně a vysvobozená z koloběhu reinkarnací.

Buddha, duchovní titul Inda Siddhárthy Gautamy (asi 564/3–484/3 př. n. l.), zakladatele buddhismu.

Znám převážně jako Buddha Gautama či Buddha Šákjamuni („Mudrc z rodu Šákjů“).

buddhismus, náboženské a filozofické učení, jehož zakladatelem byl indický princ Siddhártha Gautama, později zvaný Buddha (přibližně 564/3–484/3 př. n. l.) (viz). Kolem počátku našeho letopočtu se z Indie přes Střední Asii šířil do Číny a postupně na celý Dálný východ, kde zásadním způsobem ovlivnil další vývoj životní filozofie a kultury.

Buth (Buth), zde se nabízí dvojí výklad: 1. slovo je odvozené z perského *but* (bůžek), nebo sanskrtského *bhúta* (duch); 2. podle textu pod obrázkem XIV „Podoba démonického chlapce, zvaného *buth* ...“ ve spisu *China Illustrata* (viz) Athanasia Kirchera (viz) je pravděpodobnější etymologická souvislost s tibetským slovem *bu* („syn, chlapec“).

Cabrang, též Tsaparang či Chaparang, lokalita v západotibetské oblasti Guge, kde de Andrade (viz) v roce 1625 založil první krátkodobou misijní stanici.

Cadmendu, viz Káthmándú.

Cain, Co in, viz Kham.

Caracathai, viz Karakathaj.

Catampor, viz Kánpur.

Cathai, viz Kathaj.

Caucasei montes, viz Kavkazské hory.

Cuthi, viz Kutí.

Cybičkov Gonbožab Cebekovič (duben 1873–20. 9. 1930), burjatský etnograf, jazykovědec a cestovatel. V letech 1899–1902 podnikl výzkumnou cestu do Tibetu, kde mimo jiné navštívil kláštery Kumbum a Labrang v Amdu, Gandän, Däpung a Sera v okolí Lhasy, Tašilhünpo v Zadním Tibetu a Samjä v Předním Tibetu. Jeho cestopis *Buddist-palomník u svjatých Tibeta* (Petrograd 1919) vyšel v českém překladu Josefa Kolmaše, *Cesta k posvátným místům Tibetu* (Praha: Vyšehrad, 1987; Praha: Argo, 2001).

čhörten, původně schrána obětních darů, přeneseně pak schrána tělesných ostatků, hrobka, relikviář. Zpravidla zděná stavba v půdorysu čtvercová, přecházející v kupoli a zakončená emblémy Slunce a Měsíce. V Indii nazývána *stúpa*, v Číně *tcha*, v Mongolsku *suburgan*.

Dajan-chan, mongolský vládce Tibetu v letech 1655 až 1668.

dalajlama, mongolsko (*dalaj*, „oceán“)-tibetský (*lama*, „nejvyšší“) titul čelného představitele školy Gelugpa (viz), duchovní a světská hlava Tibetu, s tradičním sídlem ve Lhasě. Dalajlamové jsou považováni za pozemské převtělence bódhisattvy Avalókitéšvary (viz).

dalajlama čtrnáctý, viz Tändzin Gjamccho.

depa (deva), tibetské slovo (*sde-pa*) s významem administrátor, guvernér, správce (například okresu apod.).

Desideri Ippolito (20. 12. 1684–13. 4. 1733), italský jezuita, první evropský tibetolog. V Tibetu pobýval celkem šest let (1716–1721). Je autorem čtyřsvazkového cestopisného díla o Tibetu a jeho náboženství (česky *Cesta do Tibetu*. Praha: Vyšehrad, 1976; Praha: Argo, 2001).

deva, viz depa.

devítka, tibetsky *gu* (psáno *dgu*), jako nejvyšší jednomístné číslo vyjadřuje u Tibetanů představu něčeho svrchovaného (vše-, nej-) apod.

Dharamsala, město v severozápadním indickém státě Himáčalpradéš, kde má své dočasné sídlo exilová tibetská vláda a 14. dalajlama (viz Tändzin Gjamccho).

Diestel Bernhard (čínským jménem Su Na-te, 1623 až 1660), německý jezuita, Grueberův (viz) společník na jeho cestě do Číny v letech 1656–1658. Zemřel v Ťi-nanu.

Džókhang, doslova „Dům Páně“, hlavní buddhistická svatyně ve Lhasě (viz) se sochou Buddhy (viz), přinesenou z Číny princeznou Wen-čcheng (viz).

Džúngar, příslušník západomongolského kmene na území historického Čínského Turkestánu.

eidólomanía (řecky), idolatrie, modlářství.

Gabet Joseph (1808–1853), francouzský lazarista, Hucův (viz) společník na cestě do Lhasy (viz) v letech 1844–1846. Zemřel v Rio de Janeiro 3. 3. 1853.

Gelugpa (*Dge-lugs-pa*), doslova „tradice ctnostné řehole“, škola tibetského buddhismu (viz) založená v 15. století reformátorem Congkchapou (1357–1419).

gjalčchän, „praporec vítězství“, jeden z osmera symbolů štěstí (*taši taggjä*) v Tibetu.

grál, v keltských a středověkých pověstech kalich, s nímž Ježíš Kristus slavil Poslední večeři Páně. Podle legendy je strážěn skupinou rytířů svatého grálu na skrytém hradě Montsalvat (Mons salvationis).

Grueber Johannes (čínským jménem Paj Naj-sin, 28. 10. 1623–30. 9. 1680), rakouský jezuita. Spolu s Belgičanem Albertem d'Orville (viz) jako první Evropané navštívili v roce 1661 Lhasu (viz). Grueber je autorem cenných etnografických a antropologických zpráv o Tibetu a Tibetanech včetně příslušných vyobrazení v díle *China Illustrata* (viz) Athanasia Kirchera (viz).

gudder, z mongolského *chuder*, „pížmo“.

Guge, oblast při horním Satladži v západním Tibetu, kde leží Cabrang (viz), místo první katolické misijní stanice v Tibetu.

Hadramaut, území na jihu Arabského poloostrova, součást Jemenské republiky.

han, viz chan, chán.

Harrer Heinrich (1912), rakouský alpinista, cestovatel a spisovatel. Spolu s Aufschnaiterem (viz) v letech 1944–1951 putovali a pobývali v Tibetu. Autor *Sedmi let v Tibetu* (Praha: Olympia, 1970) a *Návratu do Tibetu* (Praha: Panorama, 1991).

Hedonda, viz Hitaura.

Hitaura (Hedonda), osada (dnes v okrese Makwanpur) Marangského království (Regnum Marangae), náležejícího k Tibetu.

Hoang, viz Žlutá řeka.

Huc Evariste-Régis (1. 6. 1813–25. 3. 1860), francouzský lazaristický misionář v Číně, který spolu s Josephem Gabetem (viz) uskutečnil v letech 1844–1846 dobrodružnou cestu do Lhasy (viz). Svě zážitky uložil do cenného cestopisu *Cesta do Lhasy* (Praha 1887; Praha: Mladá fronta, 1971). Nově jako *Putování Tibetem, L. P. 1845–1846* (Praha: Argo, 2002).

chan (han), z čínského *kuan*, titul mongolských vládců jednotlivých ulusů (údelů). Jako všemongolský vládce nazýván chán (chahan či chagan).

Chánbalig, odvozeno z turkického Chánbaliq, „město chánovo“ (dnešní Peking), od roku 1264 hlavní sídlo chána Chubilaje (viz).

China Illustrata, „Čína v obrazech“, monumentální spis Athanasia Kirchera (viz) – kompilace tehdy známých a dosažitelných informací o Číně. Dílo vyšlo v Amsterdamu v roce 1667 (moderní reprint, Káthmándú 1979).

Chubilaj, dříve někdy Kublaj (1215–1294), všemongolský velkochán, zakladatel a první císař mongolské dynastie Jüan v Číně (1271–1368).

Jan, kněz (Presbyter Joannes), k polovině 12. století se v západní Evropě zrodila legenda o mocném křesťanském vládcovi knězi Janovi, která měla v následujících stoletích silný vliv na organizování jak křížových výprav do Svaté země, tak misijních poselstev do střední a východní Asie. Říše kněze Jana byla zprvu umístována do střední Asie a Tibetu, později do Indie a nakonec do Etiopie (tak ho například Portugalci ztotožňovali s Negusem Claudiem, etiopským císařem).

Junnam, viz Jün-nan.

Jün-nan (Junnam), čínská provincie.

Kalmak, **Kalmuk**, viz Kalmyk.

Kalmyk (Kalmak, Kalmuk), planiny severovýchodního Tibetu (Amdo, dnešní čínská provincie Čchingchaj) a její převážně mongolské a tibetské obyvatelstvo – Kalmyci. V pozdějších dobách byli Kalmyci z Číny vytlačeni a část se jich usadila v Povolží.

Kánpur (Catampor), město ležící na Ganze při cestě mezi Iláhábádem a Dillí, dnes je jedním z největších měst a průmyslových středisek indického svazového státu Uttarpraděš.

Karakathaj (Caracathai, Nigra Cataja), krátkodobá domorodá říše Si Liao (Západní Liao, 1125–1212) v západní Číně, založená Kitany.

Karakorum, původní hlavní Čingischánovo tábořiště při řece Orchon v centrálním Mongolsku. Později zde jeho nástupce Ögödaj vystavěl sídelní město mongolských velkochánů.

Kasan, též Cassan apod., pravděpodobně z arabské podoby Kindžan čínského Ťing-čao, jak se v mongolské době nazýval Si-an, hlavní město provincie Šen-si. Jiný výklad ztotožňuje Kasan s čínskou provincií S'-čchuan.

Kathaj (Cathai), pod tímto názvem byla severní Čína známa u obyvatel střední Asie a ve středověku také v Evropě. Název je odvozen od národa Kitanů, kteří měli v severozápadní Číně vlastní stát Liao (937–980). Slovo se zachovalo v ruském názvu Číny – Kitaj.

Káthmándú (Cadmendu), hlavní město Nepálského království, v době Grueberově (viz) se nacházející pod vládou příslušníků rádzpútského rodu Mallů.

Kavkazské hory (Causasei montes), slovem Kavkaz (Caucasus) se od antických dob označoval pás vysokých hor, o kterém se předpokládalo, že se táhne napříč Asií od západu na východ. Toto horstvo se u řeckého geografa Klaudia Ptolemaia (asi 90–160) nazývá buďto Paroparnasus, nebo Paropanisus. Kircher (viz) je uvádí ve tvaru Parapanesus.

Kham (Co in, Cain), historický východní Tibet, pozdější čínská provincie Si-kchang. Po jejím zrušení se západní část Khamu stala součástí dnešní Tibetské autonomní oblasti a východní připadla k čínské provincii S'-čchuan.

Kircher Athanasius (čínské jméno Qi-er-xue / Čchi-er-süe, 2. 5. 1602–30. 10. / 27. 11. 1680), německý jezuita, polyhistor, autor a editor desítek knih, mimo jiné též knihy *China Illustrata* (viz).

Komenský Jan Amos (1502–1670), moravský humanista, autor četných spisů didaktických, pro které se mu dostalo přívzviska „magister gentium“.

Kuang-si (Quamsi), čínská provincie.

Kuti (Cuthi), pohraniční tibetsko-nepálské město, nazývané tibetsky Ňalam (na mapách též Nilam). Přechodu Languru a pobytu v Kuti věnuje Ippolito Desideri (viz) celou první kapitolu 4. knihy (Desideri 2001, s. 287–290).

Ladak, území ve východním výběžku indického státu Džammú a Kašmír, nejzápadnější výspa tibetské civilizace.

lama, doslova „nejvyšší“, označení duchovního učitele, gurua. V tibetském buddhismu nejvyšší mnišská hodnost.

Langur, jakožto označení nejvyššího horstva světa je uvedli do evropské kartografie misionáři a cestovatelé Johannes Grueber (*viz*) a Albert d'Orville (*viz*). Jde o nepálské slovo s obecným významem „hora“, jíž je v daném kontextu relace obou cestovatelů třeba rozumět horu a průsmyk Thung-la (5 899 m) na trase mezi Dingri v jižním Tibetu a Kuti v severním Nepálu.

Lassa, *viz* Lhasa.

Lhasa (Lassa), „Místo bohů“, hlavní město Tibetu, tradiční sídlo tibetské vlády a dalajlamů (*viz*).

Lo Abassi, z turkicko-mongolského ulug baqši, buddhistický mnich, též s významem „náboženský vůdce“. U Odorika de Pordenone (*viz*) prý název „papeže v jejich (tj. tibetské) řeči“. Pod tímto názvem ovšem nelze rozumět dalajlamu (*viz*), neboť tato instituce je mnohem pozdějšího data.

Lob (Lop), východní výběžky Tarimské pánve v Čínském Turkestánu při úpatí horstva Altyntagh. Název přežívá v pojmenování jezera a lokality Lobnúr.

Lukhang, doslova „Dračí dům“, chrámek za Potálou (*viz*) zasvěcený nágům (*viz*).

Mandeville Jean de, *viz* Bourgoigne, Jean de.

Mangu, čínsky Man-c' („Barbaři“), pojmenování Číny jižně od Dlouhé řeky Jang-c'-ťiang.

Manipe, Menipe, *viz* O Manipe mi hum.

Maňdžuří, tibetsky Džampal, buddhistické božstvo, bódhisattva (*viz*), pokládaný za ztělesnění nejvyšší moudrosti.

Marangské království (Regnum Maranga), království, jež náleželo k Tibetu.

Marco Polo (Marcus Paulus, 1254–1324), italský obchodník a cestovatel, nejvýznamnější evropský středověký cestovatel. Autor slavného cestopisu *Milión* (do češtiny přeložen poprvé kolem roku 1400).

Marpori, doslova „Červený kopec“, horský výběžek v severozápadním předměstí Lhasy (*viz*), na kterém stála tvrz krále Songcän Gampa (*viz*) a od 17. století se na něm nachází dalajlamovský palác Potála (*viz*).

Mogor, *viz* Mughal.

Mótiharí (Mutgari), první město Mughalské říše (Regnum Mogoricum) (*viz* Mughal), dnes v indickém svazovém státu Bihár.

Mughal (Mogor), indická Mughalská říše pod vládou Velkých Mughalů, potomků Čingischánových a Tímúrových (1526–1859).

Mundus subterraneus, *in quo universae Naturae Majestas et divitiae, summa rerum varietate exponuntur, abditorumque effectuum causae in totius Naturae ambitu duobus Tomis demonstrantur*. Amsterdam 1664. Dvoudílné Kircherovo (*viz*) dílo, ve kterém syntetizuje „podzemní svět“ na základě osobních poznatků ze sopky Etny, do jejíhož kráteru se krátce po jejím výbuchu nechal spustit.

Mutgarí, *viz* Mótiharí.

nága (mužský rod), **nágini** (ženský rod), mytologické bytosti s lidskou hlavou a hadím či dračím tělem, žijící ve vodních tůních.

Necbal, *viz* Nepál.

Nepál (Necbal), království v podhůří středního Himalaje s hlavním městem Káthmándú (*viz*).

Nesti (Nesti), též Listi, vzdálené asi pět dnů cesty z Kuti směrem do nepálského vnitrozemí.

Ngawang Lozang Gjamccho (1617–1682), 5. dalajlama, v Tibetu všeobecně zvaný „Velký Pátý“ (Ngapa čhenpo). Ten se s pomocí „mongolského krále“ Gušri-chana stal vedle duchovní také světskou hlavou Tibetu. Za jeho doby byla zahájena stavba pozdějšího dalajlamovského sídla Potály (*viz*).

Novo Descobrimento do Gram Cathayo, ou Reynos de Tibet (Lisabon 1626), první autentická zpráva o Tibetu, jejímž autorem je Antonio de Andrade (*viz*).

O Manipe mi hum, tibetská modlitba; první zmínku o této nejznámější modlitbičce tibetských buddhistů *Óm, mani padmé, húm* (v tibetské výslovnosti *Óm, mani päme, húm*) ve zkomoleném tvaru a překladu zaznamenal již Vilém Rubruk v roce 1253 při návštěvě chrámu v Karakorumu, a sice jako *On man baccam*, tj. „Ó bože, ty víš“. Antonio de Andrade (*viz*) zmiňuje tuto invokaci (mantru) v dopise řádovému generálu Mutiu Vitelleschimu z 15. srpna 1626, a to ve formě *Om mani patmeonri*, aniž by ovšem byl schopen podat její uspokojivý výklad (podle něho prý znamená tolik co „Senhor, perdoame meus peccados“ čili „Pane, odpusť mi mé hříchy“). U Gruebera (*viz*) v Kircherově podání má podobu *O Manipe mi hum*, což autor překládá jako „Manipe salva nos“ čili „Manipe, spas nás“. – Jak tedy správně interpretovat tuto mantru? S výjimkou slov *mani* („perla, skvost, klenot“) a *padma* („lotos“) jsou obě zbývající slabiky *óm* a *húm* bez plného významu a mají nanejvýš význam mystický. U slov *mani* a *padma* můžeme rozlišovat v podstatě

dva různé výklady podle toho, jak se chápe koncovka *-e* ve slově *padme*, zda jako koncovka sanskrtského lokativu mužského rodu, nebo jako koncovka vokativu ženského rodu. V prvním případě se překládá „Óm, Klenote v lotosu, húm!“; přičemž „Klenotem v lotosu“ se nejčastěji rozumí sám Buddha (*viz*). V druhém případě se překládá „Óm, Skvostný lotose, húm!“; přičemž vokativem „Skvostný lotose!“ se rozumí Manipadma (doslova „Skvost-lotos“ či „Klenot-lotos“), jinak též Padmapáni (doslova „S lotosem v ruce“), což jsou metaforická označení mystické družky bódhisattvy (*viz*) Avalókitéšvary (*viz*). Podle tohoto výkladu by tedy šlo o invokaci bohyně Vysvoboditelky Dolmy (sanskrtsky Tára), duchovní družky a ženského protějšku Avalókitéšvarova, a vzhledem k jejich mystickému spojení a jednotě vlastně i o invokaci samotného Avalókitéšvary, jenž je hlavním božstvem a přímlyvcem Tibetu. **Orville** Albert d' (čínským jménem Wu Er-tuo, 12. / 20. 8. 1621–8. 4. 1662), belgický jezuita, Grueberův (*viz*) společník na cestě do Lhasy (1661). Zemřel v Ágře (*viz*).

pančhenlama, titul druhého nejvyššího představitele školy Gelugpa (*viz*) se sídlem v Tašilhünpu poblíž Žikace. Pokládán za pozemské převtělení buddhy Amitábhy.

Parapanesus (Parapanisus), *viz* Kavkazské hory.

Pátan (Baddan), jedno ze tří tradičních sídelních měst Nepálského království (Regnum Necbal), ležící v Káthmánské kotlině v okrese Lalitpur v těsné blízkosti hlavního města Káthmándú (*viz*).

Patna (Battana), významné město Království Bengálského při Ganze (Regnum Bengalae ad Gangem). Dnes hlavní město indického svazového státu Bihár.

Peckin, Pekin, Pequin, *viz* Peking.

Peking (Peckin, Pekin, Pequin), v době Grueberově (*viz*) hlavní město Mandžuské říše Čching, dnešní hlavní město Čínské lidové republiky.

Penna di Billi Francesco Orazio della (1680–1745), italský kapucín působící v Tibetu šestnáct let. Je autorem prvního (rukopisného) tibetsko-latinského slovníku z roku 1723. Jeho spolubratr, lingvista Cassiano Belligatti da Macerata (1708–1791), je zase autorem dílka *Alphabetum Tangutanum sive Tibetanum* (Řím 1773). Na základě informací získaných od obou těchto misionářů sestavil italský augustinián Antonio Agostino Giorgi (1711–1797) své proslulé *Alphabetum Tibetanum missionum apostolicarum commodo editum* (Řím 1759 a 1762), pojednávající vedle tibetské abecedy, gramatiky s četnými ukázkami textů v původním

písmu také o tibetském buddhismu, jakož i o politických poměrech v zemi.

pižmo neboli mošus, silně páchnoucí výměšek pižmového váčku v zadní části břicha bezrohého asijského přežvýkavce kabara pižmového (*Moschus moschiferus*), užívaný ve voňavkářství.

Polo Marco, *viz* Marco Polo.

polykefálois (řecky), mnohohlavá božstva.

Pordenone Odorico de, též Oldřich, Čech z Furlánska (1286–1331), italský františkán, po otci českého původu. V letech 1316–1330 vykonal jako papežský legát velkou cestu do Číny a zpět. Ve svém cestopise (česky *Popis východních krajů světa*. Praha: Lidová demokracie, 1962; Praha: Kvasnička & Hampl, 1998) popisuje Tibet, který však osobně nenavštívil.

Potála (Bietala), dalajlamovský palác na kopci Marpori („Červený kopec“) v severozápadním předměstí Lhasy (*viz*), tradiční sídlo tibetských dalajlamů (*viz*), postavené v místech dávné tvrže prvních tibetských králů v 7. století. Grueber (*viz*) viděl a nakreslil pozdější slavnou Potálu ještě v jejích začátcích. Jeho ilustrace v překreslení Václava Hollara (*viz* oddíl 1, obr. 3) byla téměř 250 let jediným známým vyobrazením tohoto architektonického skvostu.

Pratap Malla (1641–1674), nepálský král, jeho sídelním městem bylo Káthmándú (*viz*).

Ptolemaios Klaudios Ptolemaios (asi 90–160), řecký astronom, geograf, matematik, fyzik.

Quamsi, *viz* Kuang-si.

Radoc, *viz* Ruthog.

Roth Heinrich (Henry) (1620–1668), bavorský jezuita, Grueberův (*viz*) společník na jeho zpáteční cestě z Indie do Evropy (1662–1664) i na jeho opakovaném, leč neúspěšném pokusu o návrat do Číny v roce 1664. Zemřel 20. 6. 1668 v Ágře (*viz*).

Ruthog (Radoc), v nejzápadnější části Tibetu, kde se krátce po zániku jezuitské misie v Cabrangu (*viz*) načas uchýtilo křesťanství.

sambelotti, pravděpodobně brokát. Podle Zanichelliho slovníku (Milano 1995) představuje toto slovo zkomoleninu z nějakého příslušného jazyka (informace italianisty dr. Josefa Hajného).

samo, *viz* ša-mo.

Sárospatak (Blatný Potok), město v severovýchodním Maďarsku, místo Grueberova (*viz*) skonu a posledního odpočinku.

Schall von Bell Johann Adam (čínským jménem Tchang Žo-wang, 1592–1666), německý jezuita, čelný představitel katolických misí v Číně. Jako astronom

zřídil v Pekingu hvězdárnu, na níž po jistý čas pracoval i Johannes Grueber (*viz*).

Si-an (Siganfu), dnešní hlavní město čínské provincie Šen-si, někdejší starobylé císařské město Čchang-an.

Siganfu, *viz* Si-an.

Siningfu, *viz* Si-ning-fu.

Si-ning-fu (Siningfu), Si-ning (dnešní hlavní město provincie Čching-chaj), město, o němž Athanasius Kircher (*viz*) mylně soudil, že leží při Čínské zdi. Ve skutečnosti je od zbytků Čínské zdi v této části země značně vzdáleno. Bylo však ještě donedávna obehnané čtvercovými hradbami o rozměrech 4000x2000 stop.

Sís Vladimír (7. 7. 1925–7. 9. 2001), český filmový tvůrce, spisovatel. Spolu s kameramanem Josefem Vaníšem (*viz*) v roce 1954–1955 uskutečnili po nově budované Sikchangsko (dnes Sčchuansko)-tibetské silnici cestu do Tibetu a jako první Češi navštívili Lhasu (1954). Své poznatky z cesty uložili do řady článků a knih (například *Der Weg nach Lhasa*, 1956; *Země zastaveného času*, 1959 ad.) a zejména pak je ztvárnili v celovečerním filmovém dokumentu *Cesta vede do Tibetu*, který získal v roce 1956 cenu na Mezinárodním filmovém festivalu v Benátkách a v Karlových Varech. Oba jsou též spoluautory retrospektivní obrazové publikace *Vzpomínka na Tibet* (též anglicky *Recalling Tibet*), Oslo – Praha: Práh, 1997.

Songcän Gampo (asi 605–650), tibetský král, zakladatel tibetského státu s jeho základními atributy v oblasti politické, kulturní, vojenské atd.

Sucien, *viz* Su-čou.

Su-čou (Sucien), město na jižních výběžcích pouště Gobi na trase z Lan-čou do Jü-menu v provincii Kan-su, značně vzdálené od trasy Grueberovy (*viz*) cesty. Dříve zvané Ťiou-čchüan.

ša-mo (samo), čínský výraz pro „poušť“.

Tändzin Gjamcho (narozen 6. 7. 1935), čtrnáctý dalajlama (*viz*), zdržující se od protičínského povstání ve Lhasě (*viz*) v roce 1959 v indickém exilu v Dharamsale (*viz*).

Tangut (Tanguth), u středověkých cestovatelů tak někdy označování Tibetané žijící v okolí jezera Čching-chaj (Köke-núr) a jejich stát (*viz* též Tangutsko).

Tangutsko (Regnum Tanguticum, případně Tanguthicum), Tangut (Tanguth), středověká říše v oblasti Ordosu a Alašanu v severozápadní Číně, nezávislá jak na Kitanech (od roku 990), tak na čínské Sungské dynastii (od roku 1006). Její smíšený kočovný mongolsko-tibetský kmen Tangutů si vytvořil vlastní stát

Sia, respektive Si Sia („Západní Sia“, 1032–1227). Při jeho vyvrácení Mongoly v roce 1227 zemřel Čingischán.

tantrický buddhismus, nejpozdnější vývojová fáze indického buddhismu (tantrajána či vadžrajána), vyznačující se okultními a magickými praktikami.

Tartar, Tartarsko (Tartarus, Tartaria), staré evropské označení obyvatel mongolského, mandžuského, respektive tangutsko-tibetského původu, kočujících v severní a severozápadní Číně. Tartarsko se prakticky krylo s Turkestánem a sousedními zeměmi (nezaměňovat se soudobým etnikem Tatarů v dnešním Tataristánu!).

Tartarsko, *viz* Tartar.

Tebet, *viz* Tibet.

thangka, plátěný nezarámovaný obraz nebo nástěnná malba s výjevy buddhistických božstev.

Tibet, tibetsky Böjul (čínsky Si-cang), od roku 1965 Tibetská autonomní oblast Čínské lidové republiky. Rozloha 1,222 milionu km². Hlavní město Lhasa (*viz*). V Grueberově (*viz*) době celá rozlehlá Tibetská náhorní plošina, tvořená dnešním vlastním Tibetem (tzv. Přední a Zadní Tibet), Khamem (východní Tibet, dnes zčásti provincie S'-čchuan) a Amdem (severovýchodní Tibet, dnes čínská provincie Čching-chaj).

Tibetská autonomní oblast, území zahrnující kromě vlastního Tibetu (Ü, Cang, Ngari) též bývalou oblast Chamdo (Čchang-tu ti-čchü) v západní polovině někdejší provincie Si-kchang. *Viz* též Tibet.

Uhlig Helmut (1922–1997), německý historik umění, literát a etnolog, významná osobnost berlínského uměleckého a literárního života. Specializoval se především na dějiny umění, lidová umělecká řemesla a náboženství dávných i dnešních obyvatel východní Asie.

Vadžrapáni, tibetsky Čhagnadordže („S vadžrou v ruce“), buddhistické božstvo, bódhisattva (*viz*), symbolizující moc.

Vaniš Josef (narozen 6. 1. 1927, Vysoký Chlumec), český kameraman a spisovatel. Spolu s Vladimírem Sísem (*viz*) v roce 1954–1955 uskutečnili po nově budované Sikchangsko (dnes Sčchuansko)-tibetské silnici cestu do Tibetu a jako první Češi navštívili Lhasu (1954). Poznatky z cesty uložili do řady článků a knih (například *Der Weg nach Lhasa*, 1956; *Země zastaveného času*, 1959 ad.) a zejména pak je ztvárnili v celovečerním filmovém dokumentu *Cesta vede do Tibetu*. Oba jsou též spoluautory retrospektivní obrazové publikace *Vzpomínka na Tibet* (též anglicky – *Recalling Tibet*), Oslo – Praha 1997.

Váránasí (Benares), starobylé město na severním břehu Gangy (historické Káší), tehdy centrum bráhmanské vzdělanosti.

Vavřinec z Březové (kolem 1371–kolem 1437), český literát působící na dvoře krále Václava IV. (1378–1419). Autor staročeského překladu *Cestopisu tzv. Mandevilla* (mezi roky 1400–1419).

Wen-čcheng, čínská princezna, vnučka tchangského císaře Tchaj-cunga (627–649), v roce 641 provdaná za tibetského krále Songcän Gampa (*viz*).

Žlutá řeka (Hoang, Fluvius croceus), druhá největší čínská řeka Chuang-che, pramenící na Tibetské náhorní plošině v Čching-chaji a vlévající se po 5464 kilometrech toku do Pochajského zálivu v provincii Šan-tung.

NADACE
UNIVERSITAS MASARYKIANA

EDICE SCIENTIA

Edice Scientia je projektem Nadace Universitas Masarykiana (vzniklé na půdě Masarykovy univerzity v Brně) uskutečňovaným ve spolupráci s dalšími institucemi. Přináší původní vědecké monografie zásadního významu s mezinárodním dosahem; je otevřena autorům zejména z akademické obce Masarykovy univerzity, ale i autorům z jiných škol a vědeckých ústavů u nás a v zahraničí.

Edici řídí Jaroslav Malina (předseda), Josef Bejček, Pavel Bravený, Josef Kolmaš, Jan Novotný, Jiří Pavelka, Eduard Schmidt, Miloš Štědroň, Jiří Vorlíček, Josef Zeman.

Dosud vyšlo:

Miloš Štědroň, *Leoš Janáček a hudba 20. století* (1998).

Jaroslav Malina, ed., *Kruh prstenu: Láska v životě a literatuře světa srdcem a rukama českých malířů a sochařů*, I. svazek. Pracovní preprint knihy (1999).

Josef Unger, *Život na lelekovickém hradě ve 14. století: Antropologická sociokulturní studie* (1999).

Jaroslav Malina, ed., *Kruh prstenu: Láska v životě a literatuře světa srdcem a rukama českých malířů a sochařů*, II. svazek. Pracovní preprint knihy (2000).

Jaroslav Malina, ed., *Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy*, III. svazek. Pracovní preprint knihy (2000).

Břetislav Vachala, *Nejstarší literární texty v nekrálovských hrobkách egyptské Staré říše* (2000).

Jaroslav Malina, ed., *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie*.

1. Jiří Svoboda, *Paleolit a mezolit: Lovecko-sběračská společnost a její proměny* (2000);
2. Jiřina Relichová, *Genetika pro antropology* (2000);
3. Jiří Gaisler, *Primatologie pro antropology* (2000);
4. František Vrhel, *Antropologie sexuality: Sociokulturní hledisko* (2002);
5. Jaroslav Zvěřina – Jaroslav Malina, *Sexuologie pro antropology* (2002);
6. Jiří Svoboda, *Paleolit a mezolit: Myšlení, symbolismus a umění* (2002);
7. Jaroslav Skupník, *Manželství a sexualita z antropologické perspektivy* (2002);
8. Oldřich Kašpar, *Předkolumbovská Amerika z antropologické perspektivy (Karibská oblast, Mezoamerika, Andský areál)* (2002);
9. Josef Unger, *Pohřební rítus a zacházení s těly zemřelých v českých zemích (s analogiemi i jinde v Evropě) v 1.–16. století* (2002);
10. Václav Vančata – Marina Vančatová, *Sexualita primátů* (2002);
11. Josef Kolmaš, *Tibet z antropologické perspektivy* (2002);
12. Josef Kolmaš, *Smrt a pohřbívání u Tibeťanů* (2003);
13. Václav Vančata, *Paleoantropologie – přehled fylogeneze člověka a jeho předků* (2003);
14. František Vrhel, *Předkolumbovské literatury: Témata, problémy, dějiny* (2003);
15. Ladislava Horáčková – Eugen Strouhal – Lenka Vargová, *Paleopatologie pro antropology* (2003);
16. Josef Kolmaš, *První Evropané ve Lhase (1661) (Kircherovo resumé Grueberovy cestovní zprávy. Latinský text a český překlad)* (2003).

Josef Zeman, *Přírodní karbonátové systémy* (2002).

Připravované svazky:

Marie Dohalová, *Občanský sektor v Českých zemích: Minulost – přítomnost – budoucnost*.

Jaroslav Malina, ed., *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie*. Marie Pardyová, *Raně křesťanské sarkofágy*.

Ivo Pospíšil, *Ruský román: Uzlové body vývoje a mezinárodní souvislosti*.

Vladimír Preclík: *Paměť sochařského portréту*.

Josef Zeman, *Stabilita a dynamika přírodních systémů (I–III)*.

V rámci řady – Jaroslav Malina (ed.): *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: Modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných“ oborů* dosud vyšlo:

1. Jiří Svoboda, *Paleolit a mezolit: Lovecko-sběračská společnost a její proměny* (2000).
2. Jiřina Relichová, *Genetika pro antropology* (2000).
3. Jiří Gaisler, *Primatologie pro antropology* (2000).
4. František Vrhel, *Antropologie sexuality: Sociokulturní hledisko* (2002).
5. Jaroslav Zvěřina – Jaroslav Malina, *Sexuologie pro antropology* (2002).
6. Jiří Svoboda, *Paleolit a mezolit: Myšlení, symbolismus a umění* (2002).
7. Jaroslav Skupnik, *Manželství a sexualita z antropologické perspektivy* (2002).
8. Oldřich Kašpar, *Předkolumbovská Amerika z antropologické perspektivy (Karibská oblast, Mezoamerika, Andský areál)* (2002).
9. Josef Unger, *Pohřební ritus a zacházení s těly zemřelých v českých zemích (s analogiemi i jinde v Evropě) v 1.–16. století* (2002).
10. Václav Vančata – Marina Vančatová, *Sexualita primátů* (2002).
11. Josef Kolmaš, *Tibet z antropologické perspektivy* (2002).
12. Josef Kolmaš, *Smrt a pohřbívání u Tibeťanů* (2003).
13. Václav Vančata, *Paleoantropologie – přehled fylogeneze člověka a jeho předků* (2003).
14. František Vrhel, *Předkolumbovské literatury: Témata, problémy, dějiny* (2003).
15. Ladislava Horáčková – Eugen Strouhal – Lenka Vargová, *Paleopatologie pro antropology* (2003).
16. Josef Kolmaš, *První Evropané ve Lhase (1661) (Kircherovo résumé Grueberovy cestovní zprávy. Latinský text a český překlad)* (2003).